

Ääntämisen käsittely suomenkielisissä japanin oppimateriaaleissa

Mirva Heimola

Pro gradu -tutkielma

Itä-Aasian tutkimus

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Ohjaaja: Riikka Länsisalmi

Syyskuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Mirva Heimola		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Ääntämisen käsittely suomenkielisissä japanin oppimateriaaleissa		
Koulutusohjelma & opintosuunta – Utbildningsprogram & studieinriktning – Degree programme & specialist option Itä-Aasian tutkimus		
Työn laji – Arbetets art – Level Opinnäytetyö	Aika – Datum – Month and year Syyskuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 98
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan miten japanin ääntämistä käsitellään suomenkielisissä oppimateriaaleissa. Tutkimuksessa kartoitetaan, millainen asema ääntämisellä on oppikirjoissa ja millaisin termein sitä käsitellään, ja samalla pohditaan, onko käsittely riittävää ja johdonmukaista. Lopuksi pyritään myös antamaan ehdotuksia käsittelytapojen kehittämiseksi.</p> <p>Tutkimuksen materiaalina on käytetty kahdeksaa oppikirjaa, jotka on kaikki kirjoitettu alun perin suomeksi suomenkieliselle opiskelijoille ja jotka kaikki ovat yleisesti saatavilla. Analyysitapana käytetään kvalitatiivista sisällönanalyysiä, jolla arvioidaan oppimateriaalien ääntämiseen liittyvää sisältöä. Käsittelyssä huomioidaan myös oppimateriaaleihin mahdollisesti liittyvät äänitteet ja oppikirjoista löytyvät harjoitukset.</p> <p>Tutkimuksen teoriaosuudessa käydään ensin läpi ääntämisen teoriaa ja ääntämisen opetusta yleisesti kielitieteen ja opetustieteen näkökulmasta. Tässä osiossa esitellään esimerkiksi erilaisia teorioita siitä, millaiset asiat ääntämisessä ovat yleensä oppijoille vaikeita. Osiossa nostetaan esille esimerkiksi kielten eroja korostava kontrastiivisen analyysin hypoteesi sekä kielten samankaltaisuuksia korostava havaintoassimilaatiomalli. Seuraavassa osiossa kerrotaan japanin ja suomen ääntämisestä ja sen jälkeen vertaillaan kielten foneettisia järjestelmiä. Osiossa pohditaan vertailun ja teorioiden pohjalta, mitkä asiat japanin ääntämisessä mahdollisesti voisivat olla vaikeita tai helppoja suomenkieliselle oppijalle.</p> <p>Varsinaisessa analyysiosassa eritellään kategorioittain miten ääntämistä käsitellään oppikirjoissa. Analyysin perusteella ilmeni, että ääntämisen käsittely on melko vähäistä ja käsittelytapa sekä sen painopisteet vaihtelevat hyvin paljon kirjasta toiseen. Kielen ilmiöihin viitavissa termeissä esiintyy myös paljon vaihtelua. Analyysin, kielen oppimisen teorioiden ja kielten foneettisen vertailun perusteella käsittelylle on esitetty joitakin parannusehdotuksia, mutta on selvää, että aihe vaatii lisää tutkimusta. Erityisen tärkeää olisi tutkia, miten suomenkieliset oppijat todella ääntävät japania.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords japani, oppimateriaalit, soveltava kielitiede, opetustiede, kielenopetus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	4
1.1 Aluksi	4
1.2 Japanin opetuksesta Suomessa	6
1.3 Tutkimuskysymykset.....	8
1.4 Käsitteistön määrittelyä.....	9
1.5 Tutkimuksen rakenne	11
2. Ääntämisestä ja ääntämisen opetuksesta	11
2.1 Äidinkielen vaikutus ääntämisen oppimiseen.....	14
2.2 Ääntämisen opetuksesta	16
2.3 Japanin ääntämiseen ja ääntämisen opetukseen liittyviä erityispiirteitä	19
3. Japanin ja suomen ääntämisestä	21
3.1 Japanin ääntämisestä	22
3.1.1 Japanin äännejärjestelmä.....	22
3.1.2 Äänteiden kesto japanissa.....	27
3.1.3 Äänteiden hiljeneminen ja assimiloituminen japanissa.....	30
3.1.4 Tavutus ja rytmi.....	31
3.1.5 Japanin prosodia	34
3.2 Suomen ääntämisestä	37
3.2.1 Suomen äännejärjestelmä	37
3.2.2 Äänteiden kesto suomessa	39
3.2.3 Suomen äännemuutoksia ja muita ilmiöitä.....	40
3.2.4 Suomen prosodia	41
3.3 Japanin ja suomen järjestelmien vertailua	42
3.3.1 Vokaalifoneemit ja vokaalien fonotaksi.....	42
3.3.2 Konsonanttifoneemit	45
3.3.3 Äänteiden kesto	48
3.3.4 Äänteiden allofoniset muutokset ja sandhi-ilmiöt	49
3.3.5 Prosodian vertailua	51
3.3.6 Muuta mainittavaa japanin ja suomen foneettisista ominaisuuksista	52
4. Tutkimusaineisto ja metodit	52
4.1 Tutkimusaineisto ja metodit	52
4.2 Oppikirjojen merkityksestä	53

5. Aineiston analyysi ja pohdinta	55
5.1 Latinaistaminen oppikirjoissa.....	60
5.2 Foneemien käsittely oppikirjoissa.....	62
5.3 Foneemikeston käsittely oppikirjoissa	66
5.4 Vokaalien hiljeneminen ja foneemien allofoninen vaihtelu	69
5.5 Sävelkoron ja lauseintonaation käsittely oppikirjoissa	72
5.6 Ääntämiseen liittyvät harjoitukset	75
6. Yhteenveto ja pohdinta	80
6.1 Ehdotuksia ja pohdintoja tulevaisuudesta.....	87
7. Lähteet.....	90
7.1 Aineistolähteet.....	90
7.2 Kirjallisuuslähteet	90
7.3 Internet-lähteet	97
8. Liitteet	97
8.1 IPA Chart: IPA Kiel (2015).....	98

1. JOHDANTO

1.1 Aluksi

Mitä kielitaidosta huomaa ensimmäisenä? Kirjoitetussa kielessä vastaus lienee jotain kielioppiin tai sanaston käyttöön liittyvää, kielestä riippuen kenties jopa käsialaan, jos kyseessä on käsin kirjoitettu teksti. Japanissa kenties kirjoitusmerkkien osaaminen osuu silmiin ensiksi. Entäpä kun on kyseessä puhuttu kieli? Tutkimusten mukaan ääntäminen on ensimmäisiä asioita, jonka huomaamme itselleen vierasta kieltä puhuvan toisen henkilön puheessa. Kieliopin oikeellisuus ja sanasto jäävät usein prosodisten piirteiden, kuten intonaation tai korostuksen varjoon. Oudon kuuloinen rytmi vie huomion itse asialta ja erikoiselta kuulostavat äänteet saavat kenties miettimään, kuinka kauan henkilö on mahtanut kieltä opiskella. Ääntäminen määrittää vahvasti ensivaikutelmaa ihmisestä ja hänen taidoistaan.

Ääntämisen vuorovaikutukselle merkityksellisestä luonteesta huolimatta sitä painotetaan Suomessa kielen opetuksessa usein verrattain vähän. Elina Tergujeffin (2013) laatiman tutkimuksen mukaan jopa englannin ääntämistä opetetaan aivan liian vähän, vaikka englanti on suomen eniten opetetuin kieli. Miten lie japanin laita, kun kielen opiskelua rasittaa vielä uusi kirjoitusjärjestelmäkin? Olen itse opiskellut japania jo noin puolentoista vuosikymmenen ajan. Suuri osa ajasta on ollut itseopiskelua, jonka aikana olen käynyt läpi lukuisia japanin oppikirjoja. Muutama kansalaisopiston kurssikin tuli kokeiltua ennen Helsingin yliopiston japanin tunneille päätymistä, josta päädyin myös vaihtoon Tokioon Wasedan yliopistoon. Vuosien opiskelu oli kantanut hedelmää, sillä vaihtoyliopiston kurssit tuntuivat tarjoavan hyvin vähän uutta. Vain yksi asia tuntui uudelta ja liiankin haastavalta: nimittäin ääntäminen.

Olin aina kuvitellut ääntäväni melko hyvin, mutta nyt opettajat löysivätkin ääntämyksestäni virheen toisensa jälkeen. Sävelkorko ei ollut kohdallaan ja intonaatio kuulosti Kansain murteelta. Rytmi kuulosti hassulta ja nielin äänteitä, joista osa ei edes kuulostanut oikeilta. Ääntämykseen keskittyvillä kursseilla eteeni aukeni aivan uusi maailma, uusi japanin kieli, josta en ollut ennen tiennyt. Toki sitä olin kuullut, olinhan jo vuosien ajan kuunnellut japania tunteja lähes päivittäin esimerkiksi japanin median kautta – mutta että asia olisi pitänyt osatakin. Olin ihmeissäni: miksei tällaisista asioista koskaan kerrottu oppikirjoissa tai kansalaisopistojen kursseilla – tai edes yliopiston japanin kurssilla?

Vaihtovuoden kokemukset innoittivat tutkimaan Suomessa tapahtuvaa ääntämisopetusta. Usein Suomessa japanin ääntämisen opetus tunnutaan sivuuttavan sanomalla, että oikea ääntämys tarttuu mukaan ajan myötä luonnollisesti. Toisaalta myös opettajat saattavat tunnustaa, ettei esimerkiksi sävelkorko suju heiltäkään aivan täydellisesti, ja suosittelevat kuuntelemaan syntyperäisiä puhujia. Ääntäminen ei kuitenkaan tartu pelkällä kuuntelulla eikä edes toistolla, vaan vaatii tuekseen myös formaalia opetusta. Jos opiskelijalla vielä sattuu olemaan vaikkapa lieviä lukivaikeuksia tai muita oppimisvaikeuksia, on oppiminen vielä vaikeampaa (ks. esim. Moilanen 2002). Ensivaikutelma vierasta kieltä puhuvan ääntämistaidoista syntyy jo muutamien sanojen perusteella, ja tämä vaikutelma määrittää usein myös mielikuvaa kielenkäyttäjän muista taidoista (esim. Boyd 2003). Vaikka kielen ymmärrys siis olisi korkeatasoista, voi ääntäminen antaa kielitaidosta väärän kuvan ja johtaa esimerkiksi siihen, että keskustelukumppani yrittää puhua selkeämmin ja hitaammin – vaikka tutkimusten mukaan hidas puherytmi päinvastoin aiheuttaa ymmärrysongelmia (esim. Munro & Derwing 2011, Anderson-Hsieh & Koehler 1988).

On sanomattakin selvää, että ääntäminen on tärkeä osa kielitaitoa. Tutkimusten perusteella näyttäisi myös siltä, että ääntämistä myös tulee opettaa. Sitä tulisi myös opettaa mieluummin liian aikaisin kuin liian myöhään, sillä oikea ääntämys on usein helpompi oppia nuorempana (esim. Long 1990: 251–285). Wasedan yliopistossa kielitiedettä tutkivien Kinoshitan ja Todan (2005) tutkimuksessa iän vaikutus näkyi selkeästi myös japanin ääntämisen oppimisessa. Viimeaikaisten tutkimusten perusteella ikä ei tosin näytä kuitenkaan olevan kaikki kaikessa ja jopa syntyperäisen puhujankaltaisen ääntämisen voi saavuttaa myöhemmälläkin iällä (esim. Bongaerts 1999, Marinova-Todd 2000). Ääntäminen ei kuitenkaan yleensä tartu automaattisesti, joten siitä tulisi saada jonkinlaista opetusta.

Tämä tutkimus käsittelee sitä, miten japanin ääntämistä käsitellään suomenkielisissä japanin oppikirjoissa. Koska en käsittele oppitunneilla tapahtuvaa varsinaista opetusta tai sitä, miten japania osataan Suomessa ääntää, nämä aiheet jäävät vielä odottamaan myöhempiä tutkimuksia.

1.2 Japanin opetuksesta Suomessa

Japanin kieltä opiskelevien määrästä ei ole tarkkoja lukuja, mutta japania opetetaan Suomessa useissa yliopistoissa, kansalaisopistoissa ja kansanopistoissa eri puolilla Suomea. Opetuksella on pitkä historia: esimerkiksi Helsingin yliopistossa japanin ensimmäinen alkeiskurssi pidettiin jo lukuvuonna 1937–1938. Jatkuva, pysyvämpi japanin opetus alkoi kuitenkin Helsingissä vasta vuonna 1970 (Pärnä 2010: 96). Tälläkin hetkellä japania voi edelleen opiskella Helsingin yliopistossa alkeista alkaen, mutta opintosuuntaan otetaan opiskelijoita vain joka toinen vuosi (Studentum). Japanin kieltä on mahdollista opiskella myös avoimessa

yliopistossa. Kattava lista japanin kieltä tarjoavista oppilaitoksista löytyy Japanin Suomen-suurlähetystön sivuilta (Japanin suurlähetystö: Japanin kielen opiskelu Suomessa).

Aikuisopetuksen lisäksi japania on opetettu Suomen lukioissa ja peruskouluissa jo parikymmentä vuotta. Kieli tuli lukion uuteen opetussuunnitelmaan vuonna 2016 (Aasian ja Afrikan kielet, B3-oppimäärä). Rajamäen lukion koordinoima Ippo-hanke toimi japanin opetuksen edistämiseksi vuodesta 2012, lisäten tietoisuutta japanin kielestä, mutta päättyi vuoden 2018 loppuun (Ippo-hanke). Tällä hetkellä japanin opetuksen kehittämistä ajaa opetushallituksen rahoittama Aasian ja Afrikan kielten hanke, joka on toiminut syksystä 2018 arabian, kiinan ja japanin kielen opetuksen edistämiseksi. Suomen ja Japanin välinen yhteistyöhanke, Suomi–Japani -verkosto HANAKO vaikuttaa myös osaltaan Suomessa tapahtuvaan japanin opetukseen (HANAKO Network). Japanin kielen ja kulttuurin asemaa Suomessa on vuodesta 1993 alkaen edistänyt myös JOY ry, Japanin kielen ja kulttuurin opettajain yhdistys. Yhdistyksen tarkoituksena on kehittää ”Japanin kielen ja kulttuurin opetusta Suomessa mm. edistämällä jäsenten ammattitaitoa ja seuraamalla alan kansainvälistä kehitystä” (JOY). Yhdistys järjestää Suomessa vuosittain japanin puhetilaisuuden sekä yhdessä suurlähetystön kanssa japanin taitotasokokeen (JLPT, Japanese Language Proficiency Test). Japanin kulttuurin ja kielen asemaa ja tutkimusta Suomessa edistävät myös esimerkiksi vuonna 1978 perustettu Japanin Kulttuurin Ystävät ry (JKY) ja jo vuonna 1935 perustettu Suomalais-Japanilainen Yhdistys ry (SJY).

Japanin kielen tuleminen mukaan lukion opetussuunnitelmaan vuonna 2016 tarkoitti myös sitä, että japanille kehiteltiin vihdoin virallinen B3-opetussuunnitelma. Opetushallituksen laatimassa B3-kielten opetussuunnitelmassa ei kuvata kielten opettamista kovinkaan yksityiskohtaisesti, ja siinä puhutaan esimerkiksi englannin opetussuunnitelmaa

enemmän opiskelun mielekkyydestä ja kiinnostavuudesta (ks. englannin OPS). Tutkimukseni painopiste, ääntäminen on jätetty melko vähälle huomiolle ja se mainitaan suoraan vain yhdessä lauseessa: ”Hyvien ääntämistottumusten vakiinnuttamiseen kiinnitetään huomiota alusta pitäen.” (Lukion OPS 2015: 116). On kuitenkin muistettava, että kyseessä on kaikkien lukion B3-kielten yhteinen opetussuunnitelma eli kovin suuria päätelmiä siitä ei voi tehdä yksittäisen kielen tasolla. Ippo-hankkeen verkkosivuilta löytyy myös Rajamäen lukion laatima paikallinen ja tarkempi japanin opetussuunnitelma, jossa suullisen viestinnän harjoittelusta ja esimerkiksi puheen tuottamisesta mainitaan useampia kertoja, mutta ääntämisestä ei kuitenkaan löydy montaakaan mainintaa. B3-japanin kurssikohtaisissa kuvauksissa painottuvat erityisesti kulttuuri ja kirjoitusmerkkien opettelu, mutta toisaalta myös vuorovaikutus, jonka voi olettaa sisältävän myös ääntämisopetusta. Sivuilla mainitaan myös, että parannusehdotuksia otetaan vastaan, eli kyseessä ei siis todennäköisesti ole vielä kovin tarkkaan mietitty versio opetussuunnitelmasta. Toisaalta Ippo-hankkeen sivuilla ”Japanin opiskelijoille” -otsikon alla mainitaan japanin ääntämisen olevan suomalaisille ”helppoa”, joten ei ole yllättävää, ettei ääntämistä korosteta myöskään opetussuunnitelmassa (Ippo-hanke).

1.3 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa kartoitan suomenkielisten, suomenkielisille oppijoille suunnattujen japanin oppimateriaalien ääntämisen käsittelyä. Tarkoitukseni on selvittää, mitä ääntämisestä kirjoissa kerrotaan, miten ääntämistä kuvaillaan ja mitä esimerkiksi mahdollisesti jätetään kertomatta. Tuon esille sekä materiaalien ongelmakohtia että vahvuuksia. Käsittelen pohjaksi ääntämisen oppimiseen ja opetukseen liittyviä teorioita ja

vertaan lyhyesti suomen ja japanin fonologisia ja foneettisia ominaisuuksia keskenään. Haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten japanin ääntämistä käsitellään suomenkielisissä japanin oppimateriaaleissa?
2. Onko ääntämisen käsittely tarkoituksenmukaista ja tasapainoista?
3. Miten käsittelyä voisi mahdollisesti kehittää?

Näihin kysymyksiin vastaamalla haluan osaltani rakentaa pohjaa japanin ääntämisopetuksen tulevaisuudelle Suomessa. Haluan tuoda esille teosten käsittelytapojen vahvuudet sekä ongelmakohdat, ja toisaalta korostaa ääntämisen formaalin opetuksen merkitystä, jotta asia osattaisiin ottaa paremmin huomioon oppikirjoissa. Esittelen tutkimusaineistoa ja metodeja tarkemmin luvussa 4.

1.4 Käsitteistön määrittelyä

Japanin kielessä on paljon alueellista vaihtelua ja erityisesti ääntäminen vaihtelee hyvin paljon eri murteissa. Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin oikeastaan vain Tokion alueella puhuttuun japaniin, jota kutsutaan yleisesti nimellä 標準語 *hyōjungo*, suomeksi ”yleisjapani” tai ”perusjapani”, jota esimerkiksi Japanin NHK-televisiokanavan uutistenlukijat käyttävät. Kun siis puhun tutkielmassa japanista, tarkoitan Tokion alueella puhuttua yleiskieltä (Shibatani 1990: 186), jollen tarkenna asiaa. Tällainen käsittelytapa on perusteltu, sillä ääntämisen opettamisessa ja opiskelussa on tärkeää tavoitella laajasti ymmärrettyä ääntämismallia, joka ei ole sosiaalisesti tai maantieteellisesti liian rajallinen (Lintunen 2014: 168). Lisäksi historiallisesti monien kielten opetuksessa ääntämismalliksi on

vakiintunut pääkaupunkiseudun korostus (Nevalainen 1998: 95–112), joten Tokion alueen japanin mallina pitäminen on perusteltua. Ääntämisen opetuksessa olisi myös hyvä pyrkiä neutraaliuteen, sillä korostukset herättävät erilaisia subjektiivisia mielipiteitä (ks. esim. Garrett 2010), joten vaikka esimerkiksi Länsi-Japanin murretta ymmärretään yleisesti ottaen myös muualla Japanissa, on hyödyllisempää opettaa lähtökohtaisesti laajemmin käytettyä ääntämissäntämallia. On tosin myös huomioitava, ettei mikään korostus ole täysin neutraali (James & Smith 2009; Lintunen 2014: 169) – yleisesti käytetty pääkaupunkiseudun mallikin voi herättää subjektiivisia mielipiteitä kuulijoissa.

Käytän tutkimuksessa yleisiä merkintätapoja, joissa foneemi merkitään kauttamerkkien sisään (esim. /n/). Tarkemmin äänteitä, esimerkiksi foneemien eri ilmentymiä, allofoneja, kuvatessani merkitsen ne hakasulkeisiin IPA:n mukaisilla merkinnöillä (esim. [p]). Joidenkin japanin äänteiden merkintätapa foneettisella tarkekirjoituksella on kiistelty, mutta mainitsen näistä vielä erikseen kunkin merkinnän tultua esiin ensimmäistä kertaa. Tutkimuksessa käytetään joitakin japanilaisperäisiä sanoja, kuten *kana*- ja *kanji*-merkit, joilla viitataan japanin kirjoitusjärjestelmään. Nämä kursivoidaan niiden tullessa esiin ensimmäistä kertaa, mutta tämän jälkeen lukijan oletetaan ymmärtävän niiden merkitykset.

Käytän tutkimuksessa sanaa *ensikieli* tarkoittamaan puhujan L1-kieltä, tai kansantajuisemmin äidinkieltä. Käytän termiä enimmäkseen yksikössä, mutta yksikkömuotoisenkin ilmentymän voi ymmärtää tarkoittavan kaksi- tai useampikielisen henkilön kohdalla useampaa kieltä. Lisäksi puhun tutkimuksessa paljon *oppimisesta*. Tarkoitin tällä käyttöyhteydestä riippuen sekä oppimista, omaksumista että kielitaidon kehittymistä ottamatta tarkemmin kantaa käsitteiden tarkempiin merkityksiin, sillä näiden erottaminen toisistaan on hyvin vaikeaa ja ne tapahtuvat käytännössä aina osin

samanaikaisesti (Lintunen & Pietilä 2014: 12). Lisäksi käytän japania opiskelevista henkilöistä monessa yhteydessä sanaa *oppijat*, viitaten tällä yleisesti japania opiskeleviin tai muuten vain oppiviin henkilöihin.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Johdannon jälkeen kerron ensin jonkin verran ääntämisestä ja ääntämisen opetuksesta yleisesti, ottamatta vielä tarkemmin kantaa japanin kielen ääntämiseen. Kerron esimerkiksi ääntämisen opetuksen historiasta, aiheeseen liittyvistä teoreettisista malleista ja ensikielen vaikutuksesta ääntämisen oppimiseen. Kolmannessa luvussa kartoitan japanin ja suomen ääntämistä fonologian ja fonetiikan näkökulmasta. Kerron kielten äännejärjestelmistä, joistakin äänneilmiöistä ja prosodiasta, jonka jälkeen vielä vertailen kielten ääntämistä keskenään. Tämän jälkeen etenen oppimateriaalin käsittelyyn ja erittelen kriittisesti eri oppikirjojen sisältöä, pohtien samalla käsittelyratkaisuja. Lopuksi vielä esitän materiaalin käsittelystä yhteenvedon ja muutamia parannusehdotuksia ääntämisen käsittelylle oppimateriaaleissa. Pohdin jonkun verran myös japanin ääntämisopetuksen tulevaisuutta Suomessa.

2. Ääntämisestä ja ääntämisen opetuksesta

Vieraan kielen taito jaetaan usein puhutun ja kirjoitetun kielen taitoon tai kykyyn ymmärtää ja tuottaa kieltä. Puhutun kielen taitoon sisältyy esimerkiksi eri tilanteisiin sopiva sanasto, kielioppi sekä puhetapa, mutta myös kielen äänteiden ja prosodian hallinta – ääntäminen. Ääntäminen jaetaan segmentaaliseen ja suprasegmentaaliseen (prosodiseen) tasoon. Segmentaalisella tasolla tarkoitetaan ääntämisen segmentteihin eli foneemeihin keskittyvää tasoa, prosodisella tasolla taas sitä kielitaidon osa-aluetta, joka koostuu yhtä äännesegmenttiä

laajemmista yksiköistä, kuten puherytmistä, intonaatiosta tai sana- ja lausepainoista. Foneemit voidaan luokitella niiden artikulaatiotavan ja -paikan mukaan, jolloin niitä voidaan vertailla keskenään.

Martha Pennington on määritellyt vieraan kielen ääntämiselle laatukriteerit, jotka ovat ymmärrettävyys, tarkkuus ja sujuvuus (Pennington 1996). Näistä tärkeimpänä Pennington pitää ymmärrettävyyttä, joka korostuu nykyään myös kielen opetuksen suuntalinjoja määrittelevissä koulujen opetussuunnitelmissa ja viitekehyksissä (EVK 2003). Ensivaikutelma vierasta kieltä puhuvan ääntämistaidoista syntyy jo muutamien sanojen perusteella, ja tämä vaikutelma määrittää usein myös mielikuvaa kielenkäyttäjän muista taidoista (Boyd 2003). Vaikka kuullunymmärrys siis olisi korkeatasoista, voi ääntäminen antaa kielitaidosta väärän kuvan ja johtaa esimerkiksi siihen, että äidinkielenen keskustelukumppani yrittää puhua selkeämmin ja hitaammin, vaikka tutkimusten mukaan hidas puherytmi päinvastoin aiheuttaa ymmärrysongelmia (Munro & Derwing 2011). Lisäksi vierasta kieltä käytettäessä jotkin fonologiset piirteet saatetaan yhdistää johonkin etniseen ryhmään (Pennington & Richards 1986) ja aksentit herättävät ylipäätään erilaisia subjektiivisia mielipiteitä kuulijassa (Garrett 2010). Vaikka nykyään ollaankin aikaisempaa sallivampia erilaisten aksenttien suhteen ainakin englannissa (Tergujeff 2013: 12), on oikea ääntäminen kuitenkin äärimmäisen tärkeää ymmärryksen kannalta: esimerkiksi intonaation perusteella päätellään eri asioita puhujan tunteista, aikeista ja asenteista. Intonaatio myös auttaa erottamaan kielen rakenteellisia ominaisuuksia ja auttaa siis viestin perille menossa – väärä intonaatio saattaa aiheuttaa väärinymmärryksiä ja häiritä kommunikaatiota (Rogerson-Rewell 2011: 192).

Ääntämisen oppiminen on siis tärkeää, mutta miten sitä opitaan? Usein erotetaan toisistaan oppiminen ja implisiittinen, tiedostamattomampi omaksuminen (Krashen 1981: 1). Käytännössä nämä kuitenkin ovat osittain päällekkäisiä ja lomittaisia eikä niille pystytä määrittelemään kovin tarkkaa rajaa: formaaliin opetukseen osallistuvakin omaksuu asioita myös tiedostamattaan esimerkiksi kuuntelemalla kieltä (Lintunen & Pietilä 2014: 12). Myös yksilölliset erot vaikuttavat kielen oppimiseen. Usein puhutaan auditiivisista, visuaalisista ja kinesteettisistä oppijoista. Näillä termeillä pyritään selittämään oppijoiden yksilöllisiä eroja esimerkiksi sen suhteen, oppiiko henkilö helpommin lukemalla vai kuuntelemalla.

Oppijatyötylien paikkansapitävyydestä ei kuitenkaan ole kovinkaan laajoja ja luotettavia tutkimustuloksia, joten en käsittele niitä tässä laajemmin. On kuitenkin selvää, että yksilölliset erot vaikuttavat kielen oppimiseen: esimerkiksi lukivaikeus voi aiheuttaa ongelmia kaikilla kielen osa-alueilla (Moilanen 2002: 13), siinä missä musikaalinen lahjakkuus taas on yhdistetty parempiin ääntämistaitoihin (esim. Hu, Ackermann, Martin, Erb, Winkler & Reiterer 2013: 366–376). Joillakin oppijoilla on muita oppijoita enemmän vaikeuksia hahmottaa kielen äänteitä ja prosodiaa, kun taas toiset omaksuvat nämä piirteet helposti kieltä kuuntelemalla (Lintunen 2014: 173). Japanin kaltaisten Suomessa vähemmän opettettujen kielten opetuksessa yksilöllisiä eroja saattaa tosin olla vaikeaa huomioida, sillä opetus aloitetaan yleensä myöhemmällä iällä eikä esimerkiksi yksilöllisen erityisopetuksen järjestämiseen välttämättä ole mahdollisuuksia. Japanin kohdalla myös kirjoitusjärjestelmän erilaisuus suomeen verrattuna voi viedä huomiota ja aikaa pois oppijoiden yksilöllisistä eroista. Tällaisten asioiden vaikutusta ei saisi kuitenkaan täysin unohtaa.

Seuraavassa käsittelen äidinkielen vaikutusta ääntämisen oppimiseen ja esittelen sen jälkeen lyhyesti ääntämisen opetuksen historiaa ja nykytilannetta. Käsittelen lopuksi vielä

lyhyesti japanille ominaisia ääntämisen kannalta tärkeitä asioita.

2.1 Äidinkielen vaikutus ääntämisen oppimiseen

Oppijan äidinkieli vaikuttaa ääntämisen oppimiseen monella tavalla. Yleisesti ottaen vaikutuksesta on mahdollista erottaa kaksi suurilta osin vastakkaista hypoteesia: kielten eroja korostava kontrastiivisen analyysin hypoteesi (*Contrastive Analysis Hypothesis*, CAH) sekä samankaltaisuudetkin huomioiva havaintoassimilaatiomalli (*Perceptual Assimilation Model*, PAM).

Kontrastiivisen analyysin hypoteesi perustuu alun perin Ladon (1957) ajatuksiin ja se on muodostunut klassikoksi kontrastiivisen kielen tutkimuksen keskuudessa. Hypoteesi perustuu behavioristiseen ajatteluun, jossa kieltä pidetään opittuna käyttäytymismallina (Laurén 2008: 25), ja tämän perusteella ihmisen on vaikea oppia sellaista, joka poikkeaa aiemmin opitusta. Kieli olisi siis oppijalle sitä vaikeampi, mitä enemmän se poikkeaa omasta ensikielystä ja opeteltavan kielen virheiden oletettiin johtuvat ensikielen aiheuttamasta interferenssistä (Lado 1957). Hypoteesin mukaan siis esimerkiksi suomen /y/ olisi hyvin vaikea oppia niille, joiden omassa ensikielessä ei kyseistä foneemia ole. Ladon hypoteesi sai runsaasti kannatusta ja vaikutti kielen opetukseen, mutta myöhemmissä tutkimuksissa kuitenkin huomattiin, ettei kielten eroilla pystytä luotettavasti ennustamaan kielen oppimista ja hypoteesin suosio laski. Hypoteesia kannatetaan kuitenkin edelleen jossain määrin sen heikommassa muodossa, jonka mukaan kielten välille syntyy usein siirtovaikutusta (*transfer*) ja näin aiemmin opitut kielet, erityisesti ensikieli, vaikuttavat uuden kielen oppimiseen.

Tutkimuksien perusteella onkin huomattu, että kaikista vaikeinta olisi kenties sittenkin oppia sellaisia asioita, jotka muistuttavat hyvin paljon aiemmin opittua kieltä, mutta

kuitenkin poikkeavat siitä (Ellis 1994: 70). Näin ollen suomalaisten ei siis välttämättä olisikaan helppoa oppia japania vain siksi, että kielten äännejärjestelmissä on useita samankaltaisuuksia – itse asiassa samankaltaisuus voi jopa vaikeuttaa oppimista. Tätä ilmiötä kutsutaan myös *magneettiefektiksi* ja se on osa *havaintoassimilaatiomallia*. Teorian mukaan identtisiä äänteitä ei yleensä tarvitsisi opettaa, mutta samankaltaiset äänteet ovat hyvin ongelmallisia, sillä äidinkielen havaintomagneetti vetää näitä äänteitä puoleensa eikä oppija huomaa heti äänten eroa eikä siis myöskään osaa tuottaa kyseistä äännettä (Lintunen 2014: 178). Erityisen suuria vaikeuksia ilmenee, jos ensikielen äänne pitäisi jakaa toisessa kielessä kahteen eri äänteeseen. Vaikeuksia on myös äänteissä, joissa pitäisi kehittää uusi foneemi kahden tutun ensikielen foneemin väliin, sillä usein näin tuotettu äänne jää epätäydelliseksi ja opiskellun kielen äänteestä poikkeavaksi (Lintunen 2014: 178).

Myös Flegen (1995) urauurtava tutkimus ääntämisen oppimisesta puoltaa havaintoassimilaation ajatuksia: Flegen mukaan oppijan on vaikea oppia niitä vieraan kielen äänteitä, jotka ovat ensikielen äänteitä vastaavia (*equivalent*) tai ensikielen äänteitä muistuttavia (*similar*). Flegen mukaan oppija käsittää tällaiset vieraan kielen äänteet ensikielen äänteinä eikä automaattisesti tee näille uutta foneettista kategoriaa, kun taas erilaisina koetut äänteet luokitellaan uusiin foneettisiin kategorioihinsa. Tämän pohjalta Flege kehitti niin kutsutun SLM-mallin (*Speech Learning Model*). (Flege 1995)

Myös foneemi-grafeemivastaavuus vaikuttaa ääntämisen oppimiseen. Tällä tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin kirjoitettu kieli ja ääntäminen vastaavat toisiaan. Esimerkiksi suomessa kirjaimet, grafeemit, vastaavat yleisesti ottaen melko hyvin foneemeja, kun taas esimerkiksi englannissa pelkän kirjoitusasun perusteella on lähes mahdotonta päätellä, miten sana lausutaan, jollei ole perillä kielen ääntämissäännöistä. Suomen kielen foneemi-

grafeemivastaavuuden läpinäkyvyyden vuoksi onkin huomattu, että suomalaiset ovat englantia puhuessaan taipuvaisia palauttamaan ensin mieleen sanojen kirjoitetut muodot, tuottaen ne sitten foneettisesti (Ringbom 1987: 91–92). Tämä saattaa vähentää ääntämisen sujuvuutta. Joidenkin kielten kohdalla foneettinen tarkekirjoitus voisikin auttaa suomalaisia kielen oppijoita kohti oikeanlaista ääntämistä (Lintunen 2008: 174).

Kaiken kaikkiaan kielen oppimiseen vaikuttavat siis sekä kielen erot ja yhtäläisyydet, ja nämä vaikuttavat paitsi puheeseen, myös kielen havaitsemiseen (Strange 1992). Tämän vuoksi esimerkiksi opeteltavan kielen prosodisia piirteitä voi olla vaikea havaita ja erotella. Esimerkiksi japanin kohdalla vokaalikeston ja konsonanttikeston vaihtelu tuottaa ongelmia kiinaa äidinkielenään puhuville (Hayashi 1981: 133–144, Uchida 1993: 414–423). Ääntämisen opetusta pohtiessa onkin perusteltua vertailla opiskelijoiden ensikieltä ja opiskeltavaa kieltä foneettisesti. Tutkijat ovatkin korostaneet, että jokaista kieltä olisi tutkittava erikseen, jotta voitaisiin saada luotettavaa tietoa sen oppimisesta (Martin 1999: 162).

2.2 Ääntämisen opetuksesta

Usein ajatellaan, että ääntämään oppii ilman formaalia opetusta yksinkertaisesti vain kuuntelemalla kieltä. Pelkkä kielisyöte ei kuitenkaan riitä yleensä kuin ehkä sellaisissa hyvin harvinaisissa tapauksissa, joissa oppijalla on erityisen hyvä kyky erottaa ääniteitä ja kielen prosodisia piirteitä korviin kantautuvasta kielisyötteestä. Ihmisten äänneiden erottelukyky kuitenkin vaihtelee eivätkä kaikki välttämättä edes huomaa vieraan kielen äänneiden tai painotuksen eroja (Schmidt 1990; Lintunen 2014: 173), saati että pystyisivät itse tuottamaan

kieltä. Suurin osa kielenoppijoista tarvitseekin ääntämisen oppimisen tueksi myös pitkäkestoista formaalia opetusta (Lintunen 2004).

Pelkkä formaali opetus ja teoreettinen tieto ei kuitenkaan riitä. Ääntäminen on paitsi kognitiivinen, niin myös motorinen taito, joka vaatii harjoitusta. Jos taitoa ei harjoiteta, on vaarana fossiloituminen, jämähtäminen tietylle tasolle, josta eteenpäin on vaikea kehittyä (Lintunen 2014: 174). Toistoharjoituksista onkin todettu olevan erityisen paljon hyötyä ääntämisen opettelussa.

Toistamista on hyödynnetty esimerkiksi audiolingvaalisessa opetusmenetelmässä, jossa edetään aina suullisesta harjoituksesta kirjalliseen (Richard & Rogers 1986: 48–54). Menetelmälle ovat tyypillisiä drilliharjoitukset, joissa oppilaat toistavat hyvinkin pieniä kieliaineksia useita kertoja. Menetelmän taustalla on mekaanisen behaviorismin ajatus, jonka mukaan kielen ääntäminen opitaan jäljittelemällä ja toistolla, ja tuloksena on automatisoitu kielen tuottaminen (Laurén 2008: 50). Audiolingvaalista menetelmää kannattaneet tutkijat kuitenkin usein kannattivat kontrastiivisen analyysin hypoteesiin (Lado 1957) sopivia ajatuksia L1-kielen aiheuttamasta interferenssistä (Fries 1945; Laurén 2008: 50) ja hypoteesin suosion lasku laski samalla myös audiolingvaalisen menetelmän suosiota (Corder 1973: 129).

Toinen historiallisesti merkittävä ääntämistä tukenut opetusmenetelmä on suorametodi, jonka suosio ajoittuu 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen. Tässäkin menetelmässä aloitetaan puhutusta kielestä ja siirrytään vasta sitten kirjoitukseen ja lukemiseen: käytännössä oppilaat opetetaan lukemaan ja kirjoittamaan vain sellaista, jonka he osaavat jo ääntää ja ymmärtää. Menetelmä toimiikin todennäköisesti erittäin hyvin sellaisten kielten kohdalla, joissa foneemi-grafeemi-vastaavuus ei ole kovin läpinäkyvä, sillä tällöin kielen kirjallinen muoto ei pääse häiritsemään ääntämisen oppimista. Menetelmää ei kuitenkaan enää juurikaan

käytetä äärimmäisessä muodossaan (Laurén 2008: 46), osin siksi, että menetelmä on äärimmäisen aikaa vievä induktiivisen opetuksen vuoksi (Järvinen 2014: 99) eikä välttämättä ole enää ihanteellinen varttuneempien oppijoiden kohdalla, sillä mahdollisesti käytettävissä olevia oppimis- ja mieleenpainamisstrategioita ei juuri päästä hyödyntämään.

1970-luvulta alkaen on noussut niin kutsuttu kommunikatiivinen suuntaus, joka korostaa kielen funktiota kommunikaation välineenä (Hymes 1972: 281). Esimerkiksi kielen muodon ja rakenteiden hallinnan sijaan alettiin pitää tärkeämpänä kehittää kommunikatiivisia valmiuksia (Richards & Rogers 1993: 64). Äärimmäisessä muodossaan kommunikatiivisen ajattelun mukaisessa opetuksessa ei käytetä oppikirjaa, kielioppisääntöjä ei anneta, vaan ne päätellään induktiivisesti, ja oppilaita rohkaistaan ensisijaisesti keskinäiseen kommunikaatioon ja yhteistyöhön (Richard & Rogers 1993: 77, Richard & Rogers 1986: 64–66). Kommunikatiivisessa opetuksessa pyritään sekä sujuvuuden että tarkkuuden kehittämiseen ja esimerkiksi ääntämisvirheet korjataan aikaisessa vaiheessa, jotta ne eivät pääsisi automatisoitumaan (Järvinen 2014: 104).

Kommunikatiivista menetelmääkään ei enää nykyään juurikaan sellaisenaan käytetä, mutta se kasvatti selkeästi kommunikatiivisen kompetenssin merkitystä kielen opetuksessa ja vaikutti laajasti oppikirjoihin, kun suullisen kielitaidon ja sen harjoittelun tarve huomattiin. Oppikirjoilta alettiin vaatia funktionaalisuutta ja oppijälähtöisyyttä, kun ne siihen asti oli yleensä laadittu kirjoitetun kielen lähtökohdista (Dat 2003; Dufva & Mäntylä 2017: 101). Kommunikatiivisen suuntauksen nousun myötä alettiin tavoitella luontevia vuorovaikutustaitoja. Suomessa tapahtuvassa opetuksessa suullisen kielitaidon asema on kuitenkin edelleen huono: Dufvan ja Mäntylän (2017: 100) mukaan asia korjaantunee todella vasta sitten, kun suullisen kielitaidon arvioinnista tulee osa ylioppilaskoetta. Japaninkin

kohdalla suullisen kielitaidon asema kenties paranisi entisestään, jos kirjallisen taitotasokokeen, *Japanese Language Proficiency Test* (JLPT), lisäksi myös suullista taitotasokoetta alettaisiin järjestää maailmanlaajuisesti.

Toisaalta on muistettava, ettei suullinen kielitaito aina automaattisesti tarkoita tarkkaa tai äidinkielen puhujan tasoista ääntämistaitoa. Suulliseen taitoon lukeutuvat paitsi äänteiden ja prosodian hallinta, niin myös kuhunkin tilanteeseen sopiva sanasto ja puhetapa. Kommunikaatiota korostanut kielen opetus onkin jopa huonontanut tarkkaan ääntämistaitoon tähtäävän ääntämisopetuksen asemaa, sillä vanhojen ääntämisopetuksen tapoja ei pidetty yhteensopivina uuden opetustyylin kanssa ja ääntäminen jätettiin vähemmälle huomiolle uusien opetustapojen puuttuessa (Derwing 2010, Tergujeff 2013: 12). Vaikka Suomen peruskoulun englannin tunneilla esimerkiksi tehdään paljon suullisia harjoituksia, keskitytään ääntämiseen verrattain vähän ja varsinkin kielen prosodiset piirteet, kuten intonaatio ja sanapaino jäävät yleensä erittäin vähälle huomiolle (Tergujeff 2013). Tämä saattaa johtua siitä, että opettajien asiantuntevuus ääntämyksen suhteen on alun perinkin vähäistä johtuen asian vähäisestä painotuksessa opettajakoulutuksessa (Tergujeff 2013) ja toisaalta myös Suomen kielen opetuksen tekstikirjapainotteisuudesta, jota on tutkittu esimerkiksi englannin opetuksessa (Luukka ym. 2008). Tosiasiassa ääntämisopetuksessa kannattaisi yksittäisten foneemien sijaan lähteä liikkeelle isommista kokonaisuuksista, kuten intonaatiosta (Tergujeff 2013).

2.3 Japanin ääntämiseen ja ääntämisen opetukseen liittyviä erityispiirteitä

Japani kuuluu japanilaisten kielten kielikuntaan ja sitä puhuu ensikielenään noin 128 miljoonaa ihmistä. Japani on agglutinoiva kieli, eli sanavartalot eivät muutu, vaan

kieliopillisia suhteita ilmaistaan liittämällä liitteitä taipumattomiin sanavartaloihin, samaan tapaan kuin suomessa. Japanin substantiivit ja pronominit eivät taivu, ja esimerkiksi se, onko kyseessä yksikkö vai monikko, tulee usein esille vain asiayhteydestä. Japani koostuu vokaaleista ja konsonantti-vokaali-yhdistelmistä koostuvista avotavuista (ks. tarkemmin s. 25) (Nieminen 1999: 290–291). Japanin kirjoitusjärjestelmää Nieminen kutsuu *ideogrammaattis-foneettiseksi* kirjoitusjärjestelmäksi (1999: 292). Japani koostuu puhtaasti foneettisista *kana*-merkistöistä, *hiraganasta* ja *katakanasta*, sekä kiinalaisperäisistä *kanji*-merkeistä. Nieminen (1999: 294) selittää kirjoitusjärjestelmän sopivan hyvin japaniin japanin homonyymien runsauden vuoksi: esimerkiksi sävelkoron (ks. luku 3.1.4) merkityksiä muuttavan luonteen vuoksi japanissa on paljon homonyymisiä sanoja, jotka eivät kuitenkaan ole synonyymejä keskenään. Useimmiten japania kirjoitetaan niin, että useimmat substantiivit ja verbivartalot kirjoitetaan kanji-merkeillä, länsimaiset lainasanat katanalla ja kieliopillisia suhteita ilmaisevat sanat hiraganalla. Tätä kirjoitustapaa kutsutaan nimellä 仮名交じり *kanamajiri*. (Nieminen 1999: 294)

Japanin kirjoitusjärjestelmä on otettava huomioon ääntämisestä puhuttaessa. Ensimmäisenä huomattakoon, että on tilanteita, joissa opiskelijan on osattava lukea kanji-merkeillä kirjoitettua tekstiä, jotta hän voi tietää sanan oikean sävelkoron (ks. luku 3.1.4). Tällaisia ovat sellaiset tilanteet, joissa sanalla on homonyymejä eikä asiayhteydestä käy ilmi mistä sanasta on kysymys. Esimerkiksi sana *hashi* voi tarkoittaa siltaa, syömäpuikkoja tai reunaa eikä latinaistetusta versiosta voida välttämättä päätellä, millaisella sävelkorolla sana tulisi ääntää – varsinkaan, jos sana esiintyy yksinään ilman kontekstia. Välilyöntien puutteen vuoksi myös kieliopillisten rakenteiden ja sanojen rajat näkyvät selkeimmin kanamajirityylillä kirjoitetusta tekstistä. Toisaalta ääntämiseen tarvitaan myös sellaista tietoa, joka ei näy

kirjoituksesta: esimerkiksi äänne muutokset ja sävelkorko täytyy useiden muiden kielten tapaan opiskella erikseen, sillä ne eivät suoraan näy tekstistä. Japanin ääntämisen suhteen on tärkeää huomata myös tavun ja moran suhde, josta kerron tarkemmin alempana luvussa 3.1.5.

Japanin oman kirjoitusjärjestelmän lisäksi japania voidaan kirjoittaa myös latinalaisilla aakkosilla. Tällöin puhutaan *siirtokirjoituksesta*, sanan tai nimen muuntamisesta kirjoitusjärjestelmästä toiseen, tai vielä tarkemmin *latinaistamisesta*, jolla tarkoitetaan sanojen muuntamista lähtökielen mukaisesta kirjoitusjärjestelmästä latinalaiseen kirjaimistoon (Kielitoimiston ohjepankki 2015). Yleisimmin latinaistamiseen käytetään niin kutsuttua Hepburn-järjestelmää (ヘボン式, *hebonshiki*), joka perustuu englannin ääntämykseen. Pitkää vokaalia merkitään *makron*-merkillä eli viivalla vokaalin päällä (esim. *ō* ääntyy /oo/) ja pitkää konsonanttiaännettä taas kahdella samalla konsonantilla. Kerron aiheesta tarkemmin luvuissa 3.1.1-3.1.2. Tässä tutkimuksessa käytän makronilla merkittävää vokaalin pidennystä, sillä Kielitoimiston ohjepankki käyttää sitä japaninkielisten nimien latinaistamiseen (ks. Kielitoimiston ohjepankki, ohje 633). Nykyään näkee kuitenkin usein käytettävän myös muunnetun Hepburn-järjestelmän tapaa, jossa pitkät vokaalit merkitään kahdella samalla vokaalilla. (Nieminen 1999: 286)

3. Japanin ja suomen ääntämisestä

Japanin ja suomen ääntämistä kuvataan usein samankaltaiseksi sekä japanilaisille suunnatuissa suomen oppikirjoissa (ks. esim. Inaba 2006, Yoshida 2014) että suomalaisille suunnatuissa japanin oppikirjoissa (ks. tutkimuksen luku 6). Lisäksi kielten ääntämistä luonnehditaan usein helpoksi. Tätä perustellaan esimerkiksi samankaltaisilla tai samanlaisilla äänneillä ja toisaalta myös prosodisilla piirteillä – suomen kohdalla puhutaan helposti

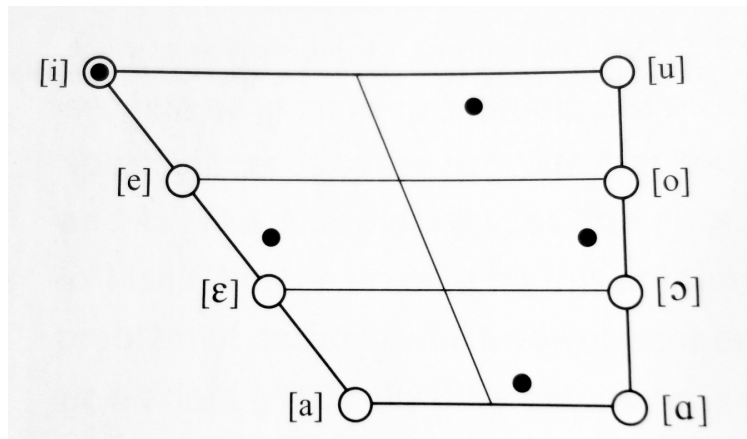
muistettavasta sanapainosta, japanin kohdalla taas prosodian merkitystä vähätellään, ja sitä kautta sen opettelemista pidetään helppona. Ennen oppimateriaalien tarkastelua onkin tärkeää selvittää, onko näissä väitteissä perää: muistuttaako japanin ääntäminen suomen ääntämistä, tai toisinpäin? Käsittelen seuraavassa ensin japanin ääntämistä, sitten suomen ääntämistä ja lopuksi vielä vertailen kielten ääntämistä keskenään.

3.1 Japanin ääntämisestä

3.1.1 Japanin äännejärjestelmä

Japanissa on 5 vokaalia (/a, i, u, e, o/), jotka kaikki esiintyvät sekä lyhyinä että pitkinä. Konsonantteja on 26 (Hasegawa 2015: 30) ja ne voidaan jakaa tavun alussa esiintyviin ja tavun lopussa esiintyviin. Suurin osa japanin konsonanteista voi esiintyä vain tavun alussa (Vance 2008: 74), mutta esimerkiksi /N/ voi esiintyä vain tavun lopussa. Japanin konsonanteista 15 on liudentumattomia ja 11 liudentuneita äänteitä, jotka äännetään niin, että kielen etuselkä kohoaa suulakea vasten ääntymäasentoa kohden. Liudentuneiden ja liudentumattomien konsonanttien välillä ei kuitenkaan ole eroa ennen /i/:tä ja /e/:n kanssa liudentuneet konsonantit esiintyvät lähinnä lainasanoissa (esim. ジェット *jetto* 'vesisuihku', ジェル *jeru* 'geeli'). (Hasegawa 2015: 30)

Kuva 1

Japanin vokaalit Vancen mukaan (2008: 54).

Japanin kielen vokaalit on esitelty tarkemmin yllä olevassa kuvassa, jossa ne on merkitty mustilla pisteillä suhteessa kardinaalivokaaleihin. On kuitenkin huomioitava muutama yksityiskohta, joista läheskään kaikissa japanin oppikirjoissa ja japanin äänteistä kertovissa kirjoissa mainita. Japanin /e/:tä kuvataan usein kardinaalivokaali [e]:n kaltaiseksi, mutta tosiasiassa japanin lakea /e/ äännetään hieman alempana kuin [e] (Vance 2008: 53). Sama tilanne on myös vokaalin /o/ kohdalla. Myös japanin /a/ poikkeaa kardinaalivokaaleista [a] ja [ɑ], kuten yllä olevasta kuvasta voidaan huomata. Kerron näistä piirteistä vielä tarkemmin luvussa 3.3, jossa vertailen seikkaperäisesti suomen ja japanin äännejärjestelmiä.

Japanin soinnittomat klusiilit /p, t, k/ toteutuvat foneettisesti yleensä aspiroimattomina muodoissa [p], [t] ja [k]. Kaikissa kolmessa on kuitenkin yleensä heikko aspiiraatio kun ne ovat sanan alussa ja aspiiraatiota esiintyy myös silloin, kun näitä äänteitä sisältävää tavua painotetaan (Vance 2008: 75). Aspiiraatio on kuitenkin tavanomaisessa puheessa selkeästi vaikeammin huomattavissa kuin esimerkiksi englannissa (Hasegawa 2015: 31) ja joidenkin tutkijoiden mukaan aspiiraatiota ei edes ole (esim. Tsujimura 1996). Tässä tutkimuksessa merkitsen kyseiset foneemit aspiroimattomina, mutta lukijan oletetaan

ymmärtävän, että heikkoa aspiraatiota esiintyy. /p/ ja /k/ esiintyvät kaikkien vokaalifoneemien edellä, mutta /t/ esiintyy kotoperäisissä sanoissa vain foneemien /a/ (た *ta*), /e/ (て *te*) ja /o/ (と *to*) edellä. Uudemmissa lainasanoissa näkee kuitenkin myös tavuja /ti/ (てい *ti*) ja /tu/ (てう *tu*), joskin varsinkin vanhemman väestön keskuudessa on henkilöitä, jotka eivät osaa tuottaa näitä äänteitä.

Japanin soinnilliset klusiilit /b, d, g/ toteutuvat muodoissa [b], [d] ja [g]. [d] on kuitenkin tosiasiassa soinnittoman vastaparinsa [t]:n kanssa lamino-alveolaarinen, joten se voitaisiin myös merkitä tarkemmin [d̥], ja [t] taas muodossa [t̚]. Käytännössä tämä tarkoittaa, että äännettäessä kielen lapa osuu hammasvalliin. Kaikki japanin klusiilit palatalisoituvat ennen /i/:tä ja /j/:tä (esim. /gi/ = [g̟i], vertaa esim. /kan/ ja /gin/). Soinnilliset klusiilit saattavat lisäksi normaalissa puheessa ääntyä frikatiiveina, jolloin /b/ toteutuu muodossa [β], /d/ muodossa [ð] ja /g/ muodossa [ɣ]. (Kawakami 1977: 32, 35).

Japanissa esiintyy 5 frikatiiviäännettä [ɸ], [s], [ɕ], [ç] ja [h]. [ɸ] merkitään foneemilla /f/ (esim. 船 *fune* 'laiva', フィンランド *finrando* 'suomi'). /f/:n ja /h/:n välille ei ole perinteisesti tehty eroa japanissa, mutta viimeisten vuosikymmenien aikana ne ovat Tokion japanissa eriytyneet selkeästi erilliseksi äänteikseen (Vance 2008: 80). Foneemi /f/ esiintyy kuitenkin japanin kotoperäisissä sanoissa vain ennen /u/:ta (Hasegawa 2015: 33). Kenties tämän vuoksi varsinkin vanhemmat japanilaiset saattavat ääntää esimerkiksi sanan ファン *fan* 'fani' muodossa /fuan/ ääntämisasun /fan/ sijaan.

Japanin [s] on laminoalveolaarinen sibilantti, joka esiintyy silloin, kun /s/:ää seuraa vokaali (esim. 酢 *su* 'etikka'). /s/:ää voi seurata mikä tahansa muu vokaalifoneemi paitsi /i/, jolloin mora yleensä latinaistetaan muotoon *shi* (し). Tässä äänteessä esiintyvää lamino-alveolpalataalista [ɕ]:ta (/sh/), voidaan merkitä myös /š/ (esim. 小説 *shōsetsu* 'romaani').

Dorsopalataalinen [ç] taas on itse asiassa /h/:n allofoni ja esiintyy silloin, kun [h]:ta seuraa /i/ tai /j/ (esim. 秘密 *himitsu*, 百 *hyaku*). Muissa tapauksissa eli ennen äänteitä /a/, /o/ tai /e/, esiintyy glottaalinen [h] (esim. 歯 *ha* 'hammas', ホーム *hoomu* '(juna-aseman) laitur', 減る *heru* 'vähentyä'). [h] ei esiinny ennen vokaalia /u/. Frikatiiveista [ɸ] ja [ç] palatalisoituvat ennen /i/:tä ja /j/:tä. (Vance 2008: 78–82)

Vaikka ylempänä jo käsittelin /t/:tä osana klusiileja, on huomattava, että /t/ tavuissa た *ta*, て *te* ja と *to* ääntyy eri tavoin kuin *ts* tavussa つ *tsu*. Laminoalveolaarinen [ts] lukeutuu affrikaattaaänteisiin, joilla tarkoitetaan klusiileja, joita seuraa frikatiivi. Myös [cɛ], joka esiintyy esimerkiksi sanassa 中国 /chuugoku/ ('Kiina'), on affrikaatta. Äännettä merkitään foneemina muodossa /č/, [ts]:ää taas muodossa /c/. Laminoalveolaarinen affrikaatta [dz] /z/ taas esiintyy esimerkiksi sanassa 像 *zō* 'norsu', alveopalataalinen [ʃz], /j/ taas esimerkiksi sanassa 蒸気 *jōki* 'vesihöyry'. (Vance 2008: 82–83) /z/ voi toteutua myös muodossa [z], mutta Hasegawan mukaan jopa japanilaisten voi olla vaikea kuulla äänteiden [dz] ja [z] välistä eroa (Hasegawa 2015: 32), joten tällä ei välttämättä ole kovin suurta merkitystä kielen opiskelun kannalta. Eron voi kuitenkin havaita selkeästi esimerkiksi vertailemalla sanoja 図 *zu* 'kuva' ja 地図 *chizu* 'kartta', joista ensimmäiseksi mainitussa esiintyy [dz] ja jälkimmäisessä [z].

Japanissa on kaksi tavun alussa esiintyvää nasaaliäännettä, bilabiaalinen [m] (/m/) ja laminoalveolaarinen [n] (/n/). /m/ palatalisoituu klusiilien tapaan esiintyessään ennen /i/:tä tai /j/:tä (esim. みかん *mikan* 'mandariini'). Lisäksi /n/ ääntyy lamino-alveopalataalisena [ɲ]:tä ennen /i/:tä (esim. 二 *ni* 'kaksi'). Käsittelen myöhemmin erikseen tavun lopussa esiintyvää /N/:ää ja /ŋ/:ää (nk. "äng-äänne"). Japanin ainoa likvida /r/ on yksitäryinen tremulantti ja sitä merkitään foneettisesti [ɾ], joskin tästä on erimielisyyksiä (ks. esim.

Labrune 2014: 1–25). Myös /r/ palatalisoituu ennen /i/:tä ja /j/:tä. /r/ on ainoa konsonantti japanissa, jonka ääntämiseen käytetään kielen kärkeä. (Hasegawa 2015: 33) Japanissa on kaksi approksimanttia, puolivokaalit [j] (/j/, esim. sanassa 矢 *ya* 'nuoli') ja [w] (/w/, esim. sanassa 別れ *wakare* 'ero').

Tavun lopussa japanissa voivat esiintyä konsonanteista vain nasaali /N/ ja kaksoiskonsonanttia merkitsevä /Q/, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Japanilaisella tavumerkistöllä ん tai ん kirjoitettava nasaali /N/ erotetaan tavun alussa esiintyvistä /n/:stä (tavut /na/, /ni/, /nu/, /ne/, /no/) sen allofonien määrän vuoksi: nasaalin artikulaatio riippuu lähes täysin sitä seuraavasta foneemista. Tärkeimmät äännemuutokset on esitetty alla Vancen (2008: 97, 99–100) mukaisesti. Vokaalien yllä näkyvä ~ viittaa vokaalien nasalisoitumiseen.

[m:] ennen äänteitä [p], [b] tai [m] (esim. 散歩 [sām:po], 'kävelylenkki')

[ɲ:] ennen äänteitä [c], [ɟ] tai [ɲ] (esim. 三人 [sāɲ::ĩɲ:], 'kolme ihmistä')

[n:] ennen äänteitä [t], [d], [r] tai [n] (esim. 満塁 [mān:rui], 'pesät täynnä (baseball-termi)')

[ŋʲ:] ennen äänteitä [kʲ] tai [gʲ] (esim. 元気 [gẽŋʲ:ki], 'pirteä')

[ŋ:] ennen äänteitä [k] tai [g] (esim. 音楽 [oŋ:gaku], 'musiikki')

[N:] lausuman lopussa (esim. 人間 [nĩŋ:geN:], 'ihminen')

muualla [ũ:] (esim. マンション [māũ:ẽON:], 'kerrostalo')

Japanin foneemien ja niiden allofonien määrittely on paikoin hyvin monimutkaista ja foneemeja on vaikea määritellä yksiselitteisesti, sillä tutkijoilla on asiasta erilaisia näkemyksiä. Tässä tutkimuksessa asiaa ei kuitenkaan käsitellä enää tarkemmin, sillä

tutkimuksen tarkoitus ei ole esitellä vain japanin äänteitä, vaan ääntämistä ja sen käsittelyä oppikirjoissa. Asiasta kiinnostuneille tarkempaa tietoa asiasta tarjoaa esimerkiksi Timothy J. Vancen teos *The Sounds of Japanese* (2008), jota olen käyttänyt tässä tutkimuksessa mallina foneemijärjestelmälle. IPA:n foneettiset merkinnät löytyvät liitteistä (IPA Chart) ja lisäksi äänteitä voi halutessaan kuunnella IPA:n verkkosivuilla (Interactive IPA Chart).

3.1.2 Äänteiden kesto japanissa

Kaikki japanin vokaalit voivat esiintyä myös pitkinä äänteinä ja vokaalikestoja käytetään erottamaan merkityksiä (vertaa esim. *ojisan* 'setä' ja *ojiisan* 'isoisä'). Vokaalikesto kirjoitetaan hiraganakirjoituksessa foneemien /a/, /i/ ja /u/ kohdalla kahdella samaa vokaalia vastaavalla hiragana-merkillä. Pitkä /o/ kirjoitetaan hiraganakirjoituksessa joko おお *oo* tai おう *ou* ja pitkä /e/ taas kirjoitetaan hiraganalla えい *ei* tai ええ *ee*. Katakana-merkeillä kirjoittaessa pitkä vokaaliäännne merkitään typografisella merkillä ー, josta käytetään japaniksi termejä 長音符 *chōonpu* 'pitkän äänten symboli' ja 棒線 *bōsen* 'suora viiva'. Pitkien ja lyhyiden vokaalien välillä ei ole laadullista eroa (Kubozono 2015: 5). Hanin mukaan pitkän vokaalin kesto on noin 2–3 kertaa lyhyttä vokaalia pidempi (Han 1962: 65).

Vaikka /oo/ ja /ee/ voidaankin kirjoittaa hiraganalla myös diftongeilla, on huomattava, että hiraganayhdistelmiä *ou* ja *ei* ei aina äännetä pitkinä vokaaleina. Esimerkiksi yhdyssanoissa ei *ei*-diftongia voi aina ääntää /ee/. Joidenkin sanojen kohdalla ääntämistapaa onkin vaikea arvioida kuulematta sanaa, varsinkin jos tekstiä ei ole kirjoitettu kanji-merkeillä. Esimerkiksi sana 目医者 (*me.i.sha*, 'silmälääkäri') äännetään usein /meisha/, mutta 名刺 (*mei.shi*, 'käyntikortti') taas /meeshi/. Lisäksi on myös otettava huomioon, että erittäin huolellisessa ääntämisessä kaikki ei-diftongit voidaan ääntää diftongina /ei/ (Vance 2008: 63–

67). Myös ou-diftongi voi olla ongelmallinen. Hiraganalla kirjoitettu そう *sou* lausutaan yleensä /soo/, mutta esimerkiksi kaupungin nimi ソウル *sou.ru* 'Soul' sekä tietyt yhdyssanat ja jotkin verbit, kuten 添う *sou* 'seurata mukana' äännetään /ou/-ääntämyksellä (Vance 2008:

68). Myös saman foneemin toistuminen yhdyssanarajalla voi aiheuttaa väärinymmärryksiä (esim. klassinen esimerkki 里親 *sa.to.oya* 'sijaisvanhemmat' vrt. 砂糖屋 *sa.tou.ya* 'sokerikauppa'), mutta toisaalta suomalaisia japanin oppijoita helpottanee se, että sama ilmiö esiintyy myös suomen kielessä – joskin suomessa tällaisten yhdyssanojen yhdysosat erotetaan yhdysviivalla (esim. *pula-aika*, *aamu-uninen*). Japanissa sanan ääntämisrakenteen tunnistaminen voikin olla vaikeampaa varsinkin aloitteleville japanin opiskelijoille ja onkin suositeltavaa pyrkiä selvittämään uusien sanojen ääntämys esimerkiksi äänitteiden avulla.

Myös konsonanttikesto tuottaa merkityseroja (vrt. esim. 作家 *sakka* 'kirjailija' ja 坂 *saka* 'mäki'). Pitkää konsonanttiaännettä merkitään yleensä /Q/ ja se voi esiintyä vain sanan keskellä, ei sen alussa tai lopussa, joskin puhekielessä tai esimerkiksi sarjakuvissa esiintyy myös sellaisia äännähdyksiä, joita merkitään pienellä *tsu*-tavulla. Nämä äänteet merkitään foneettisesti glottaaliklusiilina [ʔ]. Esimerkkinä tästä mainittakoon äännähdykset えっ [eʔ] ja あっ [aʔ]. (Hasegawa 2015: 34, Yasuta 2010: 25). /Q/ ei kotoperäisissä sanoissa esiinny ennen soinnillisia konsonanttiaänteitä, mutta sitä voi puhekielessä käyttää korostamisessa (esim. sanan /sugoi/ ääntyminen /suQgoi/). Lainasanoissakin tällaiset äänteet ääntyvät usein soinnittomina ja esimerkiksi /baggu/ (バググ, 'laukku') voi puhujasta riippuen ääntyä /bakku/. (Vance 1987; Yasuta 2010: 24)

/Q/:n toteutuminen riippuu sitä seuraavasta klusiilista ja se myös vaikuttaa klusiiliäänteeseen esimerkiksi vähentämällä sen aspiraatiota (Min 1987; Yasuta 2010: 22).

/Q/:n artikuulatiopaikka siis vaihtelee ja tämän vuoksi /Q/:ta kuvataankin usein äänteen pituuden perusteella. Yleisesti ottaen äänne käsitetään yhden moran mittaiseksi, ja jos jokaisen moran oletetaan ääntyvän saman mittaisena, pitkä konsonanttiaänne olisi siis kaksi kertaa pidempi kuin lyhyt konsonanttiaänne. Tutkimusten perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, ettei tämä sääntö aina pidä, vaan äänteen suhteellisesta pituudesta on saatu ristiriitaisia tuloksia (ks. esim. Yasuta 2010: 23).

Vokaalikeston ja konsonanttikeston merkityksiä erottavasta tehtävästä huolimatta asian merkitystä japanin opiskelussa tunnutaan toisinaan vähättelevän (esim. Vance 2008) – kenties osin siksi, että asia tuottaa tutkitusti vaikeuksia esimerkiksi englantia (Takamizawa ym. 2016: 28) ja koreaa tai kiinaa (Uchida 1993: 414–423) ensikielenään puhuville eikä aloittelevia opiskelijoita haluta pelotella pois kielen parista. Vance väittääkin muutoin kattavassa *The Sounds of Japanese* -teoksessaan (2008: 56), ettei äänteiden keston vaihtelu yleensä tuota ongelmia ymmärrettävyydessä ja konteksti yleensä paljastaa, mistä sanasta on kysymys. Suomenkieliselle lienee kuitenkin helppoa ymmärtää, että äänteiden keston ongelmat voivat tuottaa vähintäänkin noloja tilanteita, vaikka ne eivät välttämättä vaikuttaisikaan viestin perille menoon (vrt. esim. suomen kielen *tuuli* – *tuli*, *kukka* – *kuka*). Toisaalta Yasuta (2010) esittää myös, että japaninkielinen ei välttämättä huomaisi eroa ääntämysten [kekkon] (結婚, 'häät, naimisiinmeno') ja [ketkon] välillä, sillä konsonanttiklusterin ensimmäisen äänteen artikulaatiopaikan määrittely ei ole japaninkieliselle tarpeen (Yasuta 2010: 22), joten pitkien konsonanttiaänteiden kohdalla äänteen kesto saattaa hyvinkin olla laatua tärkeämpi tekijä.

3.1.3 Äänteiden hiljeneminen ja assimiloituminen japanissa

Joissakin oppikirjoissa nähdään japanin yleisimpiä sanoja, kuten kopula *desu* muodossa *dess* tai *des*. Tämä johtuu siitä, että Tokion alueen japanissa¹ sanan *desu* viimeinen vokaali usein katoaa tai hiljenee lausuttaessa. Tätä ilmiötä kutsutaan nimellä 母音の無性化 *boin no museika*, suomeksi vokaalin soinnin häviäminen, vokaalin hiljeneminen tai vokaalin katoaminen. Nyrkkisääntönä voidaan sanoa, että vokaalit /i/ ja /u/ yleensä hiljenevät, kun ne esiintyvät soinnittomien konsonanttien keskellä tai kun ne esiintyvät sanan lopussa (Hasegawa 2015: 37). /i/ hiljenee esimerkiksi sanoissa 鹿 *shika* 'peura' ja 危険 *kiken* 'vaara' ja /u/ taas esimerkiksi sanoissa 薬 *kusuri* 'lääke' ja 悪 *aku* 'paha'. Vokaalien hiljeneminen koskee kuitenkin myös muita äänteitä: esimerkiksi /o/ voi heiketä sanassa 心 *kokoro* 'sydän', [ko'koro], ja /a/ voi heiketä sanassa 墓 *haka* 'hautaus', [hə'ka] (Labrune 2012: 35). Heikkenemistä voi siis tapahtua näissä tapauksissa silloin, kun sama foneemi esiintyy yhdessä tai useammassa peräkkäisessä morassa. Esiintyi äänne sitten yhden tai kaksi kertaa, yleensä vain ensimmäiseksi esiintyvä äänne heikkenee (esim. yllä mainitussa esimerkissä /kusuri/ vain ensimmäinen /u/ heikkenee).

On huomattava, että vaikka mainitsen yllä myös termin *vokaalin katoaminen*, tämä ei kuvaa ilmiötä täydellisesti. Englanniksi ilmiöstä puhutaan usein termillä *vowel devoicing*, mutta tosiasiassa ilmiö ei aina synnytä soinnittomia vokaaleja. Toisaalta termit *vokaalin hiljeneminen* tai *heikkeneminen* eivät myöskään välttämättä kuvaa ilmiötä täydellisesti, sillä vokaali todellakin joskus katoaa lähes kokonaan, jättäen kuitenkin merkkejä olemassaolostaan

¹ Kuten olen aiemminkin maininnut, käsittelen tässä tutkimuksessa tarkemmin vain Tokion alueella yleisesti käytettyä, NHK-kanavan uutisissa käytettyä japania, mutta lisähuomiona mainittakoon, että esimerkiksi Kansain alueella vokaalien häviämistä ei yleisesti ottaen tapahdu. Esimerkiksi *suki* lausutaan Osakassa yleisesti [su'ki], kun taas Tokion alueella se lausutaan [sɯ'ki].

artikuloituun sanaan. Vancen ja Faberin (2000) mukaan onkin fonologisesti väärin sanoa, että vokaali täysin katoaisi. Tokion japanissa vokaalin hiljeneminen aiheuttaa toisinaan myös muutoksia sanan sävelkoron paikassa, mutta tämä ilmiö on nykyään harvinaistumassa (Labrune 2012: 36–37). Tässä tutkimuksessa käytän ilmiöstä myöhemmin käytännön syistä termiä *vokaalin hiljeneminen*, mutta tarkoitan sillä tilanteesta riippuen myös vokaalin heikkenemistä tai soinnin häviämistä.

3.1.4 Tavutus ja rytmi

Japanilaiset käsittävät usein japanin äännejärjestelmän 50 kanamerkkiä sisältävän järjestelmän (五十音表 *gojuuonhyoo* '50 äänteen kartta') kautta, vaikka tosiasiaassa japanin kielessä käytetään nykyisin noin 115 äännettä – tai 101 äännettä, jos uudempia vierasperäisiä äänteitä ei lasketa (Takamizawa 2016: 25). Niin kutsuttu 50 äänteen järjestelmä koostuu tosiasiaassa japanin kana-kirjoitusmerkeistä, *morista*, joita kutsutaan joskus myös nimityksellä *moratavu*. Japaniksi järjestelmän merkeistä käytetään kuitenkin usein termiä 音節 *onsetsu* 'tavu' – termejä mora ja tavu käytetään siis usein väärin tai sekaisin (esim. Takamizawa 2016). Mora ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin tavu (*syllable*), joka koostuu japanissa yhdestä tai kahdesta morasta – pitkät tavut koostuvat kahdesta morasta, lyhyet yhdestä morasta (Vance 2008: 117). Yksittäisten foneemien kautta määriteltynä tavut koostuvat siis yhdestä vokaalista tai 1–2 konsonantista ja vokaalista.

Ennen tavurajojen määrittelyä on huomattava, että vaikka tavurajat kielitieteellisesti ajatellen ovatkin olemassa, japanilainen hahmottaa kuitenkin tavun (*onsetsu*) yleensä kanamerkkien kautta. Vancen mukaan japania ensikielenään puhuvalle tavun käsite saattaakin tuntua vieraalta, sillä japanilaiset oppivat yleensä pienestä pitäen hahmottamaan japania moriin jaettuna (2008: 117). Yleinen käsitys on, että jokainen mora on aina yhtä pitkä –

esimerkiksi kanatavut ちゃ *cha* ja ん *n* ääntyisivät yhtä pitkinä, vaikka tämä ei kenties latinalaistettuja muotoja katsoessa tunnu järkeenkäyvältä. Tämä aiheuttaakin vaikeuksia erityisesti englannin puhujille ja ん äännetäänkin usein virheellisesti yhdessä edellisen tai seuraavan äänteen kanssa niin, että foneemi /N/ muuttuu ja sen pituus lyhenee (Takamizawa ym. 2016: 28). Tähän voi vaikuttaa myös se, että japanin konsonanttiaänteet ovat lyhyempiä ja heikompia kuin englannin konsonanttiaänteet (Sugito 2012: 26).

On myös mainittava, että moran suhteellisen keston yhdenmukaisuutta ei itse asiassa ole pystytty kokeellisissa tutkimuksissa täysin todistamaan. Pyrkimys ääntää jokainen mora suhteellisesti yhtä pitkänä ei siis välttämättä johda täysin luonnollisen japanin tuottamiseen. Tästä huolimatta esimerkiksi Vance kuitenkin myöntää, että morilla on vähintäänkin psykologista merkitystä ja ne liittyvät olennaisesti japanilaiseen kirjoitusjärjestelmään ja esimerkiksi runouteen (Vance 2008: 121). Esimerkiksi *haiku*-runot jaetaan säkeiksi suhteessa 5–7–5, numeroiden viitattaessa kunkin säkeen sisältämien morien määrään. On myös huomattava, että japaninkielisissä japanista kertovissa teksteissä termillä 音節 *onsetsu* 'tavu', viitataan usein moriin, ei välttämättä kielitieteellisen määritelmän mukaisiin tavuihin (Kubozono & Honma 2002: 18). Termien sekava käyttö voikin aiheuttaa väärinkäsityksiä, mutta kertoo toisaalta myös osaltaan siitä, että mora on kiistatta tärkeä yksikkö japanin kieltä opiskeleville ja tutkiville.

Vaikka japanilaiset eivät siis itse yleensä tietoisesti ajattele kieltä tavujen (*syllable*) kautta, voidaan japani kuitenkin yksiselitteisesti jakaa tavuihin. Tokion japanissa esiintyy kahdentyypisiä tavuja: pitkiä ja lyhyitä. Lyhyt tavu sisältää aina vähintään yhden lyhyen vokaalin. Vancen (2008) mallin mukaisesti kuvaan lyhyttä tavua merkinnällä (K(/j))V – vokaalin edellä voi siis olla konsonantti ja mahdollisesti myös /j/ (esim. tavu きゃ *kya*). Pitkä

tavu alkaa samoin kuin lyhyt tavu, mutta päättyy joko toiseen vokaaliin, pitkään vokaaliin tai äänteisiin /N/ tai /Q/ (pitkä konsonanttiaänne). (Vance 2008: 117–118) Siinä missä mora määritellään yksiselitteisesti japanin tavu-kirjaimiston perustella, on tavurajojen määrittely huomattavasti kiistanalaisempaa. Esimerkiksi Nieminen (1999) määrittelee tavut moran mukaan ja todeten, ettei japanissa ole diftongeja (292). Takayaman (2003) mukaan taas japanissa esiintyy peräti 10 diftongia, joten hänen tavujakonsa poikkeaa selkeästi mora-jakoa käyttävästä tavasta, sillä jos jokainen mora määritellään omaksi tavukseen, ei tavun sisäisiä vokaalijonoja, diftongeja voi esiintyä.

Vaikka moran ja tavun suhde on kiistanalainen eikä moran kesto aina ole suhteellisesti täsmälleen sama, japanin rytmiä kuvataan usein mora-rytmiksi (Kubozono & Honma 2002: 20–21). Tämän vuoksi japanin oppikirjoissa kiinnitetäänkin usein huomiota siihen, että morat äännettäisiin samanmittaisina. Takamizawan ja kollegoiden japanin ääntämispedagogisessa japanin opetustieteeseen keskittyvässä kirjassa japanin rytmin kerrotaan koostuvan ”kahden tavun” (音節 *onsetsu*) sarjoista ja niiden välissä olevista yksittäisistä ”tavuista” (音節 *onsetsu*), joiden mukaan japania tulisi ääntää (2016: 29). Kirjoittajat tarkoittavat kuitenkin mora-yksiköitä tavujen (*syllable*) sijaan, sillä esimerkiksi ん-tavumerkillä merkittävää /N/-äännettä käsitellään yhtenä ”tavuna”. Kirjassa tarjotaan aiheesta esimerkiksi seuraava kiitosta tarkoitettava ilmaus, jossa niin kutsutut rytmisten yksiköiden rajat on merkitty välilyönneillä. Numerot alla viittaavat rytmisten yksiköiden sisältämien morien määrään.

あり	が	とう	ござ	い	ます
ari	ga	tō	goza	i	masu
2	1	2	2	1	2

Teoksen mukaan sana ei koskaan jakaudu kahteen eri rytmiseen yksikköön siinä tapauksessa, että kyseessä on kahden tavun (*onsetsu*) mittainen yksittäinen sana – esimerkiksi 母 *haha* (‘äiti’) äännettäisiin siis kahden tavun sarjana. Myöskään kaksitavuiset morfeemipäätteet eivät jakaudu (esim. ます *masu*). Yksittäiset partikkelit ja yhden tavun sanat taas vastaavasti eivät koskaan äänny rytmisesti sarjoina muiden tavujen kanssa. Pitkät vokaaliäänteet tai konsonanttiäänteet eivät myöskään jakaudu osiin eikä /N/:ää koskaan äännetä yksin, mutta ei myöskään yhdessä seuraavan tavun kanssa. (Takamizawa ym. 2016: 29–30) Japanin ääntämisen oppimista tutkineiden Yanagisawan ja kollegoiden mukaan edellä kuvatun japanin rytmin oppimiseen auttaa, jos sarjat merkitään oppimateriaaliin (2011: 11). Toisaalta Kinoshitan (2011) mukaan rytmin oppiminen on monille japanin opiskelijoille vaikeaa erityisesti lausetasolla, vaikka sanatasolla ongelmia ei olisikaan.

3.1.5 Japanin prosodia

Japani on toonikieli² ja tavuja ei painoteta merkitysten erottelussa kuten esimerkiksi englannissa, jonka painotuksesta käytetään yleisesti termiä *stress accent*. Japanissa merkitysten erottamiseen käytetään niin kutsuttua *pitch accentia*, jolla tarkoitetaan sävelkorkeuden vaihtelua sanan tai lausuman sisällä. Tälle ilmiölle ei ole vielä suomessa

² Huomaa, että termi toonikieli kattaa hyvin suuren joukon erityyppisiä kieliä. Toonikielellä tarkoitetaan kieliä, joissa ”erimerkityksiset, äännerakenteeltaan samanlaiset sanat erotetaan toisistaan sävelkulun avulla” (Aulanko, 2016–2017: 70). Toonikielten luonteesta ja levinneisyydestä kertoo esimerkiksi WALS’in tarjoama kartta, joka jakaa toonikielet kompleksisen ja yksinkertaisen toonijärjestelmän omaaviin kieliin (WALS Online).

täysin vakiintunutta termiä ja sitä kutsutaan esimerkiksi sävelkoroksi, sanakoroksi, sanaintonaatioksi tai sävelaksentiksi. Käytän tässä tutkimuksessa termiä *sävelkorko*, sillä se kertoo termeistä selkeimmin nimenomaan sävelkorkeuden vaihtelusta ja aiheuttaa uskoakseni vähiten sekaannuksia, sillä esimerkiksi sanalla aksentti on suomessa hyvin monenlaisia merkityksiä ja konnotaatioita (esim. termi *brittiaksentti*). Toisaalta sanaintonaatio ja sanakorko eivät termineinä ota tarpeeksi hyvin huomioon sitä, että sävelkorkeus ei aina laske ennen kuin vasta sanaa seuraavan partikkelin jälkeen tai myöhemmin – kyse ei siis aina ole vain sanan sisäisestä vaihtelusta. Esimerkiksi ilmauksessa *benkyō wa* 勉強は (kun puhutaan) opiskelusta' sävelkorkeus ei laske ennen partikkelia は *wa* (Vance 2008: 148).

Sävelkorko vaihtelee Tokion japanissa säännönmukaisesti neljällä eri tavalla, jotka on esitelty alla. Mainittakoon, että sävelkorko ei koskaan muutu tavun sisällä, vaan vain tavujen rajoilla. Korkea sävel esiintyy sanassa aina vain kerran: sävelkorko ei siis nouse uudelleen sen jälkeen, kun se on kerran laskenut – tämä ei tosin koske yhdyssanoja. Lisäksi sävelkorkeus laskee säännönmukaisesti heti ensimmäisen tavun jälkeen, jos ensimmäisen tavun sävelkorko on ollut korkea. (Takamizawa ym. 2016: 42–43) Seuraavassa sävelkorkeuden laskupaikka on merkitty alaspäin osoittavilla nuolilla.

1. 平板型 *heibangata* ”tasainen malli” esim. 日本語 にほんご (が) ’japani’
2. 尾高型 *odakagata* ”korkean hännän malli” esim. 男 おとこ (が) ’poika’
3. 中高型 *nakadakagata* ”korkean keskikohdan malli” esim. 起こす おこす ’herättää’
4. 頭高型 *atamadakagata* ”korkean pään malli” esim. 海外 かゝいがい ’ulkomaat’

Ensimmäisessä sävelkorkotyypissä sävelkorkeus siis nousee ensimmäisen tavun jälkeen ja jatkuu korkeana myös sanaa seuraavan partikkelin ajan. Sana itsessään on siis aksentoimaton. Myös 2-tyypissä sävelkorko nousee ensimmäisen tavun jälkeen, mutta laskee ennen sanaa seuraavaa partikkelia. 3-tyypissä sävelkorko edelleen alkaa matalana, nousten sitten ja laskien ennen sanan loppua. 4-tyypissä sävelkorko alkaa korkeana, laskien heti ensimmäisen tavun jälkeen. (Takamizawa ym. 2016: 42–43). On kuitenkin huomattava, että sanan pituus vaikuttaa sävelkorkoon ja yllä esitetyt ohjeet koskevat vain esimerkkinä esitettyjen sanojen pituisia substantiiveja. Tarkempaa tietoa sävelkoron vaihtelusta löytää esimerkiksi Labrunen teoksesta *The Phonology of Japanese* (2012: 179–263). Japanin eri murteiden eroista sävelkoron suhteen tarjoaa esimerkiksi Hatano Kanji (1975).

Sanansisäisen sävelkorkeuden vaihtelun lisäksi sävelkorkeus vaihtelee myös lausekohtaisesti. Termin *intonaatio* merkityksestä on esitetty myös muita näkemyksiä, mutta kutsun silti tätä ilmiötä tässä tutkimuksessa termillä *lauseintonaatio*, jonka määrittelen Iivosen ja Aulangon mukaisesti auditiivisesti mitattavaksi suhteelliseksi sävelkorkeuden vaihteluksi (2005: 78–92). Monissa tässä tutkimuksessa käyttämissäni oppimateriaaleissa sekä yleisemmin japanin kielen tutkimukseen liittyvissä lähteissä todetaan, ettei lauseintonaatiolla ole merkitystä japanin kielessä eikä se yleensä vaikuta ymmärtämiseen (ks. luku 6). Tämä koskee kuitenkin vain kohteliasta, huoliteltua kieltä ja silloinkin vain sellaisia tilanteita, joissa ei ole tarvetta ilmaista vahvempia tunteita tai asenteita, sillä intonaatiolla on suuri merkitys tunteiden, aikeiden ja asennoitumisen ilmaisemisessa. Lisäksi tuttavallisessa puhetyylissä, jossa esimerkiksi kysymystä määrittävä か *ka*-partikkeli tai muita merkitystä ilmaisevia sanoja jätetään usein pois, on intonaatiolla äärimmäisen tärkeä merkitys myös merkityksen välittämisessä. Esittelen alla Koorin (2018) esittämän esimerkkisarjan

intonaation merkityksestä. Esimerkkinä on käytetty ilmausta じゃない *janai*, jonka voi kääntää esimerkiksi muotoon ”ei ole”, mutta toisaalta intonaatiosta riippuen myös monella muulla tavalla. Alla olevissa esimerkeissä olenkin kääntänyt ilmauksen kulloiseenkin intonaatioon sopivasti.

1. 水じゃない。 /mi⁺zujana⁺i/ (Se) ei ole vettä.
2. 水じゃない？ /mi⁺zujana⁺i↗/ Ehkä (se) on vettä?
3. 味がしないんだったら水じゃない？ /mi⁺zuja⁺nai↗/ Jos (se) ei kerran maistu miltään, niin eiköhän (se) ole vettä?
4. お酒かと思ったら、ただの水じゃない。 /mi⁺zuja⁺nai/ Luulin että (tämä) olisi alkoholia, mutta (se) olikin vain vettä.

(Koori 2018: 20–21)

3.2 Suomen ääntämisestä

3.2.1 Suomen äännejärjestelmä

Suomessa on 8 vokaalifoneemia (/a/, /e/, /i/, /o/, /u/, /y/, /ä/ ja /ö/³) ja 13 konsonantifoneemia (/d, h, j, k, l, m, n, ɲ, p, r, s, t, v/), ja lisäksi 5 sellaista konsonantifoneemia, jotka esiintyvät vain vierasperäisissä sanoissa (/b, f, ʃ, z, ʒ/). Ruotsalaisperäisissä sanoissa esiintyvä å-kirjainta vastaava äänne äännetään samoin kuin /o/. Vokaalimäärä ei ole erityisen suuri verrattuna moniin maailman kieliin, mutta niiden erottaminen tuottaa silti monelle vieraana kielenä suomea opiskelevalle vaikeuksia (Karasma 2012: 45). Karasman mukaan erityisesti kahdesta

³ Suomen kirjaimia *ä* ja *ö* vastaavia foneemeja merkitään usein /æ/ ja /ø/, mutta käytän tässä tutkimuksessa selkeyden vuoksi muotoja /ä/ ja /ö/.

eri vokaalista koostuvat diftongit ja *ä*-kirjainta vastaava äänne tuottavat vaikeuksia suomen opiskelijoille. Seija Korhosen (2001) tutkimuksen mukaan suomen kielen oppijat kuitenkin pitävät suomen kielen ääntämistä ja ortografiaa helpoimpana asiana suomen kielessä (Karasma 2012: 45). Tätä voidaan selittää esimerkiksi sillä, että suomen konsonanteissa ei ole aspiraatiota, joten niiden ääntäminen ei ole absoluuttisesti kovin vaikeaa, eikä suomessa ole myöskään nasaalivokaaleita.

Suomen vokaalifoneemit ovat kaikille murteille ja alueille yhteisiä, mutta konsonantifoneemien suhteen alueellista ja yksilöllistä vaihtelua ei voida täysin jättää huomiotta, vaikka japanin osalta keskitynkin nimenomaan Tokion alueen yleisjapaniin. Suomen konsonantifoneemit voidaan Karlssonin (1983: 65–66) mukaan luokitella viiteen joukkoon sen mukaan miten niitä käytetään. Ensimmäiseen joukkoon kuuluvat /p t k s h l r m n j h/, toiseen taas /ŋ/, kolmanteen /d/, neljänteen /f/ ja viidenteen /b g ʃ/. Joukko 1 esiintyy kaikissa suomen varianteissa, joukko 5 taas on kaikista harvinaisin. Joukon 5 voidaan sanoa toteutuvan henkilöllä vain silloin, kun foneemit esiintyvät systemaattisesti oppositiossa äänteiden /p/, /k/ ja /s/ kanssa (Suomi, Toivanen & Ylitalo 2006: 173).

Suomen vokaalifoneemeissa ei esiinny kovin paljon säännöllistä allofonista vaihtelua, joskin jotkin vokaalifoneemit saattavat nasalisoitua silloin, kun ne esiintyvät nasaalikonsonanttien kanssa (Suomi ym. 2006: 154). Puhenoisuus ja painollisuus eivät myöskään vaikuta vokaalien laatuun merkittävästi (emt. 154). Konsonantifoneemien kohdalla systemaattista allofonista vaihtelua esiintyy kuitenkin enemmän ja esimerkiksi suomen foneemilla /h/ voidaan sanoa olevan jopa yli 8 allofonia (emt. 162). En tässä tutkimuksessa käy tarkasti läpi kaikkia yksittäisten foneemien allofoneja, mutta kerron seuraavassa tärkeimmistä foneemeista ja allofoneista.

Suomen klusiilit /p, t̪, k/ ääntyvät huolellisessa ääntämyksessä yleensä aspiroimattomina ja soinnittomina. /t̪/-foneemi on poikkeuksellinen, sillä sen pääallofoniin lisätään dentaalisuutta osoittava tarke. Foneemi esiintyy alveolaarisena /t/-foneemina vain äänteiden [l], [s] ja [r] jälkeen (esim. *kulta*). Suomen sibilantti /s/ toteutuu joillakin puhujilla sibilanttina [ʃ] ja toisinaan myös äänteenä [z] tai ennen [r]:ää äänteenä [x] (esim. *korsi*). /h/ taas toteutuu yleisesti soinnillisena glottaalisena kontinuanttina [h], mutta ääntyy korkean etuvokaalin ja konsonantin välissä [ç] (esim. *kehto*), takavokaalin ja konsonantin välissä [x] (esim. *kohta*) ja vokaalien välissä erityisesti sanan sisällä [ɦ] (esim. *maha*).

Nasaalikonsonantti /m/ ääntyy useimmiten [m], /n/ taas esiintyy sekä laminodentalveolaarisena [ɱ]:nä että apikoalveolaarisena äänteenä [n]. Velaarinen nasaali [ŋ] ääntyy lyhyenä ennen [k]:ta ja pitkänä ympäristössä /V_V (kirjainyhdistelmä *ng* vokaalien välissä, esim. *kengät*). Lateriaalinen approksimantti /l/ äännetään useimmissa tapauksissa [l] ja [t̪]:n jäljessä [ɭ]. Tremulantti /r/ ääntyy yleensä muodossa [r], ennen [s]:ää muodossa [ɾ] (esim. *karsina*) ja nopeassa puheessa vokaalien välissä joskus muodossa [ɾ] (esim. nopeasti lausuttu *kara*). Sentraalinen approksimantti [j] ääntyy nykysuomessa aina [j], toinen sentraalinen approksimantti [v] taas ääntyy [w]:nä [u]-loppuisen diftongin jäljessä (esim. *sauva*). (Suomi ym. 2006: 159–174)

3.2.2 Äänteiden kesto suomessa

Kvantiteettioppositio on voimassa kaikkien suomen vokaalien kohdalla eli kaikki suomen vokaalit voivat esiintyä sekä lyhyinä että pitkinä ja niiden kestoero tuottaa merkityseroja (Suomi ym. 2006: 180), mutta pitkien ja lyhyiden vokaalien välillä ei ole laadullista eroa. Suomin ja kollegoiden mukaan suomen vokaaleilla voidaan sanoa olevan jopa neljä eri

kestoastetta (hyvin lyhyt, lyhyt, puolipitkä ja pitkä), mutta en keskity tähän enempää tässä tutkimuksessa (emt.: 178).

Vokaaleista poiketen konsonantit voivat esiintyä vain lyhyinä ja pitkinä, eivät siis hyvin lyhyinä tai puolipitkinä. Pitkän konsonantin kesto on noin kaksinkertainen lyhyeen verrattuna (Suomi ym. 2006: 178). Myös konsonanttien kohdalla äänten kesto tuottaa merkityseroja, mutta tietyin rajoituksin. Konsonanttifoneemeista pitkinä voivat ääntyä kotoperäisissä sanoissa vain /p, t, k, s, l, m, n, ŋ, h, j, r, v/ (Aho ym. 2016: 61). Näistäkin osa on hyvin harvinaisia ja esiintyy vain murteissa – tällaisia ovat esimerkiksi /j/, /v/ ja /h/. Toisin kuin vokaalien kohdalla, kvantiteettioppositio ei ole voimassa kaikkien konsonanttien kohdalla eikä kaikissa yhteyksissä, esimerkiksi sanan alussa tai lopussa konsonantin kesto ei erota merkityksiä (ks. Suomi ym. 2006: 182).

3.2.3 Suomen äännemuutoksia ja muita ilmiöitä

Suomessa huolitellussa yleiskielessä jokaista kirjainta vastaa yksi ja sama foneemi, ja jokaista foneemia vastaa yksi ja sama kirjain (Karlsson 2009: 25). Suomen foneemi-grafeemi-vastaavuus on siis hyvin läpinäkyvä. Tästä huolimatta kaikki foneettiset ilmiöt eivät kuitenkaan suomessakaan näy tekstissä ja suomen puhekielessä esiintyykin joitakin rajailmiöitä eli äänteiden muutoksia sanojen tai yhdyssanan osien rajojen lähellä (Suomi ym. 2006: 182). Foneemi-grafeemi-vastaavuuden läpinäkyvyyteen aiheuttaa poikkeuksen myös [ŋ], jolle ei ole omaa kirjoitusmerkkiä, vaan se merkitään suomessa kirjainyhdistelmällä *ng* tai *nk*.

Varsinaisista äännemuutoksista ovat esimerkkejä esimerkiksi se, että foneemi [j] ääntyy pitkinä i-loppuisen diftongin jälkeen (esim. /leijja/, /kaijja/) ja monet vokaaliloppuiset

sanat saavat konsonanttilopun konsonanttilukuisen sanan edellä (esim. /sadeppäivä/, /meneppois/, /meilleppäin/). Tätä ilmiötä on kutsuttu jäännöslopukkeeksi ja alkukahdennukseksi, jonka syy juontaa juurensa kielen historiaan: sanan lopussa on kadonnut konsonantti, joka on ennen ollut sanoissa kiinteänä. Toisaalta Suomi kollegoineen kutsuvat ilmiötä rajapidennykseksi (Suomi ym. 2006: 183).

Suomessa esiintyy myös nasaaliassimilaatioksi kutsuttu ilmiö, jossa sananloppuinen tai yhdyssanan alkuosan loppuinen /n/ omaksuu seuraavan plosiivin ääntymäpaikan (Suomi ym. 2006: 182). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi yhdyssanassa *tuulenpesä*, sanan *tuulen* /n/ äännetään [m]:nä. Muiden kuin klusiiliäänteiden edellä /n/ saattaa äänneympäristöstä riippuen myös assimiloitua täydellisesti seuraavan sanan loppuosan alkukonsonanttiin (esim. *järven ranta* - [jærver:an̥tɑ]) – tavallaan /n/ siis “katoaa”. Tällaiset muutokset ovat yleisiä erityisessä nopeassa ja epävirallisessa puheessa. (Suomi ym. 2006: 182–183)

3.2.4 Suomen prosodia

Suomalaisten tapaa puhua on luonnehdittu Karasman *Suomi toisena kielenä – opetustieteen perusteet* (2012) kirjassa vähäeleiseksi ja jopa mumisevaksi (45). Suomessa sanan pääpaino on teoriassa aina ensimmäisellä tavulla eikä intonaatiolla ole samalla tavalla merkitystä kuin monissa muissa kielissä. Pitkissä sanoissa on lisäksi sivupaino (Aho, Huhtaniemi & Nikonen 2016: 38). Puheessa painotusta ei kuitenkaan aina ole sanan ensimmäisellä tavulla ja joistakin sanoista sanapainollinen tavu voi myös jäädä kokonaan pois tai kaksi sanaa voidaan ääntää yhtenä prosodisena sanana (emt.: 37–38). Ahon ja kollegoiden mukaan suomen ääntäminen niin, että jokaisen sanan ensimmäinen tavu äännetään painollisena, ei suomenkielisen korvaan

todennäköisesti edes kuulosta luonnolliselta (emt.: 41). Karasmakin kirjoittaa suomen kuulostavan intonaation osalta ”tasaisena soljuvalta muminalta”, josta voi olla hankala erottaa sana- ja tavurajoja (2012: 46).

Englannista ja esimerkiksi japanin tuttavallisesta puhekielestä poiketen suomessa intonaatio ei yleensä nouse edes kysymyslauseissa. On jopa esitetty, että nouseva kysymysintonaatio olisi vastoin suomalaisen prosodiikkaintuitiota (Peltonen 1901; Suomi ym. 2006: 242). Nousevaa kysymysintonaatiota voi kuitenkin Suomin ja kumppanien (2006) mukaan esiintyä murteissa ja lisäksi se on ilmeisesti myös yleistymässä varsinkin pääkaupunkiseudun nuorten keskuudessa (242, 244).

3.3 Japanin ja suomen järjestelmien vertailua

3.3.1 Vokaalifoneemit ja vokaalien fonotaksi

Suomen /i:/n ja /a:/n kuvataan useimmiten olevan identtisiä japanin vastaavien foneemien kanssa: /i/ on molemmissa kielissä suppea lavea etuvokaali ja /a/ taas väljä lavea takavokaali. On kuitenkin huomattava, että siinä missä japanin /i/ voidaan sijoittaa IPA:n referenssivokaali /i:/n kanssa oikeastaan täsmälleen samaan kohtaan (Vance 2008: 54), on suomen /i/ vähemmän etinen ja matalampi kuin IPA:n määrittämä kardinaalivokaali /i/ (Suomi ym. 2006: 153). Myös kielten /a/-foneemit poikkeavat toisistaan hieman: siinä missä sekä japanin että suomen /a/ on vähemmän takainen ja matala kuin IPA:n referenssivokaali /a/, lähennellen referenssivokaalia /a/ (Suomi ym. 2006: 153), on japanin /a/ vielä selkeämmin lähempänä referenssivokaalia /a/ (Vance 2008: 54). Suomen /e/ on puolisuppea lavea etuvokaali ja myös japanin vastaavaa foneemia kuvataan samoin, joskin molemmissa kielissä äännettä voidaan tarkemmin merkitä myös muodossa [ɛ] (Vance 2008: 53, Suomi ym. 2006: 153). Myös /o:/n

kohdalla tilanne on samankaltainen: suomen /o/ on puolisuuppea pyöreä takavokaali, kuin myös japanin /o/. Toisaalta Sakuman (1973: 33–34) mukaan japanin /o/:n pyöreysaste on jossakin [o]:n ja [ɔ]:n välillä – ja näin on Suomen ja kumppanien mukaan myös suomen /o/:n kohdalla (Suomi ym. 2006: 153).

Molemmille kielille yhteisistä vokaalifoneemeista /u/:n ääntämys poikkeaaakin eniten. Suomen /u/ on suppea pyöreä takavokaali (Karlsson 2009: 26), kun taas japanin /u/:ta kuvataan yleensä laveaksi, vaikka tästä onkin kiistelty (ks. esim. Sakuma 1973: 35, Kawakami 1977: 24). Joidenkin tutkijoiden mukaan japanin /u/:ta voisi kutsua keskivokaaliksi, sillä se äännetään usein edempänä, kuin takavokaali äännettäisiin (Vance 2008: 56). Suomenkielisille suunnatussa japanin opetuksessa japanin /u/:ta kuulee usein kuvattavan suomen /y/:n ja /u/:n välimuodoksi, eikä tämä kuvaus ole täysin väärässä, sillä suomen /y/ on suppea pyöreä etuvokaali. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että sekä suomen /y/ että /u/ ovat pyöreitä vokaaleja (Karlsson 2009: 26), kun taas japanin /u/-foneemia kuvataan laveaksi.

Koska suomen /ä, ö, y/ puuttuvat japanista kokonaan eivätkä /a, i, u, e, o/ ole suomen ja japanin välillä identtisiä, ei kielillä ole yhtäkään täysin identtisesti ääntyvää vokaalifoneemia. Kaikki japanin foneemit kuitenkin muistuttavat suomen vastaavia foneemeja jossain määrin, joka saattaa toisaalta vaikeuttaa ja toisaalta helpottaa niiden oppimista – kuten toisessa luvussa kerroin, kontrastiivisen analyysin hypoteesin mukaan ensikielistä poikkeavat äänteet on vaikeinta oppia kun taas havaintoassimilaation mukaan varsinkin ensikielen foneemeja muistuttavat, mutta kuitenkin ensikielen foneemeista poikkeavat äänteet on vaikea oppia. Myös fonotaksin osalta suomessa ja japanissa on samankaltaisuuksia, mutta toisaalta myös eroavia kohtia. Japanissa on yhteensä 25

vokaalijonoa – kaikki 5 vokaalia voivat siis esiintyä jonoissa missä järjestyksessä tahansa – mutta morfeemin sisällä näistä vokaalijonoista voivat Takayaman (2003) mukaan esiintyä vain /ai/, /ae/, /ao/, /ie/, /io/, /ui/, /ue/, /uo/, /oi/ ja /oe/. Näitä kymmentä vokaalijonoa voisi siis periaatteessa kutsua diftongeiksi. Vältän kuitenkin termin käyttämistä tässä tutkimuksessa, koska japanin tavurajojen määrittäminen on haasteellista (ks. esim. Vance 2008: 61–68, 115–138).

Suomessa vokaaliaines jaetaan fonologisesti lyhyisiin monoftongeihin, pitkiin monoftongeihin ja pitkiin diftongeihin (Suomi ym 2006: 155). Kaikki japanissa esiintyvät vokaalijonot voivat esiintyä myös suomessa ja lisäksi suomessa määrää vielä lisäävät suomen loput kolme vokaalifoneemia (/ä, ö, y/). Suomessa tavurajojen määrittely on selkeää, joten diftongit, saman tavun sisällä esiintyvät vokaalijonot, on helpompi tunnistaa. Diftongeja on perinteisesti laskettu olevan 18, ja nämä on listattu Taulukossa 1 (Suomi ym. 2006: 187). Diftongien määrää rajoittaa se, etteivät matalat vokaalit (/a/ ja /ä/) voi esiintyä diftongin jälkikomponentteina sekä toisaalta myös vokaalisointu, joka rajoittaa etuvokaalien (/y, ö, ä/) ja takavokaalien (/u, o, a/) esiintymistä yhdessä. Neutraalit vokaalit (/i, e/) voivat esiintyä samassa sanassa sekä etu- että takavokaalien kanssa, mutta etu- ja takavokaalit eivät yleensä voi esiintyä samassa yhdistämättömässä sanassa – poikkeuksena jotkin uudet lainasanat. (Suomi ym.: 187–189). Vokaalisointu vaikuttaa myös sanan taivutukseen: jos vartalossa on takavokaali, myös päätteessä on oltava takavokaali. Jos vartalossa ei ole yhtään takavokaalia, päätteessä on etuvokaali. Tämä sääntö ei pidä paikkaansa joidenkin uusien lainasanojen sekä muutaman muun harvinaisen poikkeuksen kohdalla, mutta sitä voidaan silti edelleen pitää relevanttina. (Karlsson 2009: 33–34)

Taulukko 1

	a	i	u	e	o	ä	ö	y
a								
i	ai		ui	ei	oi	äi	öi	yi
u	au	iu		eu	ou			
e		ie						
o			uo					
ä								
ö								yö
y		(iy)		(ey)		äy	öy	

Suomessa esiintyvät diftongit. Muokattu Karlssonin (2009: 30, 1983: 83–84) pohjalta.

3.3.2 Konsonanttifoneemit

Konsonanttifoneemit määritellään paikoin samoin sekä suomessa että japanissa ja konsonanttikarttoja (Taulukot 2 ja 3) katsomalla kielistä löytyykin useita identtisiä tai samankaltaisia äänteitä. Molemmista kielistä löytyy myös esimerkiksi suomessakin toisinaan allofoniksi luokiteltava /ŋ/, joka määritellään soinnilliseksi velaariseksi nasaaliksi. Japanissa on kuitenkin lukuisia konsonanttiaänteitä, joita suomesta ei löydy ollenkaan, vaikka suomalaisia konsonantteja vastaavat äänteet löytyvät lähes kaikki samanlaisina tai samankaltaisina japanin kielestä. Suomenkielisille vaikeuksia voivat tuottaa esimerkiksi paikoin lievästi aspiroituneet /p/, /t/ ja /k/. Suomen soinnittomat klusiilit äännetään aina ilman aspiiraatiota, mutta japanissa näissä äänteissä on yleensä heikko aspiiraatio, kun ne esiintyvät sanan ensimmäisessä tavussa tai painotetussa tavussa (Vance 2008: 75). Aspiiraatio on kuitenkin selvästi heikompi kuin esimerkiksi englannissa (Hasegawa 2015: 31).

Taulukko 2

	bilabiaa- linen	labio- dentaalinen	dentaalinen	alveo- laarinen	post- alveo- laarinen	palataa- linen	velaarinen	glottaa- linen
klusiili	p b		t̪	(t) d			k g	
nasaali	m			n			ŋ	
tremulantti				r				
frikatiivi		f		s	ʃ			
approksimantti		v				j		h
lateraali				l				

Suomen konsonanttifoneemit laveasti määriteltynä, muokattu Ahon ym. (2016: 61) ja Suomin ym. tekstin (2006: 156–176) pohjalta.

Taulukko 3

	bilabiaa- linen	alveo- laarinen	alveo- palataalinen	pala- taalinen	velaarinen	uvulaarinen	glottaalinen
klusiili	p b	t d			k g		
frikatiivi	ɸ	s z	ɕ ʑ	ç			h
afrikaatta		ts dz	ç ʑ̥				
yksitäryinen tremulantti		r					
nasaali	m	n	ɲ			ŋ	N
puolivokaali					j	ɰ	

Japanin konsonantit Iwasakin (2013: 32) mukaan.

Japanissa on myös useita muita konsonanttifoneemeja, joille suomessa ei ole vastaavia foneemeja. Tällaisia äänteitä ovat varsinkin sellaiset soinnilliset äänteet, kuten [dz] ja [ʑ̥]. Myös japanin usein w:llä latinaistettava äänne [ɰ] poikkeaa selvästi suomen /v/-foneemista, vaikka kielenoppija saattaisi helposti ajatella niiden muistuttavan toisiaan.

Toisaalta suomen /v/ ääntyy [u]-loppuisen diftongin jäljessä (esim. *sauva*) muodossa [w] (Suomi ym. 2006: 168), muistuttaen tällöin enemmän japanin わ-morassa esiintyvää äännettä. Japanin latinaistamiseen käytetään joskus myös v-kirjainta (esim. ヴァイオリン *vaiorin* ‘viulu’), mutta useimmiten näissä sanoissa esiintyvä äänne kuitenkin sekä kirjoitetaan että äännetään /b/-äänteenä (esim. バイオリン *baiorin* ‘viulu’).

Eräs selkeä ero suomen ja japanin välillä on /r/-äänne. Japanin /r/ poikkeaa selvästi suomen kaksitäryisestä /r/-äänteestä. Japanin yksitäryistä /r/-äännettä kuvataankin usein suomen /l/- ja /r/-äänteiden välimuodoksi johtuen siitä, että japanissa on vain yksi likvida. Japanilaisille saattaakin tuottaa vaikeuksia edes erottaa esimerkiksi suomen /l/- ja /r/-äänteitä, sillä näille ei välttämättä automaattisesti luoda omaa foneettista kategoriaa (ks. Flegen teoria luvussa 2.1). Lisäksi suomen vahva kaksitäryinen /r/ on myös universaalisti monelle hyvin vaikea ääntää, jollei äännettä ole omassa ensikielessä (ks. esim. Aho, Toivola, Karlsson, Lennes 2016: 84, Latomaa 1993: 14).

Japanissa on selvästi suomea enemmän soinnillisia äänteitä, mutta sellaiset soinnilliset äänteet kuten /b/, /g/ ja /d/ ovat suomessakin nykyään merkityksiä erottavia foneemeja. Monessa suomen murteessa sointieroa ei kuitenkaan ole, vaan kyseiset foneemit voidaan ääntää myös soinnittomina tai lähes soinnittomina. Soinnillisia foneemeja saatetaan myös murteissa korvata kokonaan soinnittomilla foneemeilla (esim. *äidin* ja *äitin*). (Aho, Huhtaniemi & Nikonen 2016: 62–63) Myös japanin foneemien toteutumisessa on soinnillisuuden ja soinnittomuuden suhteen alueellisia eroja, mutta Tokion japanissa foneemit /b, g, d/ ääntyvät yleensä huomattavasti selkeämmin soinnillisina kuin suomessa.

Japanin ja suomen välillä on myös joitakin mielenkiintoisia yhtäläisyyksiä, kuten frikatiivi /f/:n yleistyminen. Japanissa /f/ esiintyy kotoperäisissäkin sanoissa /u/-äänteen

edellä (esim. 古い *furui* 'vanha'), mutta muutoin äänne esiintyy vain vierasperäisissä sanoissa, kuten suomessakin. Japanissa foneemeja /f/ ja /h/ ei ole yleensä erotettu toisistaan ennen viime vuosikymmeniä (Pintér 2008; Vance 2008: 80), kun taas suomessa /f/:n sisältämien lainasanojen /f/ on aikoinaan korvautunut joko foneemilla /v/ (esim. *vaara* vrt. ruotsin *fara*) tai foneemijonolla /hv/ (esim. *kahvi* vrt. ruotsin *kaffe*). Nykyään /f/ näyttää kuitenkin juurtuneen molempiin kieliin, sillä /f/ muodostaa japanissa minimipareja /h/:n kanssa (esim. フォーム *foomu* 'vaahto' ja ホーム *hoomu* '(juna-aseman) laitur') ja suomessa taas /v/:n kanssa (esim. *faksi* ja *vaksi*). (Suomi ym. 2006: 171–172, Vance 2008: 78–80)

3.3.3 Äänteiden kesto

Japanin ja suomen äänteiden kestoasteen voidaan sanoa olevan samankaltainen, sillä molemmissa kielissä äänteiden kesto tuottaa merkityseroja eikä pitkillä ja lyhyillä vokaali- tai konsonanttiäänteillä ole laadullista eroa. Molemmissa kielissä kvantiteettioppositio on voimassa kaikkien vokaalien kohdalla ja konsonanteilla kvantiteettioppositio ei ole voimassa sanan alussa tai lopussa. Lyhyiden ja pitkien foneemien ero näkyy molemmissa kielissä selkeästi myös kirjoitetussa kielessä. Suomessa pitkä foneemi kuitenkin merkitään lähes aina kahdentamalla äännettä vastaava kirjain, kun taas japanissa vokaalin pitkä kestoaste voidaan ilmaista myös muuten. Esimerkiksi katakanakirjoituksessa pituuts merkitään merkillä *ー* ja lisäksi hiraganalla kirjoitetut おう *ou* ja えい *ei* lausutaan useimmiten pitkinä vokaaliäänteinä – tästä on kuitenkin myös poikkeuksia (ks. tämän tutkimuksen s. 24). Kanjikirjoituksessa vokaalin kesto ei näy tekstistä ollenkaan. Kummassakaan kielessä ei pitkien ja lyhyiden vokaalien välillä ole merkittävää laadullista eroa, vaikka suomessa lyhyet

vokaalit voivatkin etenkin painottomina ääntyä hieman välisempinä ja keskisempinä kuin painolliset pitkät vokaalit (Iivonen 2000).

3.3.4 Äänteiden allofoniset muutokset ja sandhi-ilmiöt

Suomen puhekielessä esiintyvä jäännöslopuke, jossa joidenkin kieliopillisten muotojen jäljessä seuraavan sanan tai liitepartikkelin alkukonsonantti pitenee (esim. /menepois/, /venekkin/), esiintyy samankaltaisena myös Tokion japanissa, jossa ilmiötä kutsutaan nimellä 連声 *renjō* 'yhdistynyt ääni'. Ilmiössä tavun viimeinen /N/ johtaa siihen, että seuraavan moran alkuun lisätään /n/ tai /m/. Ilmiön muokkaamasta ääntämyksestä on toisinaan tullut sanan virallinen hiraganakirjoitusasu (esim. 反応 *hannō* 'reaktio', /han/ + /oo/ - /hannoo/). Suomessakin tavun viimeinen /n/ saattaa muuttaa sanan ääntämystä, ja erityisesti nopeassa ja epävirallisessa puheessa /n/ saattaa muiden kuin klusiiliäänteiden edellä assimiloitua täydellisesti seuraavan sanan loppuosan alkukonsonanttiin. Kuten japanin äännejärjestelmästä kertovassa osiossa mainitsin, englanninkieliset ääntävät japanin /N/:n usein assimiloituneena joko seuraavaan tai edelliseen tavuun niin, että /N/:n pituus myös lyhenee (Takamizawa ym. 2016: 28). Suomessa esiintyvä nasaaliassimilaatio saakin pohtimaan, voisiko myös suomenkielisillä olla samankaltaisia ongelmia japanin /N/:n ääntämisessä.

Myös monet nasaalikonsonantteihin liittyvät allofoniset muutokset ovat suomelle ja japanille yhteisiä. Esimerkiksi nasaalikonsonanttien aiheuttamaa vokaaliäänteiden nasalisoitumista esiintyy sekä suomessa että japanissa. Toisaalta esimerkiksi /h/:lla on suomessa jopa 8 allofonia, mutta japanissa /h/:lle määritetään yleensä vain 2 allofonia. Suomessa ei myöskään tapahdu niin paljon äänteiden palatalisoitumista, kuin japanissa, jossa kaikki juuri [j]:tä ennen esiintyvät konsonanttfoneemit palatalisoituvat [j]:n edessä -

esimerkiksi morassa きゃ *kya* [kja] /k/ palatalisoituu (Vance 2008: 92). Huomattakoon tosin, että suomessa /j/:n edellä ei ylipäättään voi esiintyä konsonanttifoneemia samassa tavussa, joten japanin kaltainen palatalisoitumisilmiö on myös fonotaktisesti mahdoton.

Japanissa esiintyvä ilmiö, jossa tietyt vokaaliäänteet, erityisesti /i/ ja /u/ hiljenevät tai heikkenevät, ei samanlaisena esiinny suomessa, mutta myös suomessa esiintyy äänteiden katoa ja assimilaatiota. Karlssonin mukaan äännekato- ja assimilaatio-ilmiöt ovat itse asiassa suomessa erittäin yleisiä (2009: 296). Esimerkkejä tällaisista muutoksista ovat esimerkiksi /i/:n, /a/:n ja /ä/:n katoaminen erilaisten sanojen ja päätteiden lopusta (esim. *kyllä* ja *kyl*).

Lisäksi /i/-loppuisten diftongien /i/ katoaa painottomissa tavuissa ja toisinaan imperfektissä ja konditionaalin -isi -päänteessä (esim. *punainen* ja *punanen*, *sanoi* ja *sano*).

Assimilaatioilmiöitä esiintyy muutenkin puhekielessä hyvin paljon (esim. *kauhea* ja *kauhee*, *olen* ja *oon*) (Karlsson 2009: 296–299). Erityisen mielenkiintoisena japanin kannalta näistä ilmiöistä näyttäytyy /i/:n katoaminen, sillä myös japanissa esiintyy samankaltaista vaihtelua.

Esimerkiksi i-vokaaliin päättyvien adjektiivien viimeinen /i/ voi kadota tai muuttua (esim. 寒い *samui*, 'kylmä' voi ääntyä puhekielessä さむっ /samuQ/) ja i-kirjaimen päättyvien verbimuotojen loppu voi muuttua (esim. いらない *iranai* 'ei tarvita' voi ääntyä muodossa いらねえ *iranee*). On kuitenkin huomattava, että siinä missä suomen kielessä äänteiden sanotaan katoavan kokonaan, japanissa äänteet eivät yleensä koskaan katoa täysin (ks. luku 3.3). Onkin mahdollista, että suomenkielinen saattaisi ilman tarkempaa opastusta soveltaa täydellistä vokaalikatoa myös japaniin, joten asiasta mainitseminen esimerkiksi oppimateriaaleissa on tärkeää.

3.3.5 Prosodian vertailua

Suomessa pääpaino on aina sanan ensimmäisellä tavulla ja lauseintonaatio on yleensä laskeva.

Lauseen lopussa olevan sanan ensimmäinen tavu saatetaan silti ääntää nousevalla

intonaatiolla. Voimakas painotus saadaan aikaan intonaatiota ja sanajärjestystä muuttelemalla

(Suomi ym. 2006: 136-137). Japanin puhekielessä lauseintonaatiolla voidaan ilmaista erilaisia

merkityksiä tai se voi esimerkiksi kertoa lauseen olevan kysymys. Japanissa ei suomesta

poiketen myöskään ole varsinaista painotusta, vaan lauseintonaation lisäksi myös sanojen

merkityseroja ilmaistaan sanakohtaisella sävelkorolla.

On huomionarvoista, ettei kummassakaan kielessä lauseintonaatiolla ole

huolitellussa yleiskielessä kovin suurta merkitystä merkitysten välittämisessä. Intonaation

merkitys on kuitenkin japanissa suurempi tuttavallisessa puhekielessä, jossa esimerkiksi

kysymystä merkitsevä partikkeli か *ka* ja lauseen lopettava kopula です *desu* jätetään usein

pois. Lisäksi sävelkorko vaikuttaa yksittäisten sanojen merkityksiin, toisin kuin suomessa.

Suomenkieliselle saattaakin tuottaa vaikeuksia tuottaa tai edes erottaa sävelkorkeuksien

vaihtelua japanin kielessä, jos henkilöllä ei ole erityisen hyvää kykyä erottaa äänteitä tai tähän

tarvittavaa musikaalista lahjakkuutta (ks. esim. Lintunen 2004: 173). On myös tutkitusti

yleistä soveltaa ensikielen prosodiaa opiskeltavaan kieleen ja esimerkiksi ranskankielisten

japaninkielisiä lausumia tutkittaessa huomattiin, että ranskan prosodiaa sovellettiin suoraan

japaniin (Shirota 1997: 132) – suomenkielinenkin saattaa siis helposti syyllistyä tähän.

Suomenkielisillä on myös tutkitusti vaikeuksia oppia erityisesti vieraan kielen prosodiaa (ks.

esim. Kuosmanen & de Silva 2003), joten erot suomen ja japanin välillä olisi todennäköisesti

hyvä opetella systemaattisesti formaalin opetuksen kautta.

3.3.6 Muuta mainittavaa japanin ja suomen foneettisista ominaisuuksista

Sekä japanissa että suomessa esiintyy suurta alueellista vaihtelua puheen ominaisuuksien suhteen. Sekä Japanissa että Suomessa on runsaasti murteita ja esimerkiksi Karasman mukaan Suomessa ei ole yhtenäistä puhekieltä, jota kaikki suomalaiset käyttäisivät (2012: 51). Kielen käyttö vaihtelee alueellisesti, sosiaalisesti ja tilanteen mukaan. Japanissa sanojen sävelkorko saattaa olla täysin erilainen alueesta riippuen – esimerkiksi sana *hashi* 箸 (syömäpuikot), äännetään Tokion alueella korkea-matala (HL), Kansain murteessa taas päinvastoin matala-korkea (LH).

4. Tutkimusaineisto ja metodit

4.1 Tutkimusaineisto ja metodit

Tutkimuksen aineisto koostuu japanin kielen opetukseen ja oppimiseen tarkoitetuista suomeksi julkaistuista alkeisoppikirjoista. Olen valinnut aineistoksi vain sellaisia teoksia, jotka on alun perinkin kirjoitettu suomeksi, suomalaista yleisöä ajatellen ja en siis ole ottanut tutkimukseen sellaisia oppikirjoja, jotka on käännetty suomeen esimerkiksi englannista. On toki mahdollista, että kirjan tekijä opastaa ääntämistä esimerkiksi englanninkielisille suunnatun japanintutkimuksen näkökulmasta, mutta tätä ei ole mahdollista huomioida aineistonvalinnassa. Lisäksi analysoin vain sellaisia oppimateriaaleja, jotka ovat yleisesti saatavilla ja ostettavissa, ja tämän vuoksi en käsittele esimerkiksi eri yliopistojen valmistelemia oppimateriaaleja, vaikka ne kyseisen yliopiston piirissä olisivatkin yleisessä levityksessä. Olen jättänyt tutkimuksesta pois myös vain tiettyyn japanin kielen piirteeseen, kuten esimerkiksi kirjoitusmerkkeihin keskittyvät kirjat, ja tutkin vain oppikirjoja, jotka ainakin pyrkivät antamaan japanista kokonaisvaltaisen kuvan.

Käytän tutkimuksessa kvalitatiivista sisällönanalyysia, jolla arvioin oppimateriaalien ääntämiseen liittyvää sisältöä. Käsittlemääni osioon sisältyy formaalin, eksplisiittisen ääntämiseen liittyvän tiedon lisäksi myös oppimateriaaleihin mahdollisesti liitetyt äänitteet ja videoiden ääniraidat sekä ääntämiseen liittyvät harjoitukset. Ääntämiseen liittyviin harjoituksiin luetaan käytännössä kaikki sellaiset harjoitukset, joihin sisältyy puhumista tai lukemista. En kuitenkaan ole huomionut sellaisia harjoituksia, joihin ei materiaaleissa erikseen kehoteta esimerkiksi kuuntelemaan tai käyttämään kieltä suullisesti. Voi esimerkiksi olla helppo olettaa, että tekstikappaleet luetaan aina ääneen, mutta en ole tässä tutkimuksessa huomionut ääntämiseen liittyvään ainekseen kuin sellaiset kappaleet, jotka eksplisiittisesti kehotetaan lukemaan ääneen.

Luokittelen oppimateriaalit niiden sisältämän materiaalin mukaan ja esitän esimerkiksi taulukko-muodossa, mitkä kaikki materiaalit sisältävät formaalia opastusta foneemijärjestelmän tai esimerkiksi prosodian eri osa-alueiden suhteen. Otan tutkimuksessa myös huomioon sen, mihin tarkoitukseen oppimateriaalit on laadittu – jos oppimateriaalin tavoitteena on selkeästi antaa oppijalle vain välineellinen kielitaito, jolla selviytyy esimerkiksi matkustaessa, otan tämän huomioon tutkimuksessa.

4.2 Oppikirjojen merkityksestä

Suomessa opetus on perinteisesti ollut hyvin oppikirjapainotteista, jopa oppikirjakeskeistä.

Oppikirjojen tutkimisen voisi siis ajatella kertovan jonkin verran myös luokkahuoneissa tapahtuvasta opetuksesta, vaikka sitä ei voikaan suoraan yleistää todelliseen opetukseen.

Suomen kieliopetuksen oppikirjoissa on alettu 1970-luvulta alkaen korostaa enenevässä määrin suullista kielitaitoa. Kirjoissa on alettu keskittyä ääntämisen tarkkuuden sijaan myös muihin suullisen viestinnän osa-alueisiin, kuten vuorovaikutukseen. (Dufva & Mäntylä 2017:

109) Toisaalta esimerkiksi Tergujeffin (2013) tutkimuksen perusteella kommunikatiivinen suuntaus on kenties osin edennyt jo liiankin pitkälle, sillä ääntämistä käsitellään englannin oppikirjoissa nykyään melko vähän.

Oppikirjojen käyttöä Suomen japanin kielen kursseilla ei ole vielä tutkittu, mutta internetistä löytyvien kurssikuvausten perusteella yliopistojen ja kansalaisopistojen kursseilla käytetään useimmiten oppikirjaa varsinkin alkeiskursseilla (esim. Helsingin yo, Oulun yo, Helsingin aikuisopisto, Helsingin seudun kesäyliopisto, Kouvolan kansalaisopisto, Joensuun seudun kansalaisopisto). Usein käytetään myös kirjojen ulkopuolista materiaalia. Asiaa ei kuitenkaan ole tutkittu tarkemmin, joten ei voida varmasti sanoa, onko japanin opetus Suomessa oppikirjakeskeistä vai ei. Oppikirjojen käyttöä vieraskielisille suunnatussa Japanissa tapahtuvassa japanin opetuksessa on kuitenkin tutkittu jonkin verran ja esimerkiksi Honda Hiroyukin mukaan oppikirjoja käytetään Japanissa lähes poikkeuksetta alkeistason kursseilla, mutta muutoin oppikirjojen käyttö ja varsinkin niiden johdonmukainen käyttö esimerkiksi tiettyä kirjasarjaa suosien, on hänen mukaansa harvinaisempaa (Honda 2016: 196). Myös Suomessa tapahtuvan japanin opetuksen voisi mahdollisesti olettaa noudattavan tällaista mallia jo pelkästään siitä syystä, ettei oppikirjasarjoissa useinkaan ole kuin muutama osa – edistyneemmillä kursseilla joudutaan siis turvautumaan muihin materiaaleihin kuin suomenkielisiin oppikirjoihin. Mainittakoon myös, että esimerkiksi Helsingin yliopistossa käytetään alusta alkaen japanin- ja englanninkielisiä oppikirjoja.

Koska japanin oppikirjoilla ei ole Suomessa vielä kovin pitkää historiaa, ei niitä voida tutkia niin laajasti kuin esimerkiksi englannin tai ruotsin oppikirjoja. Japanin oppikirjoja voidaan käsitellä kuitenkin muiden vieraiden kielten oppikirjojen murroksen pohjalta ja lisäksi kirjojen tulevaa kehitystä voidaan ainakin jossain määrin ennustaa yleisen

kielipolitiikan kautta. Englannin oppikirjojen käsittely samoin tavoin japanin kanssa ei kuitenkaan välttämättä toimi, koska englannilla on suomessa hyvin erilainen asema. Englannin opiskelu aloitetaan lähes poikkeuksetta jo alakoulussa ja lisäksi Suomessa asuva englannin opiskelun aloittava on mitä todennäköisimmin kuullut englantia aiemminkin esimerkiksi television tai internetin välityksellä. Japania kuulee esimerkiksi television ja musiikin välityksellä vähemmän ilman omaa aktiivista toimintaa japaninkielisen materiaalin löytämiseksi. Tämä asettaa japanin kielen oppikirjoille erilaisia vaatimuksia.

Tälläkin hetkellä on edelleen vallalla käsitys, jonka mukaan olisi tärkeää kehittää erityisesti suullista kielitaitoa ja kommunikatiivisia taitoja (ks. esim. Dufva & Mäntylä 2017). Tämä käsitys ei kuitenkaan välttämättä näy japanin opetuksessa, jossa erilainen kirjoitusjärjestelmä saattaa muuttaa opetuksen painopistettä. Japanin opiskelijoiden kuuleekin usein tuskailevan nimenomaan kirjoitusmerkkien kanssa, joiden opetukseen käytetään internetin kurssikuvaustenkin perusteella varsin paljon resursseja (esim. Helsingin yliopisto). Toisaalta moni Japanissa työskentelevä ulkomaalainen saattaa myöhemmin huomata, ettei esimerkiksi käsinkirjoitustaitoa nykyaikana juuri tarvita (esim. Porrasmaa 2010: 256).

5. Aineiston analyysi ja pohdinta

Käsittelen tutkimuksessa yhteensä kahdeksan oppikirjaa. Tämä kirjamäärä sisältää kolme kahden kirjan sarjaa ja kaksi yksiosaista kirjaa, joista toinen tosin on määritelty osaksi yksi. Käsittelen kaikkia suomenkielisille suunnattuja yleisesti saatavilla olevia oppikirjoja- ja oppikirjasarjoja, joissa lähdetään liikkeelle alkeista ja tavoitellaan kielitaitoa, joka kattaa kaikki kielenopetuksen eurooppalaisessa viitekehyksessä määritellyt osa-alueet: kuuntelu,

lukeminen, puhuminen ja kirjoittaminen (EVK 2003). Luettelen käyttämäni oppikirjat alla ja esittelen ne sen jälkeen lyhyesti.

Karppinen, Takako (2014) Japanin kielen alkeet 1 日本語の初歩, Finn Lectura (alun perin ilmestynyt vuonna 2011, 2. korjattu painos)

Karppinen, Takako (2010) Japanin kielen alkeet 2 日本語の初歩, Finn Lectura

Kawata, Tadaaki (1981) Japanin kieli, Japanilaisen Kulttuurin Ystävät ry, Helsinki

Matilainen, Pia & Serita, Virpi (2009) Michi Tie Japanin kieleen, Otava

Matilainen, Pia & Serita, Virpi (2012) Michi 2 Vuosi Japanissa, Otava

Okura, Junichiro (2011) Elävää japania 1, Finn Lectura

Okura, Junichiro (2012) Elävää japania 2, Finn Lectura

Serita, Virpi (2012) Konnichi wa 1 Japania aikuisille, Finn Lectura

Takako Karppinen: Japanin kielen alkeet 1 (2014) & 2 (2010)

Takako Karppisen *Japanin kielen alkeet 1* on suomalaisille suunnattu japanin alkeisoppikirja ja sen tavoitteena on antaa opiskelijoille vankka japanin kielen perusta (2014: 4). Takakannen tekstin mukaan kirja ”opettaa japanin kielen perusteet aakkosista ja ääntämisestä alkaen”.

Kirjan sanotaan soveltuvan sekä kielikursseille että itseopiskeluun (Karppinen 2014: takakansi). *Japanin kielen alkeet 2* (2010) taas on jatkoa ensimmäiselle osalle ja siinä tutustutaan takakannen mukaan myös muihin puhe- ja kirjoitustyyliin kohteliaan yleisjapanin lisäksi. Molempiin kirjoihin on saatavilla erikseen myynnissä olevat CD-äänitteet. Molemmat kirjat jakautuvat kappaleisiin (1: 25, 2: 19), joihin kuuluu yleensä lukuteksti, sanastoa, kielioppiasiaa ja harjoituksia. Harjoitukset on 1. osassa jaettu suullisiin,

kirjallisiin ja kirjoitusmerkkien opetteluun keskittyviin harjoituksiin 14. lukuun asti, mutta loppujen 11 kappaleen ja 2. kirjan kaikki harjoitukset on kaikki laitettu yhden ”harjoitukset”-otsikon alle. Molemmat kirjat sisältävät lisäksi loppusanaston, tehtävien ratkaisut ja kielioppiasioita kokoavan osion. Ääntämistä käsitellään varsinaisesti vain ensimmäisen osan alussa ääntämiselle varatussa osiossa (2011: 5–6), mutta myös japanin tavumerkkejä esittelevissä taulukoissa mainitaan asioita ääntämisestä (emt. 8–9).

Tadaaki Kawata: Japanin kieli (1981)

Tadaaki Kawatan *Japanin kieli* on tarkoitettu suomalaisille japanin kielen alkeisopiskelijoille (1981: 1). Alkutekstissä Kawata kertoo käyttäneensä hyväksi erityisesti kolmea englanninkielistä japanin oppikirjaa: *Let’s learn Japanese* (Nippon Hoso Kyokai 1970), *Japanese for Today* (Gakken 1973, 1978 10. painos) ja *Geography of Japan* (Nihongo Kyoiku Gakkai 1978). Kawatan teosta tarkastellessa on huomioitava, että vaikka käyttämäni versio on painettu vuonna 2004, on se 17. muuttumaton painos ja alun perin kirja on julkaistu vuonna 1981. Teos on siis selvästi vanhempi kuin muut käsittelemäni teokset, joten mahdolliset muutokset suomen ja japanin fonologiassa on otettava huomioon teosta tarkastellessa (esim. /f/-äänteen yleistyminen, ks. s. 21). Kawata esittelee ääntämistä käytännössä vain alkukatsauksessa (1981: 5–8) eikä enää myöhemmin kirjassa paneudu asiaan kuin yksittäisinä mainintoina. Kirja on jaettu 30 kappaleeseen, jotka sisältävät yleensä lukutekstin sanastoineen, kielioppiasiaa ja harjoituksia. Teoksen lopussa on kielioppitaulukoita ja tehtävien ratkaisut. Teokseen ei ole saatavilla äänitettä.

Pia Matilainen & Virpi Serita: Michi – Tie japanin kieleen (2009) & Michi 2 Vuosi Japanissa (2012)

Virpi Seritan ja Piia Matilaisen *Michi – Tie Japanin kieleen* on aikuisille ja nuorille suunnattu alkeisoppikirja, joka soveltuu takakannen mukaan erinomaisesti niin alkeiskursseille kuin myös itseopiskeluun. Michi-sarja (2009, 2012) sopii takakansien tekstien mukaan niille, jotka haluavat oppia japania käytännön tilanteista käsin ja toisessa osassa painotetaan erityisesti suullista viestintää (2012: takakansi). 1. kirjan käyttäminen ei vaadi japanin kirjoitusmerkkien osaamista (2009: 3), sillä se on kirjoitettu kauttaaltaan latinalaisin aakkosin eikä suurinta osaa tehtävistä ja kieliopin esimerkeistä ole kirjoitettu ollenkaan japanilaisin merkein. Molempiin teoksiin on saatavilla äänite, joka sisältää kirjojen kappaleet sekä ääntämis- ja kuunteluharjoitukset. Sarjan 1. osa jakautuu 5 osaan ja 15 kappaleeseen, jotka sisältävät lukutekstin, esimerkiksi sanastoa esittelevän *tärkeätä tietää* -osion, kielioppiasiaa ja harjoituksia. 2. osa taas jakautuu 4 osaan ja 12 kappaleeseen, mutta rakenne on muuten samanlainen. Molemmat kirjat sisältävät myös kertaustehtäviä, kappalekohtaisen sanaston ja loppusanaston sekä kielioppiyhteenvedon kirjojen lopussa. Ääntämistä käsitellään varsinaisesti vain 1. osan alussa (2009: 6–10), mutta aihetta sivutaan myös muualla alkukatsauksessa (13–16, 18–21). Michi-kirjasarjan molempiin osiin on saatavilla myös opettajan oppaat, jotka Finn Lecturan mukaan sisältävät lisätehtäviä ja keskusteluharjoituksia.

Junichiro Okura: Elävää japania 1 & 2

Junichiro Okuran *Elävää japania 1* on erityisesti aikuisopiskelijoille suunnattu (Okura 2011: CD-äänitteen takakansi), ”ripeästi etenevä japanin kielen oppikirja” (Okura 2011: takakansi). Kirjan takakannen tekstin mukaan kirjassa kiinnitetään erityistä huomiota oikeaan

ääntämiseen ja runsaslukuisten harjoitusten sanotaan kehittävän monipuolisesti kielitaidon eri osa-alueita. Teoksen mainitaan soveltuvan oppimateriaaliksi sekä kursseille että ”motivoituneelle ja tavoitteelliselle itseopiskelijalle” (takakansi). Teos alkaa hiragana- ja katakana-tavumerkistöjen opettelemisella eikä merkkien latinalaisin aakkosin kirjoitettuja versioita käytetä edes sanastossa. Ääntämistä ei kirjassa esitellä heti, vaan sille on annettu tilaa vasta 1. luvun lopussa (35–38, 40–42). Osiossa käsitellään ääntämisen lisäksi myös kirjoitusjärjestelmää, tervehtimistä ja kohteliaisuussääntöjä. Molemmat teokset (Okura 2011, 2012) on jaettu 7 lukuun, jotka koostuvat kokoelmista esimerkkilauseita, 2–3 päätekstistä, harjoituksista ja kielioppiosiota. Molempien kirjojen lopussa on sanasto.

Virpi Serita: Konnichi wa 1 (2012)

Virpi Seritan *Konnichi wa 1 – Japania aikuisille* (2012) on nimensä mukaisesti suunnattu nimenomaan aikuisopiskelijoiden käyttöön. Sen tavoitteena on kehittää japanin luku- ja kirjoitustaitoa sekä arkielämän suullisia viestintätaitoja (Serita 2012: 3). Kirja alkaa johdanto-osuudella (7–28), jossa käsitellään japanin rakennetta, viestintäkulttuuria, kirjoitusjärjestelmää ja ääntämistä. Ääntämistä käsitellään sekä omassa osuudessaan (25–28) että muiden asioiden yhteydessä. Kirja on jaettu kolmeen osioon, jotka sisältävät kukin 2 lukua. Luvut sisältävät aiheeseen liittyviä avainsanoja esittelevän osion, dialogitekstin, kulttuuriesittelyä, kielioppiosion, kielenkäyttöä (使い方 *tsukaikata*) esittelevän osion, minidialogeja, harjoituksia ja kirjoitusmerkkeihin keskittyvän osion. Lisäksi jokaisen luvun lopussa sekä kirjan lopussa on sanasto. Kirjaan on saatavilla CD-äänite.

5.1 Latinaistaminen oppikirjoissa

Japanilaisten kirjoitusmerkkien latinaistamisen käytännöt liittyvät olennaisesti ääntämiseen, sillä ne toimivat eräänlaisina ääntämismalleina. Kuten mainitsin luvussa 2.1, suomenkielisillä on usein tapana painaa mieleen sanojen kirjoitetut muodot ja tuottaa ne foneettisesti näiden kirjoitettujen muotojen pohjalta (Ringbom 1987: 91–92). Tämä laskee ääntämisen sujuvuutta ja voi toisaalta vaikuttaa myös ääntämisen tarkkuuteen riippuen siitä, millainen mieleen painettu malli on ollut. Japanin kirjoitusjärjestelmän erilaisuuden vuoksi varsinkin alkeiskirjoissa mahdollisesti latinalaisin aakkosin annettu malli on erittäin olennainen ääntämisen kannalta. Erittellenkin tämän vuoksi ensin sitä, miten latinaistaminen on kirjoissa ratkaistu.

Kawatan teoksessa kaikki teksti joitakin tehtäviä lukuun ottamatta on kirjoitettu japanilaisten merkkien lisäksi myös latinalaisin kirjaimin, sillä Kawata kokee tämän olevan helpointa suomalaiselle (1981: 1). Kawata sanoo käyttävänsä hiukan mukailtua Hepburn-järjestelmää (1981: 5), johon hän on esimerkiksi lisännyt väliviivoja ja välilyöntejä kenties ymmärrystä helpottamaan. Esimerkiksi numeraalin sisältävissä ilmauksissa numeraali on usein erotettu väliviivalla (esim. 第二課 on latinaistettu ”Dai ni-ka”, 1981: 14). Myös kieleen ja kansalaisuuteen viittavissa sanoissa on käytetty väliviivaa (esim. 日本語 ja ”nippon-go”, アメリカ人 ja ”Amerika-jin”, 1981: 27).

Serita ja Matilainen (2009) ovat päätyneet samankaltaiseen ratkaisuun ja kirjoittaneet käytännössä kaikki kirjasarjansa 1. osan tekstit myös latinalaisilla aakkosilla, paikoin jopa ilman japanilaisilla merkeillä kirjoitettuja versioita. Latinaistamiseen on käytetty muunneltua Hepburn-järjestelmää, ja pitkää vokaalia merkitään yhdellä vokaalilla ja makron-merkillä (esim. *ā*) foneemia /i/ lukuun ottamatta, joka on tekstin selkeyden vuoksi kirjoitettu

kahdella vokaalilla (2009: 6). Lisäksi /oo/ on kirjoitettu muotoon *oo* silloin kun sana kirjoitettaisiin hiraganalla kahdella お-merkillä (huomaa, että yleensä sanat on kirjoitettu kanji-merkeillä – esim. 氷 *koori* 'jää'). Sekä japaninkielinen että latinaistettu teksti on jaksotettu välilyönnein ja paikoin sanojen ääntämistä on ohjeistettu väliviivoilla ja heittomerkeillä. Esimerkiksi sana 金曜日 *kin.yō.bi* 'perjantai' on kirjoitettu *kin 'yōbi* (80) ja sana 体育 *tai.iku* 'koululiikunta' on kirjoitettu *tai-iku* (117). Sarjan toista osaa (2012) ei ole latinaistettu lainkaan.

Serita käyttää Konnichi wa 1 -teoksessaan (2012) muutoin samantapaista latinaistamistapaa kuin Michi-sarjassa, mutta hän on merkinnyt pitkät vokaaliäänteet kahdella vokaalilla (/ee/-äännettä lukuun ottamatta, ks. luku 5.2). Näin tekee myös Karppinen (2014), joskin sarjan toisen osan (2010) hän on jättänyt latinaistamatta muutamia poikkeuksia, kuten joitakin kielioppiosion partikkeleita, lukuun ottamatta. Serita (2012) on lisäksi latinaistanut osan ん-tavumerkeistä kirjaimella *m* (esim. *shimbun* s. 89) niiden ääntämisasun vuoksi. Hän käyttää tekstissä kuitenkin Michiä vähemmän ääntämistä avustavia väliviivoja ja muita merkintöjä. Vaikka teoksissa ei varsinaisesti selitetään väliviivojen ja muiden merkintöjen merkitystä, niillä pyritään selvästi ohjaamaan lukijaa esimerkiksi mora-rajojen paikassa.

Okura on ratkaissut latinaistamiseen liittyvät ongelmat jättämällä latinaistamisen lähes kokonaan pois molemmista teoksistaan (2011, 2012). Latinaistamista käytetäänkin oikeastaan lähinnä vain suomennoksissa esiintyvissä japanilaisissa nimissä. Hän selittää ratkaisuaan Elävää japania 1 -oppikirjassa ja kertoo valinneensa suomennoksiin joitakin yleisestä latinaistamistavasta poikkeavia, hänen mielestään paremmin äännettä kuvaavia merkkejä (Okura 2011: 42). Esimerkiksi pitkää vokaalia Okura merkitsee makron-merkillä vokaalin päällä ja lisäksi hän merkitsee yleensä kirjainyhdistelmällä *sh* latinaistettavaa

äännettä kirjaimella *じ*. Esimerkiksi morissa *じ* *ji* ja *じゅ* *ju* esiintyvää useimmiten *j*-kirjaimella latinaistettavaa äännettä hän taas merkitsee kirjaimella *ž* siinä missä muissa tutkimuksen teoksissa äännettä merkitään kirjaimella *j*. Okura käyttää *j*-kirjainta sen sijaan esimerkiksi tavussa *や* *ya* esiintyvää äänteen latinaistamiseen – muissa tutkimissani teoksissa tämä latinaistetaan Hepburnin mukaan kirjaimella *y*.

5.2 Foneemien käsittely oppikirjoissa

Foneemit ja muut äännesegmentit käsitellään lähes kaikissa oppikirjoissa ääntämisosuuden ensimmäisenä asiana. Osa teoksista esittelee äänteet latinalaisin kirjaimin, osa taas kana-merkkien muodostamien hiragana- ja katakana-tavukirjainten kautta (Serita 2012), mutta foneemeja vastaavien latinalaisten kirjaimien käyttö on selkeästi yleisempi lähestymistapa (esim. Kawata 1981, Karppinen 2014, Matilainen & Serita 2009). Tämä voi aiheuttaa hieman hämmennystä, sillä sekä kirjaimista että tavumerkeistä puhutaan usein ”äänteinä” – vaikka tosiasiassa sekä kirjaimet että tavumerkit vain vastaavat japanin kielen äänteitä ja äänneyhdistelmiä. Lisäksi esimerkiksi Matilainen & Serita esittelevät ”äänteiden” joukossa myös äänneyhdistelmän /tsu/ (2009: 8), joka tuntuu erikoiselta muuten foneemilähtöisessä lähestymistavassa.

Foneemit jaotellaan usein vokaaleihin ja konsonantteihin. Näin tekee esimerkiksi Kawata (1981), joka on jakanut konsonantit vielä edelleen *tavuamuodostaviin* konsonantteihin (esim. *n̄*), *normaalikonsonantteihin* (esim. *p*, *b*, *ts*) ja *palataalistuneisiin* (esim. *py*, *ch*, *j*, *ry*) konsonantteihin, mutta hän ei kuitenkaan selitä näitä käsitteitä tarkemmin (1981: 5–6). Kawatan käsittelytapa on omaperäinen ja on erityisen mielenkiintoista, että Kawata puhuu jonkin toisen konsonantin ja /j/:n äänneyhtymistä (esim. *py* ja *by*)

konsonantteina, vaikka nämä ovat tosiasiaassa pidempiä segmenttejä. Myös Michi-kirjassa (2009) foneemit on jaettu vokaaleihin ja konsonantteihin Ääntämys-otsikon alle (2009: 6–9), ja Okurakin käsittelee vokaaleja ja konsonantteja erikseen (2011: 35). Vain Karppinen luettelee kaikki äänteet kerralla, keskittymättä erityisesti vokaaleihin ja konsonantteihin (2014: 5). Karppinen esittelee kuitenkin listassaan myös pidempiä äännesegmenttejä (esim. *ou/oo*, *ei* sekä *wa* on esitelty erikseen yksittäisten äänteiden seassa).

Foneemeja verrataan useissa kirjoissa englantiin tai ruotsiin. Esimerkiksi Kawata esittää kaikki vokaalit u-kirjainta vastaavaa äännettä lukuunottamatta vertaamalla niitä suomeen, verraten u:ta vastaavaa äännettä ruotsiin – joskin kuvaten tätä vielä ruotsia heikommaksi (1981: 5). Kawata ei täsmennä, mitä tarkoittaa ruotsin u:lla ja tarkoittaako hän esimerkiksi riikinruotsia vai suomenruotsia – emme siis tämän selityksen perusteella tiedä, miten foneemi todellisuudessa tulisi ääntää. Myös Seritan ja Matilaisen Michi seuraa samaa mallia ruotsivertauksineen, mutta Serita ja Matilainen vielä lisäävät, että ”japanin vokaalit äännetään melko lyhyinä ja terävinä” ja että ne ovat ”vähemmän pyöreitä tai selkeitä kuin suomen kielen vastaavat” (2009: 6). Karppinenkin vertaa muutamia äänteitä englantiin (esim. ”ch” [cɕ] ja ”z” [dz]), mutta käyttää myös muita tapoja esitellä äänteitä – hän esimerkiksi kuvaa /f/-äännettä ”h-äänteen ja f-äänteen välimuodoksi” (2014: 5). Japanin /f/:ää pidetään toisinaan /h/:n allofonina (esim. Jaakkola 2014: 13), joten kuvaus on ymmärrettävä. Okura taas toteaa /f/- ja /v/-äänteiden kohdalla, ettei niitä esiinny nykyjapanissa ollenkaan – paitsi nuoremman väestön keskuudessa (2011: 36). Okura kuvailee muuten foneemeja samaan tapaan esimerkiksi kielivertauksilla, kuin muissakin teoksissa, mutta selostaa äänteitä tarkemmin paikoin jopa foneettisilla merkinnöillä. Okura myös esimerkiksi kuvailee kanamerkillä *ㄴ* merkittävää yksinään esiintyvää /N/-äännettä artikulaatiotavan kautta (”—

äännetään siten, että suu on täysin kiinni ja ääni kulkee kokonaan nenän kautta”) ja esittää myös kritiikkiä sen latinaistamisesta n-kirjaimella – Okuran mukaan m-kirjain voisi olla parempi vaihtoehto, koska äänne on hänen mukaansa oikeasti lähempänä ”m-äännettä”. (Okura 2011: 35–36)

On mielenkiintoista, että jopa kahdessa oppikirjassa varoitellaan konsonantifoneemien soinnillisuuden ja soinnittomuuden eroista. Kuten mainitsin luvussa 3, suomessakin foneemien soinnillisuus tai soinnittomuus tuottaa merkityseroja, vaikka useissa murteissa /b, g, d/ onkin tapana ääntää soinnittomina tai heikosti soinnillisina eivätkä ne systemaattisesti esiinny kaikkien suomenkielisten puheessa. Varsinkin Okura (2011) ja Serita (2012: 26–28) korostavat sitä, miten tärkeää soinnilliset konsonantit on ääntää soinnillisina. Okura toteaa, että suomessa konsonanttien erottelulla soinnillisiin ja soinnittomiin on ”jokseenkin vähäinen merkitys” (36). Tämä lienee totta varsinkin vanhemman väestön keskuudessa ja esimerkiksi foneemin /z/ kohdalla (äännetään suomessa usein /ts/), mutta esimerkiksi Ahon ja kollegoiden mukaan esimerkiksi pääkapunkiseudulla syntyneet tuottavat säännönmukaisesti foneemit /b, g, d/ (2016: 69).

Okura korostaa myös japanissa usein r-kirjaimella latinaistettavan äänten eroa suhteessa suomen /r/-äänteeseen ja hän suositteleeikin jopa ääntämään äänten suomen /l/-ääntenä (2011: 35). Myös /w/:n eroa suomen /v/:stä korostetaan (emt. 36). Okura mainitsee erikseen myös /ŋ/-äänten, mutta suomenkieliselle edullisesti muistaa mainita /ŋ/:n esiintyvän myös suomessa (emt. 36). Okura kuvaa äänteitä paikoin jopa IPA-merkinnöillä (emt. 36) ja tuntuu muutenkin pyrkivän tieteellisesti tarkkaan ilmaisuun. Toisaalta Okura käyttää teoksessa myös termejä, jotka eivät ole suomessa yleisessä käytössä (esim. termi ”äänten äkillinen katko”, emt. 37), joten kirjaa ei voi suositella japanin ohjeteokseksi japanin

kielitieteen suhteen – jota sen ei tietysti ole tarkoitus ollakaan.

Karppisen lähestymistapa foneemeihin on selkeästi suppeampi. Äänteet on esitelty tiivistä lähinnä kielivertauksin ja äänteiden selitykset onkin laitettu ”vastaava suomalainen äänne tai ääntämisohje” -otsikon alle. Joistakin sanoista esitetään myös esimerkkisanoja (esim. ”ts” ja ”tsunami”). Osiossa on lisäksi annettu erityistä huomiota on esimerkiksi morissa ら *ra* ja り *ri* esiintyvälle likvidalle, jota Karppinen kuvaa ”suomen r-äänteen ja l-äänteen välimuodoksi” (2014: 6). Huomiota on annettu myös latinaistamisessa käytettyjen y- ja j-kirjaimia vastaavien äänteiden eroille ja vokaalijonojen *ou* ja *ei* ääntämiselle, sillä näiden ääntämisessä on vaihtelua, jota aloitteleva opiskelija ei välttämättä kirjoitusasusta huomaa.

Seritan Konnichi wa (2012) on ainut teos, jossa ääntämistä esitellään nimenomaan japanin kielen kanamerkistön kautta. Foneemien sijaan Serita esittelee ”japanin kielen tavukirjaimiston ääntämistä” eikä puhu oikeastaan ollenkaan vokaaleista ja konsonanteista, vaikka mainitseekin, että japanin foneettiset tavuaakkoset muodostuvat yhdestä tai kahdesta konsonantista ja yhdestä vokaalista – yksi merkki sisältää siis aina vähintään yhden vokaalin ja yhden tai useamman konsonantin (2012: 14). Serita ei myöskään kovin seikkaperäisesti kerro yksittäisistä foneemeista, vaan esittelee ne taulukkona ja esimerkkien kautta. Hän kehottaa kuuntelemaan tavujen ääntämistä äänitteeltä ja toistamaan perässä, ja tekemään näin omia havaintoja japanin kielen ääntämisestä (Serita 2012: 14). Huomioita annetaan lähinnä /u/-äänteestä, jonka mainitaan muistuttavan ruotsin /u:/ta, ja lisäksi myöhemmin kirjassa esitetään joitakin esimerkkejä morista, jotka Seritan mukaan ovat suomenkielisille vaikeita – esimerkiksi し *shi*, ち *chi* ja じ *ji*, ず *zu*, す *su* ja つ *tsu* sekä /k/:n ja /g/:n ero (Serita 2012: 25–28). Käsittelyssä luotetaan kaiken kaikkiaan hyvin vahvasti kirjan käyttäjän auditiivisiin taitoihin, sillä äänteistä kerrotaan eksplisiittisesti hyvin vähän. Alla näkyvässä

taulukossa on koottu /u/:n käsittelyä eri teoksissa erityisesti siltä kannalta, miten niitä on verrattu eri kieliin.

Taulukko 4

/u/	artikulaatio	Vrt. suomi	Vrt. muut kielet
Michi 1	x	”vokaalit äännetään melko lyhyinä & terävinä, vähemmän pyöreitä tai selkeitä kuin suomen vastaavat”	”muistuttaa ruotsin ääntämystä”
Japanin kieli	x	x	”kuten ruotsin u, mutta heikommin”
Konnichi wa 1	x	”suomen kielen vokaaleja lyhyempi”	”muistuttaa ruotsinkielistä u:ta”
Elävää japania 1	”ääntyy suun etuosassa”	”eroaa rajusti”	”lähempänä ruotsin kielen u:ta”
Japanin kielen alkeet 1	x	x	”muistuttaa ruotsin u:ta”

Kooste japanin /u/:n käsittelystä oppikirjoissa.

5.3 Foneemikeston käsittely oppikirjoissa

Myös foneemikestoa käsitellään useimmissa teoksissa. Siinä missä Kawata kertoo asiasta vain vokaalien osalta, esittäen tämänkin vain esimerkkisanojen kautta (esim. *su* ’etikka’ ja *suu* ’imeä’, 1981: 6), esimerkiksi Serita kertoo foneemikestosta seikkaperäisemmin. Hän esittelee sekä ”kaksoisvokaaleja” että ”kaksoiskonsonantteja” esimerkkien kautta. Serita lukee kaksoiskonsonantteihin myös nasaaliäänteet /n/:n ja /m/:n (Serita 2012: 18), tarkoittaen ilmeisesti tilanteita, joissa mora *ん* esiintyy esimerkiksi ennen moraa *の* *no* – tällöinhän latinaistaessa sanassa on kaksi samaa konsonanttia peräkkäin (esim. *ほんの少し*

honnosukoshi 'vain ihan vähän'). Okura (2011) kertoo foneemikestosta monen eri otsikon alla: hän selittää erikseen ou-diftongin ja ei-diftongien ääntämisestä ja kertoo pitkistä konsonanttiaänteistä termillä "äänteen äkillinen katko". Lisäksi Okura vielä erikseen kertoo äänteen kestosta uuden otsikon alla, selittäen äänteen kestolla olevan merkitystä sekä vokaaleja että konsonantteja lausuttaessa (Okura 2011: 37). Hän myös varoittaa vielä erikseen, että "suomalaiset japanin kielen opiskelijat syyllistyvät usein vokaalien venyttämiseen" (emt. 38). Okurasta poiketen Karppinen vain huomauttaa, että japanissa sekä "normaalipituiseen" vokaalin ja pitkän vokaalin että "normaalin" konsonantin ja kaksoiskonsonantin välillä on selkeä ero, mutta toteaa toisaalta heti perään, ettei niiden ääntäminen tuota suomalaisille ongelmia (2014: 6).

Teosten latinaistamisessa foneemikesto on huomioitu vaihtelevasti. Pienellä つ (tsu) -merkillä merkittävä konsonantin pidennys on latinaistettuja muotoja käyttävissä teoksissa merkitty lähes poikkeuksetta pitkänä konsonanttina (esim. 日記, にっき 'päiväkirja' latinaistettaisiin siis muotoon *nikki*), joskin ち *chi* -moran edellä esiintyessä latinaistamistapa vaihtelee. Esimerkiksi 一兆 *icchō* 'triljoona' on latinaistettu Kawatan teoksessa *itchoo* (1981: 33) ja samaan tapaan Michissa あっち *acchi* 'tuolla (puhek.)' on latinaistettu *atchi* (2009: 237). Karppinen (2014) taas latinaistaa samanlaisen esimerkin eri tavalla: サンドイッチ *sandoicchi* 'voileipä' on latinaistettu *sandoicchi*, siis kahdella peräkkäisellä c-kirjaimella. Myös vokaalin pidennyksen tai kaksoisvokaalin merkintätapa vaihtelee kirjan mukaan. Esimerkiksi Karppinen (2014) on latinaistanut pitkän vokaalin merkitsemällä sen aina kahdella vokaalilla, kuten suomen kielessä (2014: 6), mahdollisesti suomalaisia lukijoita ajatellen. Serita ja Matilainen (2009) taas käyttävät pitkän vokaalin latinaistamiseen muokattua Hepburn-järjestelmää, jossa pitkä *a*, *e* (silloin kun kirjoitusmuoto

on ええ *ee*) ja *o* on merkitty kirjaimen ylle sijoitettavalla markon-merkillä, /ii/ taas on “tekstin selkeyden vuoksi” muodossa *ii*, /oo/ taas *ō* tai *oo*, riippuen siitä, onko kirjoitustapa おう *ou* vai おお *oo* (2009: 6, 15). Latinaistamistavan vaihtelulla pyritään todennäköisesti siihen, että lukija oppisi samalla kanakirjoitusta.

Merkintätavasta huolimatta teoksissa on kuitenkin yleensä ainakin alkukatsauksessa ilmaistu, että おう *ou* ääntyy useimmiten pitkänä /oo/-äänteenä. *Ei*-diftingin suhteen merkintätapa ja ohjeistukset vaihtelevat huomattavasti enemmän. Kuten 3. luvussa mainitsin, japanilaisilla merkeillä muotoon えい kirjoitettava äänneyhdistelmä latinaistetaan usein *ei*, mutta se ääntyy usein pitkänä /ee/-äänteenä. Huolellisessa ääntämisessä se voidaan kuitenkin aina ääntää myös /ei/, vaikka varsinkin Tokion japanin kielessä näyttääkin siltä, että ääntäminen /ee/ on yleistymässä entisestään. Diftingi onkin kenties tästä hieman ristiriitaisesta tilanteesta johtuen jätettykin lähes jokaisessa teoksessa latinaistettuna muotoon *ei*. Esimerkiksi Karppinen mainitsee, että kyseinen diftingi ääntyy sujuvassa puheessa usein pitkänä /e/-äänteenä, mutta on kuitenkin valinnut latinaistetuksi muodoksi kirjainyhdistelmän *ei* (2014: 6). Okuran mukaan taas diftingi on muuttumassa ääntymismuotoon /ee/, mutta muutos ei ole vielä lopullinen (2011: 37). Serita ja Matilainen (2009) taas kertovat diftingin ääntyvän “peräkkäin saman sanan sisällä pitkänä e:nä” (2009: 7) ja antavat tästä esimerkiksi sanat *sei* (“ääntyy see”) ja *rei* (“ääntyy ree”). Diftingi on kuitenkin latinaistettu muotoon *ei*, jotta se erottuisi sellaisista e-loppuisen kanamerkin ja e-merkin yhdistelmistä, kuten へえ *hee* ja ねえ *nee* (Serita & Matilainen 2009: 15). Myös Konnichi wa 1 -teoksessaan Serita (2012) kertoo ”vokaaliyhdistelmän” えい *ei* ääntyvän /ee/:nä ja lisäksi hän kertoo, että ”o-vokaaliin päättyvä tavu pidennetään lähes aina u-tavulla, joka ääntyy o:na” (2012: 18).

Karppinen (2014) mainitsee poikkeuksellisesti teoksessaan, että sekä segmentit *ou*

että *ei* eivät äänny pitkänä vokaalina silloin, kun ”kaksi eri merkityksistä merkkiä liitetään yhteen, kuten yhdyssanoissa” (6). Karppinen ei anna tästä esimerkkejä, mutta tarkoittanee sellaisia tilanteita, joita olen käsitellyt luvussa 3.1.2 – esimerkiksi sanassa 眼医者 /me.i.sha/ ‘silmälääkäri’, vokaalit *e* ja *i* esiintyvät peräkkäin, mutta eivät äänny pitkänä /ee/-äänteenä. On yllättävää, että tämä jätetään useimmissa teoksissa mainitsematta, vaikka voisi kuvitella, että asiassa olisi vaikeuksia varsinkin opiskelun alkuvaiheilla. Segmenttien *ei* ja *ou* ääntämiseen ei tosin kaikissa kirjoissa puututa ollenkaan: esimerkiksi Kawata (1981) ei mainitse asiasta mitään, mutta on kuitenkin käyttänyt latinaistamiseen mukailtua Hepburn-järjestelmää, jossa おう *ou* on latinaistettu muotoon *oo* (esim. 昨日 on muodossa ”kinoo”, 1981: 89). Segmentin *ei* mahdollisesta ääntymisestä muodossa *ee*, Kawata ei kerro.

5.4 Vokaalien hiljeneminen ja foneemien allofoninen vaihtelu

Vokaalin hiljeneminen esimerkiksi *desu* -kopulan lopussa on huomioitu useimmissa teoksissa, mutta käsittelytapa ja termit vaihtelevat. Karppinen kertoo, että ”vokaalit *i* ja *u* toisinaan lähes häviävät sanan lopussa tai soinnittomien konsonanttien välissä matalan sävelkorkeuden kohdalla” (2014: 6). Okura taas esittää asian mielenkiintoisella ilmauksella todeten /u:/n kohdalla, että ”joissakin yhteyksissä suomalaisten korvat eivät kuule tätä äännettä”.

Esimerkeiksi tällaisista tilanteista hän esittää kopulan *desu* ja verbiliitteen *masu* (Okura 2011: 35). Kenties kattavimman katsauksen aiheeseen antavat Serita ja Matilainen puhuessaan *hiljaisista/heikoista vokaaleista*. Heidän mukaansa /i/ ja /u/ ”jätetään toisinaan ääntämättä tai äännetään hyvin heikosti, kun ne sijaitsevat sanassa soinnittomien konsonanttien välissä tai kun ne ovat sanan lopussa (Serita & Matilainen 2009: 7). Konnichi wa 1 -teoksessaan Serita esittelee asiaa hieman yksinkertaistetummin, käyttäen ilmausta ”lausumatta jätettäviä

äänteitä” (2012: 25). Kawatan (1981) teoksessa asiasta ei mainita laisinkaan.

Toisin kuin esimerkiksi alunperin englanniksi kirjoitetussa *Hyvää matkaa! japaniksi* -teoksessa (Hashimoto 2007), vokaalikatoa tai vokaalin soinnin häviämistä ei ole yhdessäkään teoksessa otettu huomioon latinaistamisessa esimerkiksi poistamalla *desu* -sanän viimeinen u-kirjain, vaan asiasta on vain kerrottu ääntämiselle omistetussa osiossa (poikkeuksena Kawatan teos, jossa asiasta ei mainita). Tämä on hyvä asia, sillä vokaalit eivät todellisuudessa yleensä katoa täysin ja ne vaikuttavat joka tapauksessa sanan artikulaatioon (Labrune 2012: 36–37), joten sellaiset latinaistetut muodot kuten *dess* ja *des* ovat tavallaan harhaanjohtavia.

Useimmissa teoksissa ilmiötä ei kuitenkaan käsitellä kovin laajasti, vaan se otetaan esille lähinnä sanan *desu* ja kohteliaan verbipäätteen *masu* yhteydessä. Tästä poikkeavat Serita ja Matilainen laajemmalla selostuksellaan Michi -teoksessa (2009: 7) ja Serita (2012) Konnichi wa -kirjassaan, jossa hän esittelee ilmiöstä myös muita esimerkkejä kuten morat *su* ja *shi* sanoissa *shikashi* ’mutta’ ja *sukoshi* ’vähän’ sekä moran *ku* sanoissa *kusuri* ’lääke’ ja *gakusei* ’opiskelija’ (Serita 2012: 25). Poikkeuksellisempia esimerkkejä, kuten ensimmäisen vokaalifoneemin katoamista sanoissa *kakaru* tai *kokoro* (Vance 2008: 211), ei kuitenkaan näissäkään alkeisoppikirjoissa ole huomioitu.

Allofoninen vaihtelu eli esimerkiksi /N/:n ääntämyksen muuttuminen eri äänneympäristöissä esitellään Karppisen Japanin kielen alkeet 1 -kirjassa (2014: 6), Seritan ja Matilaisen Michissa ja Kawatan Japanin kieli -teoksessa (2004: 5). Muissa teoksissa ei mainita asiaa lainkaan. Toisaalta Serita (2012) kehottaa opettelemaan ääntämistä kirjan mukana tulevalta äänitteeltä (2012: 14), joka voidaan mahdollisesti tulkita jonkinlaiseksi kehotukseksi kiinnittää huomiota myös allofoniseen vaihteluun. Karppisen teoksessa n-kirjaimella latinaistettavan äänteen esitetään ääntyvän kuin ”n, m tai ng (riippuen seuraavasta

äänteestä)” (2014: 5) ja lisäksi Karppinen vielä mainitsee erikseen, että ”konsonantti n äännetään m:nä ennen konsonanttia p, b tai m” (2014: 6). Karppinen mainitsee myös latinaistamisen g-kirjainta vastaavaan äänteen ääntyvän kuin ”ng” silloin kun kirjain ei ole sanan alussa (2014: 5), kun taas Serita ja Matilainen kertovat ”ng”-äänteen olevan n-kirjainta vastaavan äänteen allofoni (2009: 8). Serita ja Matilainen kertovat äänne­muutoksista muutenkin kenties selkeimmin kaikista aineiston teoksista, esittäen jokaisesta äänne­muutoksesta myös esimerkkejä (2009: 8). Kawata taas kuvaa tätä äänne­muutosta kertomalla ”ñ”-äänteen ääntyvän ”klusiilin edellä kuten suomen m, n, ng” ja antaen tästä suomenkielisiä esimerkkisanoja. Muulloin äänne ääntyy hänen mukaansa epämääräisenä nasaalivokaalina, jossa ”kieli ei kosketa kitalakea” (1981: 5). Okura sen sijaan toteaa ”yleensä n-kirjaimella korvattavan äänteen” realisoituvan /m/-äännettä muistuttavana ääntenä, mutta ei mainitse mahdollisesta vaihtelusta eri äänneympäristöissä (2011: 36). Hän myös varoittaa erilaisista äänne­muutoksista morfologisella tasolla usein kieliopista kertoessaan, mutta ei tunnu painottavan tässä varsinaisesti ääntämistä (esim. 2012: 80, 106). Esitän tästä esimerkin alla.

Esimerkki 1

例文 Esimerkkilauseet 4: 山にのぼった

Imperfektilause. Verbien imperfekti. Imperfektin tunnus た liitetään verbien -i-päätteeseen tai sitä vastaavaan taivutusmuotoon, kun ei käytetä verbiliitettä ます. Huom. Tällöin tapahtuu usein äänne­vaihtelu, joka vaatii erityistä tarkkavaisuutta.

えんぴつはつくえのうえにあった。

サリさんは昨日家にいた。

[–]

(Elävää japania 2, 2012: 80)

5.5 Sävelkoron ja lauseintonaation käsittely oppikirjoissa

Lauseintonaatio ja sanan sisällä tapahtuva sävelkorkeuden vaihtelu, sävelkorko, ovat molemmat hyvin pienessä roolissa lähes kaikissa teoksissa. Myös aiheisiin liittyvän terminologian käyttö on hyvin vaihtelevaa: esimerkiksi Kawata on otsikoinut sanansisäisestä sävelkorkeuden vaihtelusta kertovan osion sanalla paino, mutta jatkaa aiheesta kuitenkin selostaen, että ”japanin kielessä paino ilmaistaan sävelkorkeudella” (1981: 7). Myös Okura on valinnut samankaltaisen lähestymistavan, jossa käytetään rinnakkain sekä termejä paino että sävelkorkeus (2012: 38). Serita ja Matilainen (2009) taas hieman riistiriitaisesti käyttävät aiheesta kertoessaan otsikossa termiä aksentti, mutta selittävät varsinaisessa tekstissä, ettei japanissa ole ”erityistä tavuja painottavaa aksenttia” (2009: 10).

Joskus sävelkoron käsittelyn vähäisyyttä perustellaan alueellisella vaihtelulla: esimerkiksi Karppinen argumentoi, ettei sävelkoron opiskelu välttämättä ole tarpeellista, sillä intonaatio vaihtelee Japanissa alueittain (Karppinen 2014: 5). Ristiriitaisesti tosin Karppinen kuitenkin ohjeistaa /u/:n ja /i/:n jäävän välillä ääntämättä soinnittomien konsonanttien välissä matalan sävelkorkeuden kohdalla – mutta matalan sävelkorkeuden paikkaa ei siis lukijalle kerrota (2014: 6). Tämä on muutenkin nykytutkimusten valossa vanhaa tietoa, sillä Tokion japanissa esiintyy nykyään vokaalien hiljenemistä myös korkean sävelkoron kohdalla (ks. esim. Vance 2009: 210). Karppinen mainitsee myös, ettei lauseintonaatiolla ole japanissa merkitystä muulloin kuin tuttavallisen puhekielen kysymyksissä (2007: 5) ja neuvoo, että ”japania voidaan ääntää aivan tasaisesti”. Tasaista ääntämistään ei kuitenkaan selosteta

tarkemmin. Karppinen mainitsee kuitenkin oppikirjasarjan 2. osassa (2010) yhden asian tuttavallisen puhekielen prosodiasta esitellessään puhekielisen kysymyspartikkelin *no* kertoen, että ”kysymyspartikkeli **kan** sijaan voidaan käyttää nousevaa intonaatiota tai **no**-partikkelia” (2010: 75). Kirjassa esitellään melko paljon tuttavallisessa puhekielessä käytettyjä muotoja, joten prosodian käsittelyn vähyys on yllättävää.

Karppisen tapaan Kawatakin vähättelee lauseintonaation merkitystä, mutta sanaintonaation suhteen hänen teoksensa on kattavin. Kawata kertoo esimerkiksi, että ”nelitavuiset sanat” voidaan jakaa viiteen eri tyyppiin niiden sävelkorkeuden vaihtelun perusteella ja antaa tästä esimerkit – Kawata antaa siis mallin nelimoraisten substantiivien sävelkorolle. Kawata on myös lisännyt ääntämiselle omistetun osion viimeiseksi osion ”Ääntämisharjoituksia”, jonka sanalistassa osaan sanoista on merkitty sanan ”painohuippu”. (Kawata 2004: 7)

Seritan Konnichi wa -teoksessa (2012) ei mainita kertaakaan lauseintonaatiosta eikä sävelkorosta. Lauseintonaation vähäisen huomion voi kenties perustella sillä, että kirjoissa käytetään pääosin kohteliasta tyyliä (esim. Serita 2012: 11), jossa intonaatio on pääosin laskeva. Toisaalta Seritankin kirjassa kuitenkin esiintyy myös sellaisia virkkeitä, joissa tietous intonaatiosta olisi välttämätöntä – esimerkiksi kysymys *やまださんは？ Yamada-san wa?* ’Entä Yamada?’ (2012: 41) täytyy ääntää nousevalla intonaatiolla, jotta sen tunnistaisi kysymykseksi. Seritan ja Matilaisen Michi -kirjassa aihe saa enemmän huomioita, joskin siinäkin vain puolikkaan sivun verran (2009: 10). Osio on otsikoitu ”Aksentti ja intonaatio”, mutta tekstissä tehdään selväksi, että kyse ei ole tavuja painottavasta aksentista, vaan korkeiden ja matalien sävelkorkojen vaihtelusta. Kirjassa tuodaan asian tärkeys esiin, mutta todetaan myös, että asiaa on alue- ja tilannevaihtelun vuoksi hankalaa opiskella. Serita ja

Matilainen suosittelevatkin lukijaa kuuntelemaan ”mahdollisimman tarkasti syntyperäisten puhujien tapaa ääntää erilaisia sanoja ja lauseita kiinnittäen erityisesti huomiota sävelkorkeuksiin” ja he antavat myös aiheesta muutaman esimerkin (*sake*, joka suomennetaan joko ’lohi’ tai ’alkoholi/sake-riisiviini’ riippuen sävelkorosta ja *ame*, joka suomennetaan ’sade’ tai ’karamelli’ riippuen sävelkorosta), jotka voi kuunnella äänitteeltä (2009: 10).

Okurakaan ei paneudu syvemmin sävelkorkoon eikä lauseintonaatioon. Okuran mukaan intonaatiota ”harrastetaan” myös japanin kielessä, mutta hän esittää tästä esimerkiksi vain kysymyslauseen nousevan intonaation (2011: 38). Lisäksi Okura mainitsee Elävää japania 2 -teoksessa, että ”tunnustavun” の *no* avulla muodostetussa kysymyksessä lauseen lopun sävelkulkua tulee nostaa selvästi ylös (2012: 109). Sanakohtaisen sävelkorkeuden merkitystä Okura korostaa enemmän, selostaen seikkaperäisesti, ettei kyse ole painosta vaan sävelkorkeudesta, ja todeten että ”jokaisella tavulla on oma sävelkorkeutensa”. Hän myös toteaa monen pitävän japania köyhänä sanastonsa puolesta ja toteaa ainakin osin virheellisesti, että ”Japanin kieli on hyvinkin runsassanainen, jos sävelkorkeus lasketaan mukaan” – tosi asiassa japanissa ei ole kovinkaan paljon homonyymejä, jotka eroavat toisistaan vain sävelkoron osalta: esimerkiksi Sibatan & Shibatan (1990) mukaan vain 14% Tokion japanin homofoneista eroaa toisistaan sävelkoron perusteella, loput 86% taas ovat täysin homofonisia keskenään. Okura saa joka tapauksessa sekä sävelkoron että intonaation kuulostamaan hyvin tärkeältä, ja onkin hieman yllättävää, että hän on kuitenkin päättänyt jättää asian vaille tarkempaa käsittelyä teoksessaan. Okura argumentoi, että hänen mielestään ”suomalaiset tottuvat sävelkorkeuteen parhaiten kuuntelemalla ja puhumalla japania” eikä aiheeseen siksi kiinnitetä enempää huomiota teoksessa. Väärä sävelkorkeus ei myöskään Okuran mukaan

tuota ”niinkään paljon” ongelmia puhutun kielen ymmärtämisessä. (Okura 2011: 38)

5.6 Ääntämiseen liittyvät harjoitukset

Oppikirjoissa on hyvin vähän suoranaisesti ääntämiseen kannustavia harjoituksia.

Tergujeffin (2010) englannin oppikirjojen ääntämisharjoituksia kartoittavassa tutkimuksessa ääntämisharjoitukset on jaettu kahdeksaan tyyppiin Celce-Murcian ja kollegoiden (1996) luokittelun pohjalta. Nämä kategoriat ovat (1) foneettinen harjoittelu, (2) ääneen lukeminen, (3) kuuntelu ja toisto, (4) rytmi ja säe, (5) säännöt ja ohjeet, (6) tietoisuutta lisäävät aktiviteetit, (7) ääntäminen ja sanelu ja (8) korvan harjoittaminen. Tarkoitukseni oli soveltaa tätä luokittelua myös japanin oppikirjoihin, mutta huomasin nopeasti, ettei luokittelu ole mielekästä ääntämiseen liittyvien harjoitusten vähäisyyden vuoksi: suurin osa harjoituksista ei liity ääntämiseen ollenkaan. Kuuntelutehtäviä löytyy useimmista oppikirjoista, mutta esimerkiksi Kawatan teoksessa ei ole edes kuuntelutehtäviä – syy tosin on ymmärrettävä, sillä teos ei sisällä äänitettä. Kääntämiseen, kirjoittamiseen, kielioppiin ja luetun ymmärtämiseen keskittyvät tehtävät on kaikki mahdollista tehdä täysin kirjallisesti. Aktiivinen opiskelija voi toki tehdä myös suullisesti esimerkiksi sellaisia tehtäviä, joissa kehoitetaan kääntämään tai lukemaan tekstiä (esim. 1981: 40). Lisäksi Kawatan teos loistaa poikkeuksena kirjan alun ääntämisharjoituksella, joissa sanoihin on jopa merkitty sävelkoron vaihtelu (1981: 7–8). Kyseisessä harjoituksessa korkea sävelkorko on merkitty merkeillä ㄱ ㅏ (esim. ㄱ a ㅏ ‘rakkaus’, aㅏ shi ㅏ ‘jalka’). Jostakin syystä kaikkiin sanoihin ei kuitenkaan ole merkitty sävelkorkoa ollenkaan: esimerkiksi *daigaku* ‘yliopisto’, *jishin* ‘maanjäristys’ ja lukuisat muut sanat on kirjoitettu ilman sävelkorko-merkkejä.

Myös Okuran (2011, 2012) teoksissa ääntämistä korostetaan harjoituksissa hyvin

vähän, mutta kirjasarjan 1. osan alkupuolella osa tehtävistä keskittyy myös ääntämiseen.

Kirjasta (2011) löytyy esimerkiksi tehtäviä, joissa käsketään lukemaan sanoja ääneen (esim.

59, 93) ja yksi tehtävä, joissa harjoitellaan ”japaniksi lausumista” ääneen lukemalla (62).

Myös keskustelutehtäviä on useita (esim. 63, 97), joista esitetään muutama esimerkki

alempana. Käännös- ja kielioppitehtävät kuitenkin korostuvat ja varsinkin kirjan ja kirjasarjan

edetessä niitä tuntuu olevan selkeästi enemmän kuin suullisia tehtäviä. Varsinaisia

kuuntelutehtäviä kirjoissa ei ole ollenkaan. (Okura 2011, 2012)

Esimerkki 2

練習 Harjoitus 3: 次の単語を声を出して読みなさい。

Lue seuraavat sanat ääneen.

1. じゃま 2. きゅうしょく 3. ちやがま 4. ピュア
5. しんにょう 6. ぎじゅつしゃ 7. ぎゅうにゅう 8. しじゅう
9. ちゅうい 10. しゅうしょく 11. ろっぴやく 12. びやくや⁴

[—]

(Elävää japania 1, 2011: 93)

Karppisen Japanin kielen alkeet 1 taas sisältää huomattavasti enemmän harjoituksia, joita nimitetään nimenomaan suullisiksi harjoituksiksi (esim. Karppinen 2014: 17). Nämä keskittyvät lähinnä keskustelun ja kieliopin harjoitteluun, mutta toimivat samalla myös ääntämisharjoitteina, koska kaikki suullinen harjoittelu liittyy aina myös jollain tavalla

⁴ Esimerkin sanat latinaistettuna: 1. jama 2. kyuushoku 3. chagama 4. pyua 5. shinnyō 6. gijutsusha 7. gyuunyuu 8. shijuu 9. chuui 10. shuushoku 11. roppyaku 12. byakuya

ääntämiseen – kuten mainitsin luvussa 2.2, ääntäminen on motorinen taito, joka kehittyy harjoittelemalla (Lintunen 2014: 174). Karppisen kirjasta löytyy kuitenkin myös varsinaisia ääntämisharjoituksia: esimerkiksi “Hiraganan käyttö” -otsikon alta löytyy yksi harjoitus, jossa kehoitetaan lukemaan ääneen lyhyitä hiraganamerkkiyhdistelmiä ja sanoja:

Esimerkki 3

3. Lue ääneen seuraavat sanat.

1. あい	2. あき	3. いい	4. うえ
5. いけ	6. いえ	7. あかい	8. あおい
9. え	10. こえ	11. かく ⁵	

(Japanin kielen alkeet 1, 2014: 22)

Samantyyllisiä, joko sanoja tai pidempiä lauseita sisältäviä suullisia ääneen lukemiseen kehottavia harjoituksia löytyy myös myöhemmistä kappaleista, välillä jopa äänitettä ilmaisevalla merkillä varustettuna (esim. 32, 68, 200, 222). Sarjan jatko-osassa suoranaisesti ääntämiseen liittyviä harjoituksia ei kuitenkaan ole juuri ollenkaan eikä keskusteluharjoituksiakaan löydy kuin muutama (Karppinen 2010). On mahdollista, että Karppinen on kokenut suullisen harjoittelun vähemmän tärkeäksi myöhemmässä vaiheessa opintoja, mutta toisaalta ero suullisen kielitaidon painotuksessa voi liittyä myös kirjojen julkaisuajankohtiin – tässä tutkimuksessa käytetty kirjasarjan 1. osan uudempi painos on nimittäin julkaistu hyvin laajasti muokattuna uudelleen vasta 2. osan julkaisun jälkeen.

⁵ Esimerkin sanat latinaistettuna: 1. ai 2. aki 3. ii 4. ue 5. ike 6. ie 7. akai 8. aoi 9. e 10. koe 11. kaku

Myös Seritan ja Matilaisen Michi (2009) ja Michi 2 (2012) sisältävät jonkin verran ääntämiseen liittyviä harjoituksia. Esimerkiksi 1. osan alun ääntämiskatsauksessa esitellyistä asioista suuri osa löytyy myös äänitteeltä ja äänitteen kuunteluun sekä ääneen toistamiseen kehoitetaan selkeästi (esim. ”Kuuntele esimerkkisanojen ääntämys CD:ltä ja toista”, 2009: 6). Jokaisesta kappaleesta löytyy myös yksi tai useampi kuunteluharjoitus – myös sarjan toisessa osassa (esim. 2012: 185, 208, 215) on runsaasti kuunteluharjoituksia. Ensimmäisessä kirjassa on myös tehtäviä, joissa kehoitetaan kuuntelemaan ja toistamaan sanoja (esim. 2009: 34, 85) ja lisäksi molemmissa osissa harjoitusten sanamuodoilla kannustetaan usein suulliseen kielenkäyttöön (esim. ”Sano seuraavat asiat japaniksi”, 2012: 24, 2009: 47). Kirjan käyttäjää yritetään selvästi totuttaa japaniin auditiivisesti ja samalla myös tehdä ääntämisestä automaattisempaa. Keskusteluharjoituksia tuntuu olevan hieman vähemmän kuin esimerkiksi Okuran (2011, 2012) teoksissa, mutta tämä saattaa liittyä kirjasarjan tavoitteeseen sopia myös itseopiskeluun. Esittelen alla muutaman esimerkin Michi-sarjan 1. osan ääntämiseen liittyvistä harjoituksista.

Esimerkki 4

1a) Eri maiden nimiä

Kuuntele ja toista

Finrando *Suomi* **Igirisu** *Englanti* **Nihon** *Japani*

Suwēden *Ruotsi* **Doitsu** *Saksa* **Kankoku** *Etelä-Korea*

Noruwē *Norja* **Furansu** *Ranska* **Chūgoku** *Kiina*

[– –]

(Michi – Tie Japanin kieleen, 2009: 34)

Esimerkki 5

Kuunteluharjoitus

1. Kuuntele, henkilöiden esittäytyvän ja kertovan itsestään CD:llä. Valitse oikea vaihtoehto (a-c) CD:ltä kuullun perusteella. Lue vaihtoehdot ensin huolellisesti läpi ja kuuntele tarvittaessa useaan kertaan.

- 1. a. Satō-san wa Nihon-jin desu.
- b. Satō-san wa Nihon-jin ja arimasen.
- c. Katō-san wa Nihon-jin desu.

[— —]

(Michi: Tie Japanin kieleen, 2009: 36)

Michi -sarjasta poiketen Seritan Konnichi wa (2012) sisältää huomattavasti vähemmän suullisia tehtäviä, vaikka sisältääkin niin kutsuttuja minidialogeja, jotka on todennäköisesti tarkoitettu ääneen luettaviksi. Kirjasta löytyy myös joitakin paritehtäviä ja lisäksi kirjallisissa tehtävissä on toisinaan mainittu asioita, joista lienee hyötyä myös ääntämisessä (esim. maininnat *dakuon*-äänteistä⁶ ja vokaalikestosta hiraganaharjoitusten yhteydessä (2012: 77)). Michi-sarjan tapaan teoksessa myös kehoitetaan selvästi kuuntelemaan (esim. CD-levyn kuvat ympäri kirjaa) ja toisinaan myös toistamaan äänitteen perässä (esim. osiossa ”tavukirjaimiston ääntäminen” (2012: 14)).

⁶ Termillä 濁音 *dakuon* viitataan soinnillisiin hiraganatavuihin. Nämä tunnistaa kaksinkertaisen heittomerkin kaltaisista merkeistä, joita kutsutaan japaniksi termeillä 濁点 *dakuten* tai 濁音符 *dakuonpu*. Esimerkiksi morat た *da* ja ぐ *gu* ovat dakuon-merkkejä. Näiden soinnittomat vastineet ovat た *ta* ja く *ku*. Termillä 半濁音 *handakuon* ’puoli-dakuon’ puolestaan viitataan moriin, joihin on lisätty pieni ympyrä, esimerkiksi ぷ *pu* ja ぴ *pi*.

6. Yhteenveto ja pohdinta

Ääntämiseen keskitytään suomenkielisissä japanin oppikirjoissa verrattain vähän. Tutkin yhteensä viittä eri oppikirjasarjaa, ja yleisenä linjana tuntui olevan ääntämisen käsittely lyhyesti kirjan alkupuolella, jopa vain osana alkutekstejä tai johdantoa. Kirjoissa keskitytään erityisesti segmentaalisiin piirteisiin, ja varsinkin foneemeille on varattu suhteessa melko paljon tilaa useimmissa teoksissa. Tämä on toisaalta hyvä asia, sillä kieltä on mahdotonta ääntää ilman sen foneemien osaamista, mutta tällä hetkellä vallalla olevan käsityksen mukaan segmentaalisten piirteiden sijaan tulisi painottaa prosodisia piirteitä (ks. esim. Tergujeff 2013). Foneemien käsittelyn kattavuus myös vaihtelee kirjasta toiseen, ja suurimmassa osassa teoksia foneemit käydään läpi niitä latinaistaessa käytettävien kirjainten kautta, kielivertauksin ja esimerkkisanojen avulla. Foneettista tarkekirjoitusta käytetään hyvin vähän eikä foneemien artikulaatiota kuvata teoksissa juuri ollenkaan. Tämä on tavallaan ymmärrettävää, sillä opiskelijoiden ei voida olettaa tuntevan esimerkiksi foneettisia aakkosia, mutta toisaalta on mielenkiintoista, että esimerkiksi peruskoulun englannin oppikirjoissa foneettisia aakkosia kuitenkin käytetään (esim. Tergujeff: 2010: 198). Japanin kirjoissa käytetäänkin foneettisten aakkosten sijaan runsaasti esimerkiksi kielivertauksia englantiin ja ruotsiin. Huomiota annetaan erityisesti suomesta selkeästi poikkeaville äänteille ja joitakin äänteitä (esim. vokaalit /u/:ta lukuunottamatta), joissa ero suomesta on melko vähäinen, saatetaan käsitellä täysin vastaavina suomen äänteiden kanssa.

Foneemien käsittelyä vaikeuttanee japanin ja suomen kirjoitusjärjestelmien ja toisaalta fonologisten järjestelmien erilaisuus. Japania olisi äänteiden realisoitumisen, varsinkin konsonanttien osalta kenties helpompaa käsitellä morakohtaisesti, mutta Seritan

Konnichi wa 1 -teosta lukuun ottamatta äänteitä käsitellään yksittäisinä vokaali- ja konsonanttinä. Konsonanttikohtainen käsittely ei yleensä ota huomioon esimerkiksi tavun alussa esiintyvän /n/:n ja tavun lopussa esiintyvän /N/:n eroa. Allofonisen vaihtelun käsittely on muutenkin hyvin vähäistä, mikä on tosin alkeiskirjojen kohdalla kenties hyväksyttävää – toisaalta on myös huomattava, että ääntämisvirheet olisi syytä korjata mahdollisimman pian jo alkuvaiheessa kieliohjelmaa ennen kuin virheellinen ääntäminen automatisoituu (Järvinen 2014: 104). On kuitenkin hyvä, että useimmissa teoksissa ylipäättään otetaan huomioon foneemien /n/ ja/tai /N/ allofoninen vaihtelu ja esimerkiksi [ŋ]-äänne. Vaikka suomessakin /n/:n kohdalla esiintyy paljon japania muistuttavaa allofonista vaihtelua, on asiasta kuitenkin tärkeää mainita, jotta opiskelija tietää voiko suomen sääntöä soveltaa japaniin.

Prosodisten piirteiden, kuten lauseintonaation ja sävelkoron käsittely on teoksissa hyvin vähäistä, jopa olematonta. Sävelkoron vaihtelua ei ole merkitty sanastoon yhdessäkään teoksessa ja lisäksi Kawata on ainut, joka esittää asiasta useita esimerkkejä (1981: 7–8). Muut luottavat prosodian opetuksessa äänitteisiin, mahdolliseen kurssin opettajaan, oppijan tekstikirjan ulkoiseen opiskeluun ja/tai japanin kielen kuunteluun. Kirjoittajat selittävät käsittelyn vähäisyyttä vaihtelevasti, mutta päällimmäiseksi mieleen jää asian merkityksen vähättely. Esimerkiksi sanakohtaisella sävelkoron vaihtelulla ei koeta olevan liiemmin merkitystä, vaikka sillä on merkityksiä erottava rooli (vrt. esim. 橋 /hashi/ 'silta' ja 箸 /ha'shi/ 'syömäpuikot') – toisaalta merkitys toki selviää yleensä kontekstista. Sekä Okura (2011) että Serita ja Matilainen (2009) jopa esittävät aiheesta sellaisia esimerkkisanoja, jotka eroavat toisistaan vain sävelkoron kautta (*hashi* Okura 2011: 38, *sake* ja *ame*, Serita & Matilainen 2009: 10), mutta eivät silti anna sävelkorosta enempää opastusta teoksissaan.

Prosodian käsittelyn vähäisyyttä ei voi puolustella sillä, että oppikirjat ovat alkeisteoksia, sillä tutkimuksien mukaan ääntämisopetus olisi hyvä aloittaa nimenomaan suprasegmentaalisista yksiköistä segmentaalisen yksiköiden sijaan (ks. esim. Tergujeff 2013). Esimerkiksi sävelkorkoa voisi harjoitella hymisemällä jo ennen kuin osaa yhtään itse kieltä. Toisaalta on kuitenkin hyvä asia, että useimmissa kirjoissa on mukana äänite tai se on mahdollista ostaa erikseen, sillä tämän ansiosta ne sopivat ahkeralle ja hyvän äänteiden erottelukyvyn omaavalle opiskelijalle myös esimerkiksi sävelkoron ja lauseintonaation harjoitteluun. Toisaalta, kuten mainitsin luvussa 2, kaikki eivät erota ääniteitä ja prosodisia piirteitä yhtä hyvin. Lisäksi ensikielen prosodia vaikuttaa vieraan kielen ääntämiseen (esim. Iivonen & Tella, 2009: 271–272). On siis mahdollista, että suomen prosodia vaikuttaa joidenkin opiskelijoiden japanin ääntämiseen ja japanin lauseintonaation hahmottamiseen – varsinkin kun etenkin japanin lauseintonaatiosta ei tarkemmin teoksissa kerrota.

Joskus sävelkoron käsittelyn vähäisyyttä perustellaan alueellisella vaihtelulla: esimerkiksi Karppinen argumentoi, ettei sävelkoron opiskelu välttämättä ole tarpeellista, sillä sanakohtaiset äännekorkeudet vaihtelevat Japanissa alueittain (Karppinen 2014: 5). Perustelu on tavallaan ymmärrettävä: miksi opetella sävelkorko sana sanalta, kun voi lopulta päätyä esimerkiksi asumaan Japaniin sellaiselle alueelle, jossa puhutaankin aivan eri tavalla? Japanissa poliitikkona toimiva Marutei Tsurunen toteaa Japanin kieli Suomessa -teokseen antamassaan haastattelussa joutuneensa opiskelemaan uudestaan Oitan murretta muutettuaan alueelle ja toteaa jopa ajatelleensa, että standardijapanin opiskeluun käytetyt vuodet olivat ”menneet hukkaan” (Porrasmaa 2010: 255). Toisaalta alueellisten vaihteluiden kautta voisi ääritapauksessa argumentoida, ettei myöskään vokaalifoneemien opetuksessa yleisjapanin mukaan ole järkeä, sillä esimerkiksi Riukiusaarten Yonaguni-kielessä käytetään

vain kolmea vokaalia ja Nagoyan murteessa taas kahdeksaa (Nakamoto 1981: 63, Hasegawa 2015: 30), joskin tällainen ajattelu ei liene kovin tarkoituksenmukaista. On kuitenkin huomioitava, että siinä missä esimerkiksi vokaalien minimiparit kertovat merkityseroista, niin myös sävelkorko aiheuttaa japanissa merkityseroja. Kyseessä on siis ymmärrettävyyteen vaikuttava tekijä, vaikka merkitys saattaakin olla arkipäivän keskustelussa vähäinen. Esimerkiksi sellaisten sanaparien, kuten スイカ /suika/ ‘suica-älykortti’ ja 西瓜 /suika/ ‘vesimeloni’ tai 酒 /sake/ ‘alkoholi’ ja 鮭 /sake/ ‘lohi’ selvinnee useimmissa tilanteissa asiayhteydestä. Toisaalta olen itse joutunut tilanteisiin, joissa joudun selventämään esimerkiksi sanan *ame* (飴 ‘karamelli’ tai 雨 ‘sade’) ilmauksin 食べる方のアメ ‘syötävä *ame*’ tai 降ってくる方のアメ ‘satava *ame*’, koska en ole osannut ääntää sävelkorkoa oikein. Todennäköisesti merkitys selviäisi tällaisissa tilanteissa keskustelun edetessä, mutta oikea sävelkorko nopeuttaa ymmärrystä.

Lauseintonaatiosta ja sävelkorosta poiketen äänteiden kesto on otettu useimmissa teoksissa yllättävän laajaan käsittelyyn. Tutkimusten mukaan kaksoiskonsonantit ovat vaikeita sellaisten kielten puhujille, joissa kaksoiskonsonantti ei ole merkityksiä erottava tekijä, esimerkiksi kiinankielisille ja koreankielisille (esim. Uchida 1993: 414–423). Voisi siis olettaa, että asia ei olisi suomalaisille kovinkaan vaikea, sillä suomi on kvantiteettikieli – suomessa äänten pituus siis on merkityksiä erottava tekijä. Aho, Huhtaniemi ja Nikonen myös toteavat, että suomen foneemikesto tuottaa usein vaikeuksia muiden kielten puhujille (2016: 43–44) – suomenkielisille sen siis ei välttämättä olettaisi tuottavan ongelmia. Tästä huolimatta esimerkiksi Okura painottaa vokaalikestoja ja toteaa suomenkielisten japaninopiskelijoiden venyttävän vokaaleita liikaakin (2011: 38). Kielten kontrastiivisen vertailun näkökulmasta asiassa ei pitäisi olla ongelmia, ja mietityttääkin, voisiko asia liittyä

esimerkiksi suomen sanapainotukseen tai jopa latinaistamiseen – suomenkielisethän tutkitusti painavat usein sanat mieleen niiden kirjoitusasun mukaan (Ringbom 1987: 91–92).

Olisikohan japanin vokaalikesto helpompi oppia, jos latinaistamisessa käytettäisiin perinteisen Hepburn-järjestelmän sijaan muunnettua Hepburn-järjestelmää, jossa pitkä vokaali on merkitty suomen tapaan kahdella samalla vokaalilla? Toisaalta japanin käsittely latinalaisin aakkosin on ylipäättään ongelmallista, sillä japanin kielen kirjoittaminen suomessa käytetyillä aakkosilla saattaa johtaa väärin tulkintoihin ääntämisestä (esim. /u/ saatetaan ilman muuta ohjeistusta tulkita suomen /u/:ta vastaavaksi). Tätä ei ole vielä tutkittu, mutta kiinan kohdalla latinaistamisen tutkitusti vaikuttaa ääntämiseen (ks. Bassetti: 2007). Hanyu pinyin - latinaistamisjärjestelmä vaikutti Bassettin tutkimuksessa vahvasti vokaalien ääntämiseen: oppijat jättivät usein ääntämättä ne vokaalit, joita latinaistettu teksti ei sisältänyt, mutta äänsivät ne silloin, kun ne oli sisälletetty latinaistettuun tekstiin. Tutkimuksessa latinaistettu kirjoitusasu vaikutti siis vahvasti ääntämiseen. Suomen sanapainotuksen vaikutusta japanin ääntämiseen ei valitettavasti ole vielä tutkittu, mutta on mahdollista, että sillä on vaikutusta Okuran mainitsemaan ongelmaan vokaalien venyttämiseen.

Oppikirjoissa painotetaan myös muita asioita, jotka eivät japanin ja suomen fonetiikan ja fonologisten järjestelmien vertailun perusteella välttämättä vaatisi kovin laajaa käsittelyä. Japanilaisille suunnatuissa suomen teoksissa painotetaan usein japanista puuttuvia äänteitä, kuten /y/ (y), /ø/ (ö) ja /æ/ (ä) (esim. Yamakawa 2013, Yoshida 2014), mutta suomenkielisille suunnatuissa japanin oppikirjoissa painotetaan usein myös sellaisia äänteitä, jotka ovat samanlaisia tai ainakin samankaltaisia myös suomessa. Samankaltaisten äänteiden painottaminen sinänsä on ymmärrettävää, sillä esimerkiksi havaintoassimilaatiomallin mukaan japanin foneemeista monet olisivat niiden samankaltaisuuden vuoksi vaikeita ääntää

(ks. esim. Ellis 1994: 70). Kirjoissa ei toisaalta kuitenkaan aina kerrota tarpeeksi äänteiden eroista. Kirjoissa myös keskitytään yllättävän paljon esimerkiksi soinnillisuus-eroihin, vaikka suomessakin soinnillisuus tuottaa nykyään useimmissa murteissa merkityseroja. Soinnillisia konsonantteja ei edelleenkään esiinny kaikkien suomenkielisten puheessa, mutta suomeen on juurtunut useita lainasanoja, joissa soinnillisen konsonantin ääntäminen tuottaa merkityseron soinnittomana äännettyyn (esim. *bussi* ja *pussi*, *guru* ja *kuru*). Monet suomenkieliset ovat lisäksi opiskelleet vieraita kieliä, joka Ahon ja kumppanien mukaan edistää soinnillisten konsonanttien systemaattista esiintymistä henkilön puheessa (Aho ym. 2016: 173). On totta, että japanissa soinnilliset konsonantit äännetään yleensä selvästi soinnillisempina kuin suomessa, mutta tästä huolimatta foneemijärjestelmässä on myös muita asioita, jotka vaatisivat ääntämisjärjestelmien vertailun perusteella enemmän painotusta. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi /N/:n allofoninen vaihtelu ja sävelkoron vaihtelu.

Kaiken kaikkiaan oppikirjat tuntuvat toisinaan jopa vähättelevän ääntämisen opettamisen merkitystä suomalaisille opiskelijoille. Erot suomen ja japanin ääntämisessä tuodaan esille vaihtelevasti ja myös niiden merkityksen korostamisen aste riippuu oppikirjasta. Esimerkiksi japanin rytmiä tai mahdollista taukojen merkitystä puheessa ei tuoda esille yhdessäkään teoksessa. Ääntämistä myös kuvataan usein ”helpoksi” suomenkieliselle – jopa ääntämistä hyvin laajasti käsittelevä Okura (2011) esittää, että ääntäminen olisi suomenkielisille helppoa. Myös Karppinen selittää japanin ääntämisen olevan suomalaiselle verrattain yksinkertaista eikä aihetta siksi avata kirjassa kovin syvällisesti (2012). Myös Michi -sarjan ensimmäinen osa (Matilainen & Serita 2009) ja Konnichi wa 1 (Serita 2012) sisältävät mainintoja japanin ääntämisen ”helppoudesta”. Kawata on ainoa, joka ei kommentoi ääntämisen vaikeutta suomenkielisen opiskelijan näkökulmasta.

Kielten fonologisten järjestelmien vertailu saa miettimään, millä perusteilla japania pidetään suomenkielisille helppona ääntää – ja miten *helppo* tässä yhteydessä tulisi määritellä? Esimerkiksi havaintoassimilaatiomallin mukaan japanin foneemeista monet olisivat niiden samankaltaisuuden, mutta silti epäidenttisen luonteen vuoksi vaikeita ääntää (Ellis 1994: 70). Myös suomesta kokonaan puuttuvia äännejä on runsaasti, joten foneemien oppimista ei voisi kuvata helpoksi kontrastiivisen analyysin hypoteesillakaan (esim. Lado 1957). Lisäksi Ahon, Huhtaniemen ja Nikosen mukaan toonikieli ensikielenä voi vaikeuttaa suomen oppimista (2016: 41). Ei ole vaikea nähdä yhteyttä myös toiseen suuntaan: jos ensikielessä sävelkorko ei vaikuta merkityksiin, voi tätä mahdollisesti olla vaikea oppia tai edes havaita. Toisaalta suomen ja japanin välillä on myös ”helppouden väitettä” puoltavia yhtäläisyyksiä: molemmissa kielissä esimerkiksi vokaalikestolla ja konsonanttikestolla tuotetaan merkityseroja, molemmissa kielissä esiintyy diftongeja eikä vokaalien laatu vaihtelee merkittävästi äänneympäristön mukaan kummassakaan kielessä. Väite japanin ääntämisen helppoudesta on siis näkökulmasta riippuen ymmärrettävissä, vaikka se ei koko totuutta kerrokaan.

On myös harmillista, ettei erilaisia oppijoita juurikaan huomioida oppikirjoissa, vaikka osa niistä on suunnattu itsenäiseen opiskeluun. Esimerkiksi Serita ja Matilainen suosittelevat harjoittelemaan sävelkorkoa ja lauseintonaatiota kuuntelemalla japaninkielisten puhujien tapaa ääntää (2009: 10) ja Okuran mukaan taas suomenkielinen ”tottuu” asiaan parhaiten kuuntelemalla ja puhumalla (2011: 38). Tosiasiassa kirjojen tekijöiden neuvomat tavat eivät kuitenkaan läheskään aina toimi, sillä sävelkorko-erojen huomaaminen näyttäisi vaativan sellaista erityistä lahjakkuutta, jota ei kaikilla oppijoilla luonnostaan ole. On kuitenkin positiivista, että viiteen teoksista on ylipäänsä saatavilla äänite, jonka avulla

esimerkiksi äänteiden erottelutaitoa voi harjoittaa. Äänite mahdollistaa myös erilaiset opiskelutavat, kuten toistoharjoittelun ja esimerkiksi oman ääntämisen vertailun oppikirjan äänitteeseen omaa puhetta äänittämällä. Toisaalta on harmillista, ettei kirjoissa tarkemmin määritellä, millaisen ääntämismallin äänitteet antavat – kirjoissa ei siis spesifioida erikseen sitä, puhutaanko äänitteillä standardijapania, vaan asian joutuu selvittämään äänitteitä kuuntelemalla.

6.1 Ehdotuksia ja pohdintoja tulevaisuudesta

Kirjat esittävät ääntämiseen liittyviä asioita vaihtelevasti ja erilaisin painotuksin, mutta kaiken kaikkiaan ääntämistä kuitenkin painotetaan erittäin vähän. En ota tutkimuksessani huomioon opettajanoppaita, joissa mahdollisesti ohjeistetaan lisää ääntämisestä, mutta on kuitenkin selvää, että jo muutenkin vähäisen ääntämissisällön puitteissa varsinkin suprasegmentaalisten piirteiden esittely on hyvin vähäistä. Intonaation ja sävelkoron merkitystä jopa vähätellään, vaikka tutkimusten mukaan ääntämisen opettelussa olisi tehokkainta lähteä liikkeelle nimenomaan äännettä suuremmista yksiköistä, kuten intonaatiosta. Sävelkorkeus vaikuttaa japanissa merkityksiin sekä sana- että lausetasolla (tuttavallisessa puhekielessä), joten sen merkityksen vähättely tuntuu kyseenalaiselta, vaikka tarkoituksena olisikin rauhoitella alkeistason opiskelijoita. Sävelkorkeus tuottaa suurella todennäköisyydellä haasteita monelle suomenkieliselle opiskelijalle, mutta juuri tämän vuoksi aiheeseen tulisikin paneutua mahdollisimman aikaisin – siis mielellään jo alkeisoppikirjoissa. Ilmiö olisi tärkeää esitellä jo reseptiivisenkin kielitaidon kannalta, jotta mahdollisilta väärinkäsityksiltä välttyttäisiin ja saataisiin luotua edes jonkinlainen pohja asian mahdolliselle tarkemmalle opiskelulle.

Myös segmentaalisten piirteiden esittelyssä on kuitenkin puutteita. Foneemit

esimerkiksi esitellään usein suurpiirteisesti muihin kieliin verraten. Toisaalta tämä on hyvä asia ymmärrettävyyden kannalta, sillä opiskelijan ei välttämättä voi olettaa tuntevan fonologiaa ja fonetiikkaa (mainittakoon tosin, että englannin oppikirjoissa käytetään foneettisia merkintöjä usein jo peruskoulutasolla). Jotkin vertaukset voivat kuitenkin olla harhaanjohtavia: esimerkiksi joitakin sellaisia foneemeja, jotka poikkeavat jonkin verran japanin ja suomen välillä, verrataan usein suoraan toisiinsa. Esimerkiksi vokaalifoneemeista kaikkia paitsi /u/:ta kuvataan usein identtisiksi sekä suomessa että japanissa, vaikka suomen ja japanin välillä ei tosiasiassa ole yhtäkään täysin identtistä vokaalifoneemia (ks. luku 3). Tällainen käsittelytapa saattaaakin johtaa siihen, että opiskelija oppii äänteen samankaltaisena muttei samanlaisena kuin japanin oikea äänne. Tällaista ääntämisvirhettä voi olla vaikea korjata myöhemmin eikä opiskelija välttämättä edes huomaa sitä itse, koska hän ei välttämättä tiedä, että eroa edes on.

On myös mielenkiintoista, että sekä japaninkielisissä suomen oppimateriaaleissa että suomenkielisissä japanin oppimateriaaleissa kielten ääntämistä kehdutaan helpoksi, vaikka suomea ensikielenään puhuvien japanin opiskelijoiden tai japaninkielisten suomen opiskelijoiden ääntämisen osaamista ei ole tutkimuksia. Tavoitteiden määrittelyä olisikin tärkeää tehdä laajoja tutkimuksia siitä, miten esimerkiksi tässä tutkimuksessa erittelemäni japanin ja suomen fonologiset ja foneettiset erot sekä samankaltaisuudet todella vaikuttavat japanin ääntämisen oppimiseen, ja miten ääntämisen oppimista voisi edistää. Olisiko tarpeen keskittyä enemmän suprasegmentaalsiin piirteisiin? Tulisiko foneemien käsittelyä tarkentaa? Voisiko fonetiikan tuntemus auttaa opiskelijoita ääntämisen oppimisessa? Näihin kysymyksiin ei voi vastata ilman tarkempia tutkimuksia. Olisi myös äärimmäisen tärkeää tutkia, miten ääntämistä todella opetetaan kielikursseilla. Nykyään

ainakin Helsingin yliopiston japanin kielen alempaan korkeakouluohjelmaan kuuluu pakollinen johdatuskurssi japanin kielitieteeseen, joka alkaa japanin äännejärjestelmästä. Kurssilla ei harjoitella ääntämistä ja sitä on järjestetty vasta yhden kerran (seuraava kerta lukuvuonna 2019–2020, koska japanin opintosuuntaan otetaan opiskelijoita vain joka toinen vuosi), joten sen merkityksestä ääntämisen oppimiseen ei vielä voida tehdä kovin suuria päätelmiä. Kurssin merkitys oppimiseen on kuitenkin erittäin kiinnostava kohde tulevalle tutkimukselle. Asiaa olisi tarpeen tutkia järjestelmällisesti myös laajemmin koko Suomen alueella – kerrotaanko esimerkiksi kansalaisopistojen tunneilla äännejärjestelmästä? On myös tärkeää muistaa, että ääntämisen opettaminen tai sen opettamatta jättäminen ei aina johdu pelkästään oppimateriaaleista eikä syytä voi vierittää myöskään opettajille, sillä kyseessä on osittain myös resurssien puute – esimerkiksi kielistudion käyttö ei välttämättä ole mahdollista esimerkiksi opiskelijaryhmän koon tai kielistudion varaustilanteen vuoksi. Opettajilla ei myöskään välttämättä ole tarpeeksi teoreettista tietoa japanin ääntämisestä. Japanin opetukselle asettaa haasteita myös kirjoitusjärjestelmä, joka poikkeaa täysin suomen kielen kirjoitusjärjestelmästä – tämä vie luonnollisesti aikaa ääntämisen käsittelyltä. Lisäksi japanissa kielenkäyttöön vaikuttavat myös kohteliaisuussäännöt, jotka pitäisi myös ehtiä opetella, jos tavoitteena on hyvä kommunikatiivinen kompetenssi. Kun japanin opiskelu vielä usein aloitetaan vasta aikuisiällä tai aikaisintaan nuoruudessa, ei opetusta voida enää arvioida samoin välinein kuin esimerkiksi englannin tai ruotsin opiskelua, sillä molempien kielten opiskelu alkaa nykyään jo peruskoulussa. Jääkin nähtäväksi, miten japanin aineenopettajakoulutus ja esimerkiksi Aasian ja Afrikan kielten hankkeen työ japanin peruskoulu- ja lukio-opetuksen edistämiseksi (Aasian ja Afrikan kielten hanke) tulee tulevaisuudessa vaikuttamaan japanin opetukseen.

7. Lähteet

7.1 Aineistolähteet

- Karppinen, Takako, 2011. Japanin kielen alkeet 1. Helsinki: Finn Lectura.
- Karppinen, Takako, 2010. Japanin kielen alkeet 2. Helsinki: Finn Lectura.
- Matilainen, Pia & Serita, Virpi, 2009. Michi 1 – Tie Japanin kieleen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava
- Matilainen, Pia & Serita, Virpi, 2012. Michi 2 – Vuosi Japanissa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava
- Okura, Junichiro, 2011. Elävää japania 1. Helsinki: Finn Lectura.
- Okura, Junichiro, 2012. Elävää japania 2. Helsinki: Finn Lectura.
- Serita, Virpi, 2012. Konnichi wa - Japania aikuisille. Helsinki: Finn Lectura
- Tadaaki, Kawata, 2004. Japanin kieli. Helsinki: Japanilaisen Kulttuurin Ystävät ry. (17. muuttamaton painos)

7.2 Kirjallisuuslähteet

- Aho, Eija, Toivola, Minnaleena, Karlsson, Fred & Lennes, Mietta, 2016. Aikuisten maahanmuuttajien suomen ääntämisestä. Julkaisussa Puhe ja kieli 36 (2). 77–96.
- Aho, Eija, Huhtaniemi, Aino & Nikonen, Mari, 2016. Fonetiikka suomen kielen oppijoille. Helsinki: Finn Lectura.
- Bassetti, Benedetta, 2007. Effects of hanyu pinyin on pronunciation in learners of Chinese as a foreign language. Teoksessa Guder, A. and Jiang, X. and Wan, Y. (toim.) The Cognition, Learning and Teaching of Chinese Characters. Beijing, Kiina: Beijing Language and Culture University Press.
- Bongaerts, Theo, 1999. Ultimate attainment in L2 pronunciation: The case of very advance late L2 learners. Teoksessa D. Birdsong (toim.): Second language acquisition and the critical period hypothesis, Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. 133–159.
- Boyd, Sally, 2003. Foreign-born Teachers in the Multilingual Classroom in Sweden: The Role of Attitudes to Foreign Accent. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism 6 (3–4). 283–295.
- Celce-Murcia, Marianne, Brinton, Donna M., Goodwin, Janet M. & Griner, Barry D., 2010. Teaching pronunciation: A course book and reference guide. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.

- Corder, Stephen Pit., 1973. *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth: Penguin.
- Dat, Bao, 2003. *Materials for Developing Speaking Skills*. Teoksessa Tomlinson, Brian (toim.): *Developing Materials for Language Teaching*. Lontoo: Continuum. 375–393.
- Derwing, Tracey, 2010. *Utopian Goals for Pronunciation Teaching*.
- Dufva, Hannele & Mäntylä, Katja, 2017. Ääneenlukemista vai oikeaa vuorovaikutusta? Suullinen kielitaito suomalaisissa vieraan kielen oppikirjoissa. Teoksessa Hiidenmaa, Pirjo, Löytönen, Markku & Ruuska, Helena (toim.): *Oppikirja Suomea rakentamassa*. Helsinki: Suomen Tietokirjailijat RY. 99-113.
- Ellis, Rod, 1994. *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- EVK 2003 = Eurooppalainen viitekehys: Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys. Helsinki: WSOY
- Fllege, James Emil, 1995. *Second language speech learning: Theory, findings, and problems*. Teoksessa Strange, Winifred (toim.): *Speech perception and linguistic experience: Issues in cross-language research*. Timonium: York Press. 233–276.
- Fries, Charles C., 1945. *Teaching and learning English as a foreign language*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Garrett, Peter, 2010. *Attitudes to Language – Key Topics in Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Han, Mieko Shimizu, 1962. *Japanese phonology: An analysis based upon sound spectrograms*. Tokyo: Kenkyusha
- Hasegawa, Yoko, 2015. *Japanese: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hashimoto, Yuko, 2007. *Hyvää matkaa! japaniksi*. Jyväskylä: Gummerus.
- 波多野完治 Hatano, Kanji, 1975. 現代日本語の音声と方言：新・日本語講座 3. *Gendai nihongo no onsei to hōgen: shin nihongo kōza 3, Phonology and Dialects of the modern Japanese: Lectures on the Japanese Language 3*. Tokio: Sekimonsha.
- 林佐平 Hayashi, S., 1981. 初学段階における日本語の音声教育--中国人初心者の聴音問題点と母国語の干渉について *Shogakudankai ni okeru nihongo no onseikyōiku – Chūgokujinshoshinsha no chōonmondaiten to bokokugo no kanshō ni tsuite* [Ääntämisopetus japanin alkeisopetuksessa – kiinankielisten kuullunymmärtämisen ongelmista ja äidinkielen siirtovaikutuksesta]. *Nihongo kyōiku* 45. 133-144.
- 本田弘之 Honda, Hiroyuki, 2016. 「教科書で教える」とはどういうことか *Kyōkasho de oshieru to to wa dō iu koto ka* [Mitä oppikirjalla opettamisella tarkoitetaan]. Teoksessa Yoshioka, Hideyuki & Honda, Hiroyuki (toim.): *日本語教育研究の視点 新しい教育研究*

論の確立を目指して *Nihongo kyōikukenkū no shiten – atarashii kyōikukenkūron no kakuritsu wo mezashite* [*Näkökulmia japanin opetustieteeseen – kohti uuden teorian syntymistä*], Tokio: Kuroshio Shuppan. 195–226.

Hu, Xiaochen, Ackermann, Hermann, Martin, Jason A., Erb, Michael, Winkler, Susanne & Reiterer, Susanne M., 2013. Language aptitude for pronunciation in advanced second language (L2) learners: Behavioural predictors and neural substrates. *Brain & Language* 127 (3). 366–376.

Hymes, Dell, 1972. Models of the interactions of language and social life. Teoksessa Gumperz, John & Hymes, Dell (toim.): *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt, Rinehart & Winston. 35–71.

Iivonen, Antti & Aulanko, Reijo, 2005. Intonaation ja prosodiikan käsitteiden kehitys. teoksessa Iivonen, Antti & Aulanko, Reijo (toim.): *Puheen salaisuudet – Fonetiikan uusia suuntia*, Helsinki: Gaudeamus. 78–92.

稲葉千晴 Inaba, Chiharu, 2006. まずはこれだけフィンランド語 *Mazu wa kore dake finrandogo* [*Opettele tämä ensin suomen kielestä*], Tokio: Kokusaigo gakusha.

Iwasaki Shōichi, 2013. *Japanese*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

James, Linda & Smith, Olga, 2009. *Get Rid of Your Accent. The English Pronunciation and Articulation Training Manual*. 4. painos. Lontoo: Business & Technical Communication Services Ltd.

Järvinen, Heini-Marja, 2014. Kielen opettamisen menetelmiä. Teoksessa Lintunen, Pekka & Pietilä, Päivi (toim.): *Kuinka kieltä opitaan*. Helsinki: Gaudeamus. 89–113.

Järvinen, K., 2017. *Voice Characteristics in Speaking a Foreign Language: A study of voice in Finnish and English as L1 and L2*.

Karasma, Katri, 2012. *Suomi toisena kielenä: opetustieteen perusteet*. Helsinki: Finn Lectura.

Karlsson, Fred, 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Helsinki: WSOY.

Karlsson, Fred, 2009. *Suomen peruskielioppi*. Neljäs, laajennettu ja uudistettu painos. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Kawakami, Shin, 1977. 日本語音声概説 *Nihongo onsei gaisetsu* [Yleiskatsaus japanin fonetiikkaan]. Tokio: Ōfūsha.

金田一春彦 Kindaichi, Haruhiko, 1953. 音韻 *On'in* [*Fonologia*]. Teoksessa Misao Tōjō (toim.): *Nihon Hōgengaku*, Tokio: Yoshikawa Kōbunkan. 138.

木下直子 Kinoshita, Naoko, 2011. 日本語のリズム習得と教育 *Nihongo no rizumu shūtoku to kyōiku* [*Japanin rytmin oppiminen ja opettaminen*], Tokio: Waseda University Press.

- 木下直子、戸田貴子 Kinoshita, Naoko & Toda, Takako, 2005. 発音が上手になる学習者の特徴—学習開始年齢と到着年齢を中心に— *Hatsuon ga jōzu ni naru gakushūsha no tokuchō – gakushū kaishi nenrei to tōchaku nenrei wo chūshin ni* [Hyvin ääntämään oppivien opiskelijoiden erityispiireet – fokus opintojen aloitusiässä ja iässä, jossa hyvä ääntämistaso saavutettu], 早稲田大学日本語教育研究 (7), *Waseda daigaku nihongo kyōiku kenkyū* [Wasedan yliopiston japanin opetustutkimus]. 153–163.
- 郡史郎 Kōri, Shirō, 2017. 終助詞類のアクセントとイントネーション:「よ」「か」「の」「な」「でしょ(う)」「じゃない」、とびはね音調の「ない」 *Shūjoshirui no akusento to intoneeshon: "yo", "ka", "no", "desho(u)", "janai", tobihane onchō no "nai"* [Lauseen lopettavien partikkelien aksentti ja intonaatio] Julkaisussa 言語文化共同研究プロジェクト *Gengo bunka kyōdō kenkyū purojekuto* [Kielen ja kulttuurin välisen yhteistyön projekti]. 13–26.
- Korhonen, Seija, 2001. Suomen kielen solmukohdat - suomi toisena/vieraana kielenä. Lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto.
- Krashen, Stephen, 1981. *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Oxford: Pergamon Press.
- 窪園晴夫, 本間猛 Kubozono, Haruo & Honma, Takeru, 2002. 音節とモーラ *Onsetsu to mōra* [Tavu ja mora]. Tokio: Kenkyusha.
- Kubozono, Haruo, 2015. Introduction to Japanese phonetics and phonology. Teoksessa Kubozono, Haruo (toim.) *Handbook of Japanese Phonetics and Phonology*. Berliini/Boston/Munich: Walter de Gruyter.
- Kuosmanen, Anita & de Silva, Viola, 2003. Why don't Russians answer my questions? Finnish students' problems in producing Russian interrogative intonation. 15th ICPhS Barcelona. 523–526.
- Labrune, Laurence, 2012. *The Phonology of Japanese*. Oxford: Oxford University Press.
- Labrune, Laurence, 2014. The Phonology of Japanese /r/: a panchronic account. *Journal of East Asian Linguistics* 23 (1). 1–25.
- Lado, Robert, 1957. *Linguistics across cultures: Applied Linguistics for language teachers*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Latomaa, Sirkku, 1993. Mitä hyötyä on oppijoiden kielitaustan tuntemisesta? Teoksessa Aalto, Eija; Suni, Minna (toim.): *Kohdekielenä suomi. Näkökulmia opetukseen. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita nro 1*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 9–31.
- Laurén, Christer, 2008. *Varhain monikieliseksi: kielen oppimisen teoriaa ja käytäntöä, suom.* Hovila, Arja, Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

- Lintunen, Pekka, 2004. Pronunciation and Phonemic Transcription. *Anglicana Turkuensia* 24. Turku: Turun yliopisto.
- Lintunen, Pekka & Pietilä, Päivi, 2014. Kielen oppiminen ja opettaminen. Teoksessa Lintunen, Pekka & Pietilä, Päivi (toim.): *Kuinka kieltä opitaan*. Helsinki: Gaudeamus. 11–25.
- Lintunen, Pekka & Pietilä, Päivi, 2014. Ääntämisen oppiminen ja opettaminen. Teoksessa Lintunen, Pekka & Pietilä, Päivi (toim.): *Kuinka kieltä opitaan*. Helsinki: Gaudeamus. 165–187.
- Long, Michael H., 1990. Maturational constraints on language development. *Studies in Second Language Acquisition* (12). 251–285.
- Luukka, Minna-Riitta., Pöyhönen, Sari, Huhta, Ari, Taalas, Peppi, Tarnanen, Mirja & Keränen, Anna, 2008. *Maailma muuttuu – mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytännöt koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Maddieson, Ian, 2013. Vowel Quality Inventories. Julkaisussa: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (toim.): *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
- Marinova-Todd, Stefka H., Marshall, Bradford D., & Snow, Catherine E., 2000. Three Misconceptions About Age and L2 Learning. *TESOL Quarterly* 34 (1). 9–34.
- Martin, Maisa, 1999. Suomi toisena ja vieraana kielenä. Teoksessa Sajavaara, Kari ja Piirainen-Marsh, Arja (toim.): *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 157–178.
- Moilanen, Kari, 2002. *Yli esteiden: Oppimisvaikeudet ja vieraat kielet*. Helsinki: Tammi.
- Munro, Murray J. & Derwing, Tracey M., 2011. The foundations of accent and intelligibility in pronunciation research. Julkaisussa *Language Teaching* 44. 316–327.
- 中本正智 Nakamoto, Masachie, 1981. 日本語の原景—日本列島の言語学 *Nihongo no genkei – nihon rettō no gengogaku* [*Japanin alkumuoto – Japanin saariston kielitiede*], Tokio: Kinkeisha.
- Nevalainen, Terttu, 1998. Which English? Englannin kielen ääntämisnormien kehitys ja variaatio. Teoksessa Iivonen Antti & Nevalainen Terttu (toim.): *Vieraan kielen fonetiikan opetuksen näkökohtia*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 41. Helsinki: Helsingin yliopisto. 95–112.
- Nieminen, Kai, 1999. Japanin kieli ja kirjoitusjärjestelmä. Teoksessa Fält, Olavi K., Nieminen Kai, Tuovinen, Anna & Vesterinen, Ilmari (toim.): *Japanin kulttuuri*. Helsinki: Otava. 276–299.

- Peltonen, Vihtori, 1901. Puhetaito. Porvoo: WSOY.
- Pennington, Martha C. & Richards, Jack C., 1986. Pronunciation Revisited. TESOL Quarterly 20: 2. 207–225.
- Pennington, Martha C., 1996. Phonology in English Language Teaching: An International Approach. Lontoo: Longman.
- Pintér, Gábor, 2008. Asymmetric phonologization in Japanese: A case study. Teoksessa Kubozono Haruo (toim.): Asymmetry in phonology: An East-Asian perspective, Tokyo: Kuroshio, 165–181.
- Pärnä, Hanna, 2010. Pienen piirin puuhastelusta kaiken kansan kiinnostukseksi – japanin opetus Suomessa kautta aikojen. Teoksessa Smedlund, Outi & Uemura, Yukako (toim.): Japanin kieli Suomessa, Maailman kulttuurien laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki: Yliopistopaino. 95–98.
- Richards, Jack C. & Rodgers, Theodore S., 1986. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.
- Richards, Jack C. & Rodgers, Theodore S., 1993. Approaches and methods in language teaching. A description and analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ringbom, Håkan, 1987. The role of the first language in foreign language learning. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Rogerson-Rewell, Pamela, 2011. English Phonology and Pronunciation Teaching. Lontoo: Continuum.
- 佐久間鼎 Sakuma, Kanae, 1973. 標準日本語の発音、アクセント Hyōjun nihongo no hatsuon, akusento [*Standardijapanin ääntäminen ja sävelkorko*], laajennettu versio. Tokio: Kōseisha Kōseikaku.
- 柴田武 柴田里程 Shibata, Takeshi & Shibata, Ritei, 1990. アクセントは同音語をどの程度弁別しうるか--日本語・英語・中国語の場合 *Akusento wa dōongo wo dono teido benbetsu shiuru ka* [*Kuinka paljon sävelkorko vaikuttaa homofonien erottamiseen toisistaan?*] 計量国語学会 *Keiryō Kokugogaku* 17(7). 317–327.
- Shibatani, Masayoshi, 1990. The Languages of Japan. Cambridge: Cambridge University Press.
- 代田智恵子 Shirota, Chieko, 1997. 日本語アクセントの習得とイントネーション: フランス語母国語話者による日本語話者の音調特徴とその要因 *Nihongo akusento no shūtoku to intoneeshon: furansugo bokokugowasha ni yoru nihongowasha no onchō tokuchō to sono yōin* [*Japanin sävelkoron oppiminen ja intonaatio: ranskankielisten japanin tonaaliset erityispiirteet ja niiden syyt*]. Julkaisussa 世界の日本語教育: 日本語教育論集

(7) *Sekai no nihongokyōiku: Nihongokyōikuronshū (7)* [*Japanin opetus maailmalla: japanin opetuksen artikkelikokoelma (7)*]. 113–135.

Strange, W., 1992. Learning non-native phoneme contrasts: Interactions among subject, stimulus, and task variables. Teoksessa Tohkura, Y., Vatikiotis-Bateson, E. & Sagisaka, Y. (toim.): *Speech perception, production and linguistic structure*. Amsterdam, Washington, Oxford: IOS Press. 197–219.

Suomi, Kari, Toivanen, Juhani & Ylitalo, Riikka, 2006. *Fonetiikan ja suomen äänneopin perusteet*. Helsinki: Gaudeamus.

高見澤孟、ハント蔭山裕子、池田悠子、伊藤博文、宇佐美まゆみ、西川寿美、加藤好崇 Takamizawa, Hajime, Hunt Kageyama Yuuko, Ikeda Yuuko, Itō Hirofumi, Usami Mayumi, Nishikawa Sumi, Katō Yoshitaka, 2016. 新・初めての日本語教育 1 「増補改訂版」 日本語教育の基礎知識 *Shin hajimete no nihongo kyōiku 1 "Zōho kaiteiban"* *Nihongokyōiku no kiso chishiki* [*Japanin uusi opetustiede 1, korjattu painos, perusasiat japanin opetuksesta*]. Tokio: Ask Publishing.

Tergujeff, Elina, 2013. *English pronunciation teaching in Finland*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

内田照久 Uchida, Teruhisa, 1993. 中国人日本語留学者における長音と促音の聴覚的認知の特徴 *Chūgokujin nihongoryūgakusha ni okeru chōon to sokuon no chōkakuteki ninchi no tokuchō* [*Kiinankielisten Japanin vaihto-opiskelijoiden pitkiin vokaaleihin ja kaksoiskosonantteihin liittyvien reseptiivisten taitojen ja tunnistamisen erityispiirteet*]. Japanese journal of educational psychology 41. 414–423.

Vance, Timothy J., 2008. *The Sounds of Japanese*. Cambridge: Cambridge University Press.
山川亜古 Yamakawa, Ako, 2013. ニューエクスプレスフィンランド語 *Nyū ekusupuresu finrandogo* [*New express suomi (japaninkielisille suunnattu suomenkielen oppikirja)*]. Tokio: Hakusuisha Publishing.

柳澤絵美, 木下直子, 中村則子 Yanagisawa, Emi, Kinoshita, Naoko & Nakamura, Noriko, 2012. 視覚的補助を用いた特殊拍指導の効果 *Shikakuteki hojo wo mochi'ita tokushuhakushidō no kōka*, *Effects on the instructions of special morae with visual aids - Comparing word-level with sentence-level utterances-*. Julkaisussa 日本語教育方法研究会誌 19 巻 1 号 *Journal of Japanese Language Education Methods* 19: 1. 10–11.

吉田欣吾 Yoshida, Kingo, 2014. フィンランド語のしくみ (新版) *Finrandogo no shikumi (shinpan)* [*Suomen rakenne (uusi painos)*]. Tokio: Hakusuisha Publishing.

7.3 Internet-lähteet

Aasian ja Afrikan kielten hanke. Osoitteessa: <https://aasianjaafrikankielet.wordpress.com>. Katsottu 29.8.2019.

HANAKO Network. Osoitteessa: <http://www.hanako-network.com>. Katsottu 15.4.2019.

Interactive IPA Chart. Osoitteessa: <http://www.ipachart.com>. Katsottu 7.1.2019.

Japanin Kulttuurin Ystävät ry (JKY). Osoitteessa: <http://japaninkulttuuri.net>. Katsottu 15.4.2019.

Japanin Suomen-suurlähetystö: Japanin kielen opiskelu Suomessa – Studying Japanese in Finland. Osoitteessa: https://www.fi.emb-japan.go.jp/itpr_fi/studying_japanese.html. Katsottu 15.4.2019.

JOY ry (Japanin kielen ja kulttuurin opettajain yhdistys ry). Osoitteessa: <http://nihongo.fi>. Katsottu 12.4.2019.

Opetushallitus: Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Osoitteessa: https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/lukiokoulutus. Katsottu 13.8.2018.

Finn Lectura: Michi. Osoitteessa: <https://finnlectura.fi/oppimateriaalit/michi>. Katsottu 12.4.2019.

Rajamäen lukio: Ippo-hanke. Osoitteessa: <http://www.rajamaenlukio.fi/ippo-hanke/>. Katsottu 13.8.2018.

Rajamäen lukio: Ippo-hanke, B3-Japanin OPS. Osoitteessa: <https://ippohanke.wordpress.com/2016/05/02/b3-japanin-ops/>. Katsottu 13.8.2018.

Suomalais-Japanilainen Yhdistys ry (SJY). Osoitteessa: <http://www.suomi-japani.net>. Katsottu 15.4.2019.

Studentum: Japanin kieli. Osoitteessa: <https://www.studentum.fi/koulutushaku/japanin-kieli>. Katsottu 15.4.2019.

8. Liitteet

8.1 IPA Chart: IPA Kiel (2015)

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 2015)

CONSONANTS (PULMONIC)

© 2015 IPA

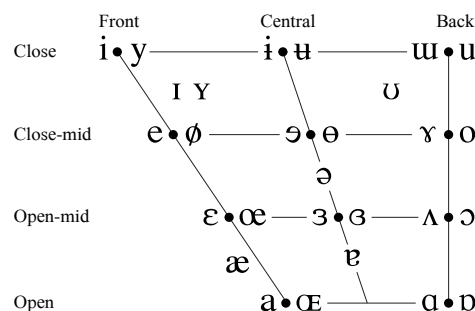
	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b		t d			ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ	n			ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ		r						ʀ		
Tap or Flap		ⱱ	ɾ			ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative			ɬ ɮ								
Approximant		ʋ	ɹ			ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant			l			ɭ	ʎ	ʟ			

Symbols to the right in a cell are voiced, to the left are voiceless. Shaded areas denote articulations judged impossible.

CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
◌͡ Bilabial	ɓ Bilabial	ʼ Examples:
◌ Dental	ɗ Dental/alveolar	ɸʼ Bilabial
!◌ (Post)alveolar	ɟ Palatal	tʼ Dental/alveolar
≠◌ Palatoalveolar	ɠ Velar	kʼ Velar
◌ Alveolar lateral	ɠ Uvular	sʼ Alveolar fricative

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

OTHER SYMBOLS

ʌ Voiceless labial-velar fricative	ʑ Alveolo-palatal fricatives
ʋ Voiced labial-velar approximant	ɭ Voiced alveolar lateral flap
ɥ Voiced labial-palatal approximant	ɥ̟ Simultaneous ɥ and ɣ
ħ Voiceless epiglottal fricative	
ʕ Voiced epiglottal fricative	Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.
ʡ Epiglottal plosive	

Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.

$$\underline{\text{ts}} \quad \widehat{\text{kp}}$$

DIACRITICS Some diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. $\overset{\circ}{\eta}$

◦ Voiceless	ᵿ ᵿ	.. Breathy voiced	ᵿ ᵿ	₃ Dental	ᵿ ᵿ
✓ Voiced	ᶑ ᵿ	~ Creaky voiced	ᵿ ᵿ	₄ Apical	ᵿ ᵿ
ᵿ Aspirated	ᵿᵰ ᵿᵰ	~ Linguolabial	ᵿ ᵿ	₅ Laminal	ᵿ ᵿ
₆ More rounded	ᵿ	ᵰ Labialized	ᵿᵰ ᵿᵰ	~ Nasalized	ẽ
₇ Less rounded	ᵿ	ᵱ Palatalized	ᵿᵱ ᵿᵱ	ⁿ Nasal release	ᵰⁿ
₈ Advanced	ᵿ	ᵱ Velarized	ᵿᵱ ᵿᵱ	ˡ Lateral release	ᵰˡ
₉ Retracted	ᵿ	ᶆ Pharyngealized	ᵿᶆ ᵿᶆ	ˠ No audible release	ᵰˠ
.. Centralized	ẽ	~ Velarized or pharyngealized	ᵿ		
× Mid-centralized	ẽ	₃ Raised	ᵿ (ᵿ = voiced alveolar fricative)		
₄ Syllabic	ᵿ	₄ Lowered	ᵿ (ᵿ = voiced bilabial approximant)		
₅ Non-syllabic	ᵿ	₄ Advanced Tongue Root	ᵿ		
ˠ Rhoticity	ᵿ ᵿ	₄ Retracted Tongue Root	ᵿ		

SUPRASEGMENTALS

- | Primary stress **ˈ**ˌfounəˈtɪʃən
- | Secondary stress ˌ
- ː Long eː
- ˑ Half-long eˑ
- ◌ Extra-short ɐ
- | Minor (foot) group
- || Major (intonation) group
- Syllable break ˌi.ækt
- ◌ Linking (absence of a break)

TONES AND WORD ACCENTS

LEVEL		CONTOUR	
ě	or ǃ Extra high	ě	or ǃ Rising
é	ǃ High	ê	ǃ Falling
ē	ǃ Mid	ẽ	ǃ High rising
è	ǃ Low	ẽ	ǃ Low rising
è	ǃ Extra low	ẽ	ǃ Rising-falling
↓	Downstep	↗	Global rise
↑	Upstep	↘	Global fall